ANNUKKA SAARI
TALOLTA TOREILLE
Kertomus Järvenpään Työväenyhdistyksen toiminnasta vuosina 1905-2005

Sisällysluettelo **1**

1. JOHDANTO **3**

2. MISTÄ KAIKKI ALKOI **5**
2.1 Prologi
2.2 Työväenliikkeen läpimurto
2.3 Vuosisadan alun Järvenpää

3. TOIMINTAA TUUSULAN JÄRVENPÄÄN KYLÄSSÄ **8**
3.1 Innostuksen aallosta ensimmäiseen taantumaan
3.2 Yhteistoiminnan vaikeuksia
3.3 Sota
3.4 Hajaannusta
3.5 Pula-aika
3.6 Sodat ja uuden alku

4. TOIMINTAA JÄRVENPÄÄN KAUPPALASSA **20**
4.1 Kauppalaksi
4.2 Kunnallishallinto järjestäytyy
4.3 Vasemmistoyhteistyötä 1950-luvulla
4.4 "Oma pieni ja soma kriisimme"
4.5 Ikimuistoisia hankkeita

5. TOIMINTAA JÄRVENPÄÄN KAUPUNGISSA **29**
5.1 Vahvaa kasvua ja kasvukipujakin
5.2 "Manu-ilmiö"
5.3 Kunnallispoliittista kädenvääntöä
5.4 Työväentalolta Sibeliuksenkadulle
5.5 Lama yllättää yhdistysväenkin
5.6 Kohti uutta vuosituhatta

6. TOIMINTAA TALOUDEN TUEKSI, MIELEN VIREYDEKSI JA SIVISTYKSEKSI
6.1 Periaatteena jokaiselle jotakin **40**
Naisjaosto
Nuoriso-osasto
Nuoret Kotkat
Kristillisiä arvoja ja raittiuden asialla
6.2 Harrastustoiminta
Työväennäyttämö
Työväen mieskuoro
Työväenyhdistyksen soittokunta
Opiksi, iloksi ja näkyvyyden lisäämiseksi
Uudenmaan Kansasta Vappudemariin -kainalojuttu
Työväenurheilu
6.3 Huvitilaisuudet

Iltamat ja tanssit
Bingo
6.4 Omaehtoisen harrastustoiminnan muutos
6.5 Juhlat
Vappu
Muita juhlia

7. YHDISTYS JA SEN TALO **65**
7.1 Oma talo yhdistyksen edustajana
7.2 Punainen tupa ja hiekkakenttä
7.3 "Kokous pidetty omalla talolla"
7.4 Talon ylläpito
7.5 Työväentalosta luopuminen
7.6 Talo yhdistystoiminnan sydämenä, yhdistyksen jäsenten sydämissä

8. YHTEISTYÖSSÄ ON VOIMAA **75**
8.1 Järvenpääläinen työväenyhdistys
8.2 Sosialidemokraattien vaikutusvalta
8.3 Tovereita monella suunnalla
8.4 Parhaita perinteitä ja kansalaiskeskustelua
- Perhelä kainalojuttu

9. YHDISTYS JA SEN JÄSENET **84**
9.1 Jäsentensä mittainen yhdistys
9.2 Paljasjalkoja ja junantuomia
9.3 Moniäänisesti yhteisen asian puolesta
9.4 "Kyllä mulla ois muutakin tehtävää, mutta…"
9.5 Tämän päivän työväenyhdistys

Lähdeviitteet **99**

Lähdeluettelo **109**

Liitteet
Liite 1: Järvenpään Työväenyhdistyksen jäsenmäärät vuosina 1906–2005.
Liite 2: Sosialidemokraattien edustus Järvenpään kauppalan- ja kaupunginvaltuustossa 1950–2004.

Nimihakemisto

JOHDANTO

Toukokuussa vuonna 2004 olin lopettelemassa toista lukuvuottani Helsingin yliopiston kansatieteen laitoksella. Suunnitelmissa oli viettää kesä töiden merkeissä ja syksyllä paneutua sivuaineiden opiskeluun. Toisin kävi. Tohtoriassistentti Hanna Snellman teki minulle ehdotuksen, joka samanaikaisesti hirvitti ja houkutteli: olisinko halukas kirjoittamaan Järvenpään Työväenyhdistyksen 100-vuotishistorian? Vastaukseni kuului tahdon, ja seurasi hyppy tuntemattomaan.

Nurmijärveläisten sukujuurieni ansiosta tiesin, että Järvenpää sijaitsee jossain päin Keski-Uusimaata. Sibelius, Puistoblues ja kävelykatu; siihen Järvenpää-tietämykseni sitten jäikin. Kunnallispolitiikka ja poliittinen järjestötoiminta olivat minulle melko vieraita asioita. Yhdistystoiminnasta minulla sen sijaan oli kokemusta ja sitä kautta pääsin pikku hiljaa jyvälle, mistä oli kysymys Järvenpään Työväenyhdistyksessä. Vaikka kysyttäessä hiukan arastellen kerroin, etten omista puoluekirjaa, minun oli helppo ymmärtää työväenyhdistyksen arvomaailmaa. Omien kokemusteni kautta syntyi myös innostus aiheeseen. Oivalsin, että yhdistyksen historian tutkiminen soveltuu mitä parhaiten kansatieteen kentälle.

Alusta alkaen oli selvää, että historiassa keskittyisin kuvamaan työväenyhdistyksen toimintaa ruohonjuuritasolla. Halusin antaa yhdistyksen jäsenten kertoa niistä tapahtumista, jotka heille ovat tärkeitä. Tarkoitus oli sukeltaa pöytäkirjatekstin sisälle ja tallentaa myös niitä asioita, jotka usein virallisissa yhteyksissä jäävät vähemmälle huomiolle: harrastustoiminta Työväen näyttämöstä mieskuoroon, eri jaostojen toiminta tai se, miten eri tavoin samatkin asiat voidaan muistaa. Koin tärkeäksi, että kirjoittaisin suoraan, kipeitä asioita peittelemättä. Olen kiitollinen, että näin myös pystyin tekemään.

Työväenyhdistyksen historia on antoisa aihe tutkijalle, sillä tutkimusmateriaalia on runsaasti. Toimeksiannon mukaan työni painottui 1950-luvulta nykypäivään. Varhaisempia vuosia on aikaisemmin valotettu neljässä suppeahkossa historiikissa. Täytyy sanoa, että koin olevani melkoisen haasteen edessä. Kuinka tuon ajan kokeneille ihmisille kertoo “totuuden” se, joka ei itse ole tuolloin elänyt? Helpotuksekseni huomasin, että työstäni oltiin kiinnostuneita. Useat nykyiset ja entiset jäsenet tarjosivat auttavaa kättään ja olivat valmiita jakamaan kokemuksiaan. Kiitos teille. Käytettävissä olevista lähteistä johtuen historia kuitenkin puhuu suurelta osin yhdistyksessä eri aikoina melko aktiivisesti toimineiden tai enemmistöjen suulla. Useaan otteeseen toivoin, että äänestyksessä hävinneet tai yhdistystoiminnan jättäneet olisivat pitäneet suurempaa ääntä itsestään.

Suurimpana tukena ja turvana, tärkeiden kysymysten esittäjänä ja ehtymättömänä tietopankkina on toiminut yhdistyksen jäsenistä koottu historiatoimikunta. Irkka Paakkinen, Laina Kosonen, Lenno Tuominen, Kaarle Salmivuori, Veikko Tallgren ja toimikunnan puheenjohtaja dosentti Tapio Bergholm tekivät arvokkaita huomautuksia työhöni ja osallistuivat korvaamattomalla tavalla aineiston keruuseen. Kokoontumisissa vallitsi keskusteleva ilmapiiri, joka suvaitsi erilaiset mielipiteet, mikä tutkimukseni kannalta oli tärkeää. Historiatoimikuntaa haluan kiittää tuesta ja luottamuksesta. Se antoi minulle kirjoittajana vapauden omiin tulkintoihini. Näin ollen viime kädessä myös vastuu lopputuloksesta on minulla.

Tärkeimmäksi tutkimusaineistokseni muodostuivat haastattelut, joita tein viime talven aikana. Niistä ja laatimastani jäsenkyselystä sain tietoja, joita usein niin niukat pöytäkirjamerkinnät eivät paljasta. Lämpimät kiitokset kaikille informanteille. Yhdistyksen pöytäkirjat ja muu virallinen aineisto on säilynyt kiitettävästi ja sitä säilytetään Työväen arkistossa. Arkiston henkilökunnalle kiitokset avusta. Etenkin Työväen Muisti-tietotoimikunnan aineisto avasi ovia aikaan, josta muutoin olisi ollut mahdotonta saada ruohonjuuritason tietoa.

Työn edetessä minulla oli etuoikeus päästä seuraamaan työväenyhdistyksen kuukausikokouksia, jotka osaltaan avarsivat käsitystäni yhdistyksen arkipäivästä ja toimintakulttuurista. Sydänlämpöinen kiitos puheenjohtaja Hannele Ollille, joka auttoi työn pienissä ja suurissa käänteissä. Vankkaa taustatukea sain myös Järvenpään kaupungin arkistosta arkistosihteeri Eija Kauppiselta, joka väsymättä etsi käsiini tarvitsemiani asiakirjoja. Opetusministeriö, Kansan Sivistysrahasto ja Seurasaarisäätiö ovat tukeneet historian valmistumista.

Professori Juhani U. E. Lehtosta kiitän itseluottamuksen valamisesta varmassa ohjauksessaan. Dosentti Hanna Snellmanille kuuluu kiitos siitä, että hän alun perin uskoi minuun tarjotessaan tehtävää. Molemmat ovat olleet korvaamattomana apuna laatiessani aiheesta pro gradu -tutkielmaani. Pauliina Savirantaa on kiittäminen paneutumisesta työn kielelliseen ja tyylilliseen tarkastukseen. Viime kädessä kiitos kaikille, jotka tämän puolentoista vuoden kuluessa ovat kyselleet työni edistymisestä ja kuunnelleet pohdintojani.

Työni aikana olen hurmaantunut siitä, kuinka paljon ihminen on valmis tekemään yhteisen tärkeäksi koetun asian puolesta. Olen yllättynyt, kuinka monipuolista ja kaikkialla läsnä olevaa työväenyhdistystoiminta voi olla. Kokemani perusteella olen valmis povaamaan Järvenpään Työväenyhdistykselle vielä kymmeniä ja taas kymmeniä tapahtumarikkaita toimintavuosia sosialidemokratian hengessä.

Helsingissä Maunon päivänä 19.8.2005 Annukka Saari

MISTÄ KAIKKI ALKOI

2.1 Prologi

Eletään loka-marraskuun vaihdetta vuonna 1905 autonomisessa Suomen suurruhtinaskunnassa. Keisarin itsevaltaa vavisuttaa yleislakko, joka Suomeenkin levinneenä seisauttaa viikoksi kaiken toiminnan: tehtaat, satamat, liikenne ja kaupankäynti pysähtyvät. Mieltä osoittavat kansanjoukot täyttävät kadut. Hallitsijan on taivuttava joukkoliikkeen edessä. Vuoden 1899 Helmikuun manifestin nojalla annetut, kansan laittomina pitämät säädökset peruutetaan. Suomessa eletään vapauden ja hulluuden hetkeä. Vanha poistuu, mutta tuleva on tuntematon, joskin toiveita täynnä. Kansa on voimansa tunnossa ja suuri yhteistoiminnan henki valtaa ihmiset. Omaan vaikutusvaltaan havahtuminen muuttaa koko yhteiskunnallisen toiminnan muotoa. Hulluuden hetki saa aikaan järjestäytymisen aallon, joka pyyhkäisee Suomen yli.

Mickelsonin talossa Tuusulan Järvenpään kylässä palaa tuikku kenties tavallista suuremmalla liekillä. Pimenevän torstai-illan kokoontumisen tarkoituksena on perustaa työväenyhdistys Järvenpäähän. Useaan otteeseen on asiasta keskusteltu Järvenpään asemalla postinhakureissulla kohdattaessa ja viimein on asia kypsynyt siihen pisteeseen, että marraskuun 19. päivänä voi sihteeri Anna Blommendahl kirjata ylös seuraavat sanat:

> Pöytäkirja tehty Järvenpään työväenyhdistyksen perustavassa kokouksessa Mickelsonin talossa marraskuun 19 päivänä v. 1905.
>
> 1§
>
> Puheenjohtajaksi valittiin A. Aalto, pöytäkirjuriksi Anna Blommendahl ja johtokunnan jäseniksi J. Virtanen, K. Virtanen, Th. Gustafsson, K. Lindgren, Aino Virtanen, K. Laine, Liina Laine ja K. Koivu, sekä varajäseniksi A. Nurmi ja V. Laine.
>
> 2§
>
> Tilintarkastajiksi valittiin R. Laine ja F. Lindgvist sekä varatilintarkastajiksi K. Marjaniemi ja N. Lauttanen.
>
> Kokouksen puolesta Anna Blommendahl, kirjuri

Näin on Järvenpäähän perustettu ensimmäinen työväenyhdistys. Yhdistyksen synty liittyy vahvasti suurlakon jälkeiseen työväestön aktivoitumiseen ja politisoitumiseen. Kaiken takana oli valtakunnanpolitiikan päänäyttämölle astunut, huimasti suosiotaan kasvattava Sosialidemokraattinen puolue.

2.2 Työväenliikkeen läpimurto

Ensimmäiset työväen yhteenliittymät olivat Suomessa wrightiläisiä ensimmäisen suomalaisen työväenyhdistyksen keulahahmon, Viktor Julius von Wrightin mukaisesti. Hänen johtoajatuksenaan oli parantaa työväestön oloja, ja siten ehkäistä sosialismin leviäminen Suomeen poistamalla aatteelle kasvualustaa luovat epäkohdat. von Wright vaikutti vuonna 1884 perustetun Helsingin Työväenyhdistyksen ensimmäisenä puheenjohtajana. Yhdistyksen toiminta keskittyi sivistystyöhön sekä työväestön elinolojen kohentamiseen. Suomen valtakunnallinen työväenpuolue oli vuonna 1899 lähtenyt varovaisesti luokkataistelun tielle ja viimeistään Forssan puoluekokouksessa 1903 sanoutunut irti wrightiläisyydestä ja määritellyt puolueohjelmansa sosialistiseksi. Järvenpään Työväenyhdistys pohjasi alusta alkaen sosialismiin.

Myöhäisen teollistumisen vuoksi työväenliike syntyi Suomessa myöhään verrattuna muihin Pohjoismaihin. Viivästyneen synnyn jälkeen suomalainen työväki otti nopean kasvupyrähdyksen ja jäsenyhdistysten määrä kasvoi vuoden 1904 99 yhdistyksestä 937 vuoteen 1906 mennessä. Vuoden 1907 vaalien jälkeen Suomessa oli suhteellisesti laskettuna maailman voimakkain työväenpuolue. Mickelsonin taloon kokoontuneet järvenpääläiset eivät olleet siis yksin samalla asialla.

Suomen työväenliikkeen kannalta suurlakko oli myös taistelu yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden puolesta. Sosialidemokraatit pettyivät eläteltyään toiveita yhteistyöstä perustuslaillisten kanssa. Suurlakon jälkeen porvarillisen ajatusmaailman omaavat jäsenet olivat jättäneet työväenpuolueen. Lakon ja yhteistyölinjan heikkenemisen myötä työväenliike radikalisoitui. Sen sijaan, että se olisi yrittänyt ujuttaa muutamaa edustajaa läpi säätyvaltiopäiville, se päätti boikotoida koko vaaleja. Lakko ja vaaliboikotti aseinaan työväen-

luokka oli kuitenkin niin varteenotettava tekijä, ettei porvaristo voinut enää jättää sitä huomiotta. Eduskuntauudistus, joka takasi yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden valtiollisissa vaaleissa vahvistettiin 24. heinäkuuta 1906.

2.3 Vuosisadan alun Järvenpää

Järvenpään kehitykseen on vaikuttanut merkittävästi sen sijainti: Tuusulan järvi ja jo 1600-luvulla varsin kattava maantienverkosto takasivat ihmisten ja ideoiden saapumisen seudulle. Vuonna 1862 valmistunut Helsinki – Hämeenlinna -rata ja sen varteen perustettu Järvenpään asema vilkastuttivat paikkakuntaa entisestään. Järvenpään kylä oli ilman siihen tuolloin kuulunutta Kellokosken tehdasaluettakin Tuusulan suurin asutuskeskittymä.

Vuosisadan alussa Tuusulan noin kuudesta ja puolesta tuhannesta asukkaasta 66 prosenttia sai toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta. Teollisuustyöväestön ja käsityöläisten osuus oli kuitenkin kasvussa maa- ja metsätaloudesta elantonsa saavien kustannuksella. Samoin lisääntyivät työntekijät kaupan ja liikenteen sektoreilla sekä palvelualoilla. Niiden yhteenlaskettu osuus tosin jäi vielä vain noin seitsemään prosenttiin.

Maatalouden suuria ja kauniita Järvenpäässä olivat Vanhakylän ja Järvenpään kartanot. Viimeksi mainitun maat käsittivät suurimman osan nykyistä kaupunkia. Suurmaanomistus ei kuitenkaan missään vaiheessa ollut pitäjälle leimaa-antavaa, vaan vankka asema oli omaa tilaansa viljelevillä talonpojilla. Torppien määrä alkoi voimakkaasti vähentyä tilojen omaksi ostojen ja emätilaan yhdistämisten seurauksena uudelle vuosisadalle tultaessa, joskaan Tuusulaa ei edes 1800-luvulla voitu nimittää torpparipitäjäksi. Merkittävässä määrin torppia oli lähinnä kartanoilla. Palkollisten määrä väheni voimakkaasti vuosisadan vaihteessa maatalouden koneellistumisen ja toisaalta muiden ansiomahdollisuuksien lisääntymisen myötä. Yhä harvemmin taloihin palkattiin vuosipalkollisia, ja kausiluontoisiin töihin väki hankittiin kylän tilattomasta väestöstä, itsellisistä ja mäkitupalaisista. Loput toimeentulostaan maattomien oli hankittava muun muassa metsätöissä.

Varhaiset tuotantolaitokset toimivat suurelta osin kartanoiden alaisuudessa. Teollisuustyöväestöä voidaan koko Tuusulassa arvioida 1900-luvun alussa olleen reilut 400. Huomattavin työllistäjä seudulla oli Kellokosken rautaruukki. Järvenpään alueella maatalouden ulkopuolelta pestin saattoi saada muun muassa höyrysahalle. Kauppalaksi vuonna 1924 itsenäistyneen Keravan jälkeen Järvenpää oli Tuusulan vahvinta teollisuusaluetta. Teollisuus kasvatti tuotantoaan 1800-luvun loppupuoliskolta lähtien varmasti ja työväestön osuus kasvoi. Uudella yhteiskuntaryhmällä oli omat ongelmansa: pitkät työajat vaikeissa olosuhteissa, kehnot asumisolot ja yleinen epävarmuus toimeentulosta.

Naapuripitäjässä Mäntsälässä oli vuonna 1895 perustettu wrightiläinen työväenyhdistys. Työväenjärjestäytymisen malli kulkeutui sieltä myös Tuusulaan ja Järvenpäähän. Yhdistystoiminta ei sinänsä ollut aivan uusi asia, sillä jo 1800-luvun lopulla pitäjässä oli toiminut raittiusseura, vapaapalokunta ja nuorisoseura. Työväenliikkeelle myötämielinen kansanosa koostui teollisten yhdyskuntien työväestön lisäksi maattomista, maatalouden köyhälistöstä ja palkollisista sekä tukalaan asemaan joutuneista torppareista.

Ensimmäinen työväenyhdistys, Tuusulan eli Koskenmäen Työväenyhdistys perustettiin vuonna 1900. Satapäisen jäsenistön toimesta alkoivat ”hyökkäysmatkat”, joiden avulla aatetta vietiin naapurikyliin. Järvenpäässä sanoma lankesi suotuisaan maaperään, ja alaosasto perustettiin 1904. Alaosastosta ei ole säilynyt mainintaa Järvenpään Työväenyhdistyksen aineistossa, joten näiden kahden yhteyttä toisiinsa voidaan vain arvailla.

TOIMINTAA TUUSULAN JÄRVENPÄÄN KYLÄSSÄ

3.1 Innostuksen aallosta ensimmäiseen taantumaan

Suurlakon jälkeisen innostuksen kaltaiselle hurmiotilalle on tyypillistä aktiivisuuden hiipuminen parin vuoden sisällä. Tämän kokivat myös järvenpääläiset. Ensimmäisen toimintavuoden, 1906 aikana työväenyhdistyksen jäsenmäärä laski 120 jäsenestä sataankahteen. Seuraavan vuoden alkupuolella jäsenmäärää saatiin kasvatettua jopa 180 jäseneen, mutta vuoden lopulla oltiin jälleen 105 jäsenessä. Vuonna 1908 jäsenmäärä kääntyi huomattavaan laskuun.

Vastaperustettu yhdistys tarttui härkää sarvista jo ensimmäisen joulukuun aikana, ja kokoontui yhteen peräti viisi kertaa. Käsittelyn alla olevia asioita olivat äänioikeuskysymys, jonka tiimoilta laadittiin ponsi yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden saamiseksi kaikille 21 vuotta täyttäneille. Lisäksi vaadittiin kansanedustuslaitoksen muuttamista yksikamariseksi. Vuoden viimeisessä kokouksessa 28. joulukuuta pöytäkirjaan merkittiin päätös liittyä puolueeseen.

Kenties merkittävin alkuvuosien tapaus olivat ensimmäiset yksikamarisen eduskunnan vaalit, jotka epäilemättä ovat vaikuttaneet myös alkuvuoden 1907 huimaan jäsenkasvuun. Kun kauan kaivattu oikeus äänen antamiseen oli vihdoin saavutettu, asiaan paneuduttiin sen vaatimalla hartaudella. Jotta jokainen osaisi punaisen viivansa vetää oikein, järjestettiin “agitatsioni” -tilaisuuksia ja harjoitusvaalit.

Sosialidemokraattinen puolue saavuttikin melkoisen vaalivoiton saatuaan 200 edustajanpaikasta 80. Tämän jälkeen puolueessa kiinnitettiin päähuomio eduskuntatyöskentelyyn, jonka avulla toivottiin voitavan ajaa työväen etuja. Toiveissa petyttiin kuitenkin pahasti, kun kävi ilmi, että sosialidemokraattien vaikutusmahdollisuudet muun muassa lakimuutoksissa olivat hyvin vähäiset. Voimasuhteet olivat edelleen porvareiden eduksi ja viimekädessä keisarilla oli täysi valta kumota eduskunnan hyväksymät lait ja hajottaa eduskunta, mikä tapahtuikin vähän väliä. Näin ollen eduskuntauudistus ei Suomessa vähentänytkään työväenliikkeen vallankumouksellisuutta, kuten muualla Euroopassa tapahtui.

Nuorella yhdistyksellä oli, nuorison tapaan, kova halu päästä oman katon alle, vaikkei alkuinnostus näytä vakituisen kokoontumispaikan puutteesta kärsineenkään. Vuoden 1906 ensimmäisessä kokouksessa työväentalohanke polkaistiin käyntiin; Sofia Thomasson, jonka luokse oli kokoonnuttu perustavaan kokoukseen, lahjoitti taloa varten tonttimaan nykyisen Kinnarin alueelta Torpantien ja Kiviojantien kulmasta radan itäpuolelta. Rakennuskassan kartuttamiseksi järjestettiin iltamat Tuoma[a]lan kansakoulun veistosalissa. Talohanke edistyi ajan tavan mukaan talkoohengessä. Paukkuvista pakkasista huolimatta - tai ehkä juuri niiden vuoksi - talo valmistui jo seuraavaksi vapuksi, jolloin Järvenpään työväentalo vihittiin käyttöön.

Oma talo tarjosi yhdistykselle monipuolisemmat toimintamahdollisuudet. Näyttämö valmistui vuonna 1908, jonka jälkeen kulttuuririennot pääsivät käyntiin toden teolla. Vuoden 1909 toimintakertomuksen mukaan talolla oli pidetty 21 iltamat ja kolmet perheiltamat. Lisäksi oli näytelty kaksi kokoillan näytelmää, Seitsemän veljestä ja Laittomuuden aikana.

Toimintamuotojaan hakeva työväenliike oivalsi painetun sanan merkityksen. Työmiestä tilattiin yhä useampaan järvenpääläiseen kotiin, mutta yhä oli niitäkin, joilla tällaiseen ylellisyyteen ei ollut varaa. Vuonna 1906 esitettiin vaatimus, jonka mukaan kunnalliset ilmoitukset oli julkaistava myös työväenlehdissä. Jo samana vuonna kuntakokous päättikin julkaista ilmoituksensa myös Työmiehessä - joskin "hyvin lyhyesti". Tätä jatkui kuitenkin vain kansalaissotaan asti, jonka jälkeen Työmiehen jatkajan, Suomen Sosialidemokraatin sivuilla ei Tuusulan ilmoituksia näkynyt.

Alkuvuosina paljon pinnalla ollut asia oli torpparikysymys. Torppareiden asema oli valtakunnan tasolla poltteleva maanvuokralain viipyessä eduskunnan käsittelyssä. Kenties Tuusulan maanvuokraajien harvalukuisuudesta johtuen työväenyhdistys ei saanut laajamittaista torppariliikehdintää aikaan, vaikka erillinen torppariosastokin perustettiin vuonna 1912.

Samaan aikaan käynnistettiin nuoriso-osastotoiminta, jonka menestys alkuvuosina oli samaa tasoa torppariosaston kanssa. Vuonna 1915 oli tehty "jälleen vakava yritys" nuoriso-osaston henkiinherättämiseksi. Nähtävästi sukupolvien väliset erilaiset käsitykset siitä, mikä on sopivaa, eivät ole nykypäivän ilmiö; nuorison käyttäytymisessä oli vanhemman väen mielestä toivomisen varaa jo vuonna 1915. Kokouksessa oli keskusteltu, olisiko tarpeen hankkia työväentalon seinälle taulu, joka kehottaisi tanssimaan ainoastaan sitä, mitä soitetaan. Jo aiemmin oli perustettu luottamustoimi, jonka haltijan tuli kieltää yleisöä huutamasta iltamien aikana. Tosin mikään ei todista, ettei vanhempikin väki olisi toisinaan intoutunut hieman elämöimään.

3.2 Yhteistoiminnan vaikeuksia

Vuodet ennen kansalaissotaa olivat vaisuja yhdistystoiminnan kannalta. Suurlakon nostattama innostuksen aalto oli lakannut kantamasta uudistusten viivästyessä. Sosialidemokraattisessa puolueessa kilpailivat reformistinen ja radikaali suuntaus. Näistä ensin mainittu linja sai vakiinnutettua asemansa vuoden 1911 puoluekokouksessa, mutta radikaalikin siipi vahvistui. Ennen pitkää kahtiajako heijastui paikallistasolle. Kunnallisuudistus oli merkittävänä tekijänä hiertämässä osapuolten välejä. Uudistuksen tavoitteena oli antaa äänioikeus myös veronmaksukyvyttömille kuntalaisille. Radikaalimman näkemyksen mukaan puolueen tuli boikotoida kunnallisia vaaleja, joissa yleinen ja yhtäläinen äänioikeus ei ollut toteutunut. Asia jätettiin kunkin paikallisyhdistyksen oman harkinnan varaan. Järvenpään Työväenyhdistyksen kokouksessa vaikuttaneen kansanedustaja Juho Kujalan vanavedessä yhdistys kallistui boikotin kannalle.

Vuonna 1913 yhdistyksessä otettiin kantaa eduskunnan puhemiehen paikan pitämiseen puolueen käsissä. Enemmistö jäsenistä kannatti pyrkimistä mahdollisimman laajaan eduskuntatyöhön ja osallistumista vaikka sitten rajoitettuun ja epädemokraattiseenkin kunnalliseen itsehallintoon. Kansanedustaja Kujala jäi tällä

kertaa yksin jyrkälle linjalleen ja merkitsi päätöksen vastaisen lausunnon pöytäkirjaan.

Yhdistyksen jäsenten laajamittaiset erottamiset ja jopa puheenjohtajan katsominen eronneeksi maksamattomien jäsenmaksujen vuoksi kertovat eripuraisuudesta ja järjestötoiminnan auttamattomasta väljähtyneisyydestä. Elokuussa 1914 syttynyt ensimmäinen maailmansota lamaannutti poliittisen toiminnan, mutta toisaalta sodan Suomeen ja Järvenpäähänkin ulottuneet vaikutukset herättelivät kansanjoukkoja jälleen toimintaan. Elintarvikepula, työttömyys ja elinkustannusten nousu herättivät suurta tyytymättömyyttä, joka johti kasvuun ammatillisessa järjestäytymisessä vuodesta 1916 alkaen.

Järvenpäässä toiminta vilkastui pikku hiljaa. Sodan syttyessä oli lakattu keräämästä jäsenmaksuja, mutta jo seuraavana vuonna toimeen ryhdyttiin uudestaan. Tarmo kohdistettiin politiikan asemesta "itsekasvatus- ja opintotoiminnan piiriin". Työväentalolla järjestettiin monenlaista ohjelmaa. Tässä yhteydessä mainitaan työväenyhdistyksen kirjaston palvelleen kotiopiskelusta kiinnostuneita. Jäsenmäärä saatiin taas hienoiseen nousuun.

Elintarvikepulaan etsittiin ratkaisua vuonna 1916. Lukuisten puheenvuorojen jälkeen päätettiin sanomalehtikirjoituksien avulla "ruoskia niitä tuottajapiirejä", joiden epäiltiin panttaavan elintarvikkeita itsellään. Kunnallislautakunnalle tehty aloite meni läpi ja paikkakunnalle perustettiin elintarvikelautakunta, jossa työväestön edustajana vaikutti Leipä-Eemeliksi sittemmin kutsuttu E. Nurmi. Vallankumousvuonna 1917 jäsenkehitys oli niin huimaa, että jälkeenpäin todettiin vallankumouksellisen, järjestötoimintaan harjaantumattoman jäsenistön vaikuttaneen päätöksiin kielteiselläkin tavalla. Voidaankin sanoa, että suuri osa valtiorikosoikeudessa tuomituista tuusulalaisista oli ollut työväenyhdistyksen jäseniä, mutta useat vasta vähän aikaa.

3.3 Sota

Kansalaissota, luokkasota tai kapina - mitä nimitystä nyt halutaankin käyttää - merkitsi Sosialidemokraattiselle puolueelle reformistiseen, rauhanomaiseen eduskuntatyöhön perustuvan toiminnan päätepistettä. Sosialistiedustajat pyrkivät tyynnyttelemään radikalisoituvaa kenttää muun muassa Me vaadimme -julistuksen avulla. Paheneva työttömyys ja elintarvikepula sekä kunnallispoliittisten oikeuksien puuttuminen nostattivat kansaa mielenosoituksiin ja lakkoihin. Marraskuussa 1917 alkanut yleislakko toimi samanlaisena työväen yhdistäjänä kuin suurlakko kaksitoista vuotta aiemmin. Lakko merkitsi käännekohtaa, josta ei enää ollut paluuta. Sodan syitä ja seurauksia valtakunnantasolla tämän enempää pohtimatta seuraavassa tarkastellaan, miten porvariston ja työväestön välinen yhteenotto koettiin Järvenpäässä.

Valtakunnan tapahtumia seurattiin työväenyhdistyksessä tarkasti. Yleislakon aikana järjestettiin kokoontumisia, joissa tilannetta selostettiin kuulijoille. Kuten muuallakin, myös Järvenpäässä mielipiteet tavoitteista ja keinoista vaihtelivat epäröivistä jyrkän vallankumouksellisiin. Marraskuun 12. päivä kokoontunut kansalaiskokous päätti antaa täyden tuen sosialidemokraattiselle eduskuntaryhmälle, vaikka vielä noin viikkoa aiemmin oli jyrkästi paheksuttu puolueen leväperäistä toimintaa. Lakon mainitaan sujuneen Järvenpäässä rauhallisesti.

Suurlakon edellä yhdistyksessä valmistauduttiin vallankumouksen varalta perustamalla oma työväen järjestyskaartin komppania. Suojeluskunnan kanssa yhteistyössä oleva jäsen päätettiin erottaa puolueesta. Tällainen päätös lienee pohjautunut suojeluskuntahankkeeseen, josta Tuusulassa keskusteltiin. Hanke kilpistyi ainakin osaksi työväenyhdistysten vastustukseen, ja Tuusulan suojeluskunta perustettiin Helsingissä vasta sodan puhjettua.

Vuoden 1918 tapahtumia Tuusulassa muistelee Järvenpäässä ja Kellokoskella vaikuttanut työmies Frans Tuominen. Hän pani merkille, että palokuntaan haettiin jatkuvasti uutta väkeä tietäen samalla sanomalehtiilmoittelun olevan suojeluskuntalaisten “tekopeliä” värväystarkoituksessa. Tuominen kertoo Kaukasten vanutehtaalle perustetusta järjestyskaartista, johon hän oli muiden tapaan itsekin liittynyt. Tehtaan johtajan hän kertoo naureskelleen koko kaartille.

Frans Tuominen uskoi kaartin olevan vain järjestystä turvaamassa. Pian harjoituksia alkoi olla yhä tiiviimmin ja aseet tulivat mukaan kuvioihin. Kaartia alettiin kutsua punakaartiksi. ”Tunsin, että nyt kuljetaan sotaa kohden ja olin siitä pahoillani, mutta se ei tietenkään auttanut vaan “tauti koveni” nopeasti.”

Tuomisen mukaan kaarti koostui nuoresta väestä, naisista ja miehistä. Viipuriin lähetetty joukko kutsuttiin takaisin tilanteen käydessä uhkaavaksi kotiseudulla. Valkoiset joukot onnistuttiin tosin karkottamaan Keravalta, mutta Frans Tuomisen sota päättyi pakomatkalla Lahtea kohti Hennalan vankileirille, jossa hän muistelee vankien käyttäneen muun muassa poppelin lehtiä ravintonaan, kunnes sekin kiellettiin.

Rauno Selinin mukaan Järvenpään Työväenyhdistyksen jäsenet toimivat lähiseutujen työväestön innoittajina. Järvenpäässä toiminta saavutti radikaalimpia muotoja kuin muun muassa Kellokosken tehdasyhteisössä. Heti sodan alkajaisiksi käytiin taistelu Keravalla, joka Porvoon radan ja pääradan solmukohtana oli sinnikkään puolustuksen arvoinen. Siellä myös Järvenpään punakaartilaiset, Tuusulan pataljoonan toinen komppania päällikkönään Järvenpään Työväenyhdistyksen perustajajäsen Kalle Laine kokivat tulikasteensa.

Tuusula oli pian punaisten hallussa. Helmikuussa 1918 julkaistiin Työmiehessä nimetön, mutta todennäköisesti kansanedustajan ja Järvenpään Työväenyhdistyksen jäsenen Juho Kujalan kirjoitus. Sen mukaan Tuusulassa olot olivat rauhalliset, työväki piti valtaa käsissään, ja kunnalliset toiminnot pyörivät normaalisti sen hallussa. “Mieliala on reipas.” Tätä rauhaa ei kuitenkaan kestänyt kauan. Viimeistään saksalaisten joukkojen maihinnousu huhtikuussa heikensi ratkaisevasti punakaartin asemaa. Järvenpäähän valkoiset saapuivat aamulla 16.4., jolloin kylä oli jo tyhjentynyt punakaartilaisista. Taisteluita Järvenpäässä ei käyty. Tuusulan pataljoonan toinen komppania antautui Lahdessa ja päätyi Hennalan vankileirille odottamaan tuomioita.

Tuomion saaminen oli jokseenkin varmaa jokaisen työväenyhdistyksen tai ammattiosaston johtoon kuuluneen kohdalla. Rivimiehen vankilatuomio oli noin seitsemän vuotta, johtotehtävissä olleiden enemmänkin. Kansalaisluottamuksen epäämisellä suuri osa aktiivisesta jäsenkunnasta suljettiin yhdistystoiminnan ulko-

puolelle. Ensimmäiset armahdetut punavangit palailivat kotiseudulleen varsin pian, mutta vuoden 1918 muistot eivät hevin hälvenneet ihmisten mielistä.

Varsinaisia sotatapahtumia ei työväenyhdistyksen muisteluissa ole käsitelty kovinkaan monisanaisesti ennen vuoden 1975 toimintakatsausta. Tällöin julkaistiin myös luettelo vuonna 1918 menehtyneistä tuusulalaisista punaisista. Vielä vuonna 1945 oli johtokunta tyytynyt toteamaan vuoden 1917 toimintakertomusta seuraavan paljon puhuvan tauon:

> Kansalaissodan turmiollinen palo on riehahtanut yli maan ja työväestö saa kalliisti maksaa luottamuksensa aseiden voimaan. Verestä ja sorakuopista versoo kuitenkin uusi laiho järjestötoiminnan vainiolle; laiho, joka vielä tänäkin päivänä saa jatkaa taisteluaan aatteellista juolavehnää vastaan, mutta jonka terästä sosialismin puhdas jyvä on kerran puhkeava.

3.4 Hajaannusta

Kahtiajako työväenliikkeessä alkoi jo sodan aikana. Maltillisemman linjan sosialidemokraatit tekivät vuoden 1918 ylimääräisessä puoluekokouksessa selvän pesäeron Neuvosto-Venäjällä perustettuun Suomen Kommunistiseen Puolueeseen. Rajankäynti kahden suuntauksen välillä kesti kuitenkin 1920-luvun puolelle ja näkyi kiihkeänäkin köydenvetona myös paikallisyhdistyksissä.

Järvenpään Työväenyhdistyksen toimintaa heräteltiin kokouksessa, joka pidettiin 7. helmikuuta 1919. Ensimmäisenä tehtävänä oli saada työväentalo takaisin omaan hallintaan myymis- ja hukkaamiskiellon alaisuudesta. Sodan aikana taloon oli majoitettu kartanoiden muonamiehiä perheineen, ja tovi vierähti ennen kuin heille oli löydetty korvaavat tilat. Kesäkuun alussa ovet avautuivat jälleen työväenyhdistykselle. Kansalaissodan jälkeen yhdistyksessä oli kaksikymmentä jäsentä. Toiminta jatkui pian vanhaan malliin, joskin uudenlaisten ongelmien höystämänä.

Kaksikymmentälukua leimasi yhdistyksen vähäinen osallistuminen poliittisen kentän tapahtumiin lukuun ottamatta kunnallispolitiikkaa ja piirikokouksia. Passiivinen suhtautuminen valtakunnan politiikkaan selittynee osin sekasorrolla, joka vallitsi oman järjestön sisällä. Vuoden 1920 alkupuolella oli työväenliikkeen sisäinen kädenvääntö ulottunut Järvenpäähän. Toukokuun yhdeksännen päivän kokouksessa otettiin käsiteltäväksi yhdistyksen eroaminen puolueesta. Pöytäkirjan mukaan “keskustelun loputtua äänestettiin ja oli 2/3 kokouksen osanottajista sitä mieltä, että pysytään edelleen sos. dem. puolueessa”. Ensimmäinen erä kääntyi siis puolueelle lojaalien voitoksi.

Seuraavan vajaan vuoden aikana kokouspöytäkirjoissa ei ole merkkejä erimielisyyksistä. Käsiteltäviä asioita olivat muun muassa raittiuslautakunnan perustaminen Tuusulaan, työväentalon kunnostus ja uuden kuparisen kahvipannun osto. Maaliskuun ensimmäisenä päivänä vuonna 1921 johtokunta päätti kuitenkin järjestää yleisen väittelytilaisuuden “ns. suuntakysymyksen” takia. Tilaisuus järjestettiin, mutta mitään merkintää siitä ei pantu pöytäkirjaan, mistä huomautettiin kokouksessa 17. huhtikuuta. Samaisessa kokouksessa vasemmistoradikaali suuntaus hivuttautui niskan päälle ja voitti äänestyksen, mikä johtui ilmeisesti vakituisen puheenjohtajan August Nurmisen poissaolosta. Kokouksessa tehtyyn päätökseen, jonka mukaan yhdistys lakkauttaa maksut puolueelle ja alkaa “riippumattomaksi”, ei tosin myöhemmin viitattu. Sen

sijaan seuraavissa pöytäkirjoissa esiintyy mainintoja “pois menneistä” ja eronneista jäsenistä. Eronneet olivat riippumattomuuden kannattajia. Muun muassa Ville Aarnio on kirjauttanut ylös eronsa perusteet: “Koska en voi hyväksyä sitä riitaisuutta ja vihamielisyyttä jota viime aikoina on harjoitettu, niin katson parhaaksi erota—”.

Jonkin aikaa johtokuntaa työllisti eronneiden jäsenien jättämien aukkojen täyttäminen uusilla voimilla. Suuntaristiriidat näyttävät selvinneen helmikuun 1922 vuosikokoukseen menneessä. Pöytäkirjaan on lyhyesti merkitty päätös pysyä edelleen sosialidemokraattisessa puolueessa. Kulunutta vuotta luonnehdittiin seuraavanlaisesti:

> Yhdistyksemme on toiminut viime vuoden hyvinkin vaikeissa olosuhteissa. Suunta eroavaisuudet on suuresti vaikeuttaneet sisäistä toimintaamme. Osa jäsenistä on saanut uhrautuvasti tehdä työtä — että on voitu pitää kokouksia ja iltamia —.

Etenkin vuoden 1921 pöytäkirjoja lukiessa harmittaa niiden harvasanaisuus; päätöksiin johtaneita keskusteluja ei ole kirjattu ylös. Paperilla kaikki näyttää toimivan hyvin: niin iltamia ja muita juhlia kuin kokouksiakin on järjestetty tiuhaan tahtiin. Toimintakertomuksen rivien väleistä on kuitenkin luettavissa se tunnelma, jonka vallassa töitä on tehty. Yhteinen asia, jonka vuoksi yhdistyksessä on toimittu, onkin saanut kaksi erilaista tulkintaa. Mistään soluttautumisesta vallankaappaustarkoituksessa ei ollut kysymys, sillä kaikki riippumattomuuden kannattajat olivat pitkäaikaisia yhdistyksen jäseniä. Dramatiikkaa lisää pöytäkirjasidoksesta revitty vuoden 1920 toimintakertomus. Kilpailevat kannat eivät samaan yhdistykseen mahtuneet, ja toisen oli etsiydyttävä uusille kentille. Järvenpään Työväenyhdistyksen edesottamukset kuvaavat hyvin kamppailua, joka tuolloin oli käynnissä kaikilla tasoilla työväenliikkeen piirissä. Tämä kädenvääntö laantui, muttei loppunut Järvenpäässäkään, kuten myöhemmin oli todettava.

Vuoden 1922 eduskuntavaaleista lähtien SDP:n kilpailijana oli Suomen Sosialistinen Työväenpuolue, SSTP. Etenkin teollisuus- ja rakennustyöläisiä siirtyi 1920-luvun aikana edellisestä jälkimmäiseen. SDP:lle myötämielisten parissa tapahtui muutos: osa järjestöväestä muuttui passiiviseksi kannattajakunnaksi, joka kyllä äänesti, mutta ei ollut kiinnostunut yhdistystoiminnasta. Puolueen jäsenmäärä laski, ja harvojen luottamushenkilöiden merkitys korostui. Tätä taustaa vasten on helposti selitettävissä myös Järvenpään Työväenyhdistyksen vaatimattomat jäsenmäärät.

Varovaisia yhdistyksen piirissä oltiin pitkään. Tämä tulee ilmi muun muassa suutari Johannes Alanteen muistelmissa. Ammattiyhdistysaktiivi ja kommunistisen vakaumuksensa vuoksi vankilassakin istunut Alanne hakeutui mukaan Järvenpään Työväenyhdistyksen toimintaan muutettuaan paikkakunnalle vuonna 1929. Hakemus hyväksyttiin tietyin ehdoin: Alanteen tuli hyväksyä yhdistyksen säännöt ja periaatteet eikä hän saanut pyrkiä johtaville paikoille. Jonkinlaista kahnausta myöhemmin tulikin. Eräisiin iltamiin oli Alanteen ilmeisellä tuella saatu Tulenkantajista puhujaksi Erkki Vala. Puhujan julkituomat ajatukset eivät sopineet yhteen johtokunnan ajatusmaailman kanssa, joten seurauksena oli iltamaohjelmiin jatkossa kohdistettu ”ennakkosensuuri”, kuten Alanne asian esittää.

3.5 Pula-aika

Sisällissodan jälkeisen ripeän taloudellisen kasvun ja olojen vakiintumisen katkaisi 1920-luvun lopussa maailmanlaajuinen lama, jonka eräänä seurannaisilmiönä olivat niin sanotut pulaliikkeet. Oikeistopropaganda levisi kulovalkean tavoin etenkin tyytymättömän talonpoikaiston keskuudessa. Sodan hävinneen osapuolen väkivaltakoneisto oli nujerrettu, mutta voittajien puolella se jatkoi voimistuvaa toimintaansa Lapuan liikkeen muodossa. Oikeistolaisen liikehdinnän huippu sijoittui vuosien 1929 ja 1932 välille. Mäntsälän kapinaa voidaan pitää taitekohtana, jonka jälkeen Lapuan liike menetti suurimman kannatuksensa.

Pula-aika näkyi Järvenpäässäkin työttömyytenä, joka kirvoitti paljon keskustelua myös työväenyhdistyksen piirissä. Äärioikeistolainen liikehdintä sen sijaan ei alkuvuosina ulottunut yhdistyksen pöytäkirjan sivuille. Kokouksissa käsitellään lähinnä saapuneita kirjelmiä ja kiertokirjeitä. Kunnanvaltuustossa vaikuttava Kalle Laakso tosin kuvaili kokoukselle, kuinka vaikeaa porvarienemmistöisessä valtuustossa on ajaa asioita työväelle edullisiksi.

Ensimmäisen kerran vallitsevista oloista on yhdistyksen kokouksessa keskusteltu kesällä 1930. Uudenmaan sosialidemokraattisen piiritoimikunnan kiertokirjeessä kehotettiin kaikkia puoluejärjestöjä tuomaan julki mielipiteensä “niin sanotun ‘lapualais’ toiminnan aiheuttaman, nykyisen kärjistyneen tilanteen johdosta”. Kansanedustaja Hilda Leppälä saapui järjestettyyn ylimääräiseen kokoukseen selostamaan tilannetta yhdistysväelle. Avaussanoissa Kalle Laakso kehotti jokaista työväenliikkeen toimintaan kielteisesti suhtautuvaa poistumaan kokouksesta. Pöytäkirjan perusteella kukaan ei ilmoittautunut. Seuraavassa kokouksessa todettiin, että paras vastaus tilanteeseen on valistustyön kautta tapahtuva jäsenmäärän kasvattaminen ja järjestötoiminnan vahvistaminen. Yritys jäi ajatuksen tasolle, mistä osoituksena tulevissa pöytäkirjoissa toistuvat harmittelut jäsenistön pienuuden vuoksi.

Vakuutusyhtiö Turva muistutti yhdistystä vallitsevasta sisäpoliittisesta tilanteesta “kaikkine laittomuuksineen, joka antaa myöskin aihetta epäilemään tulipalojen suhteen, josko ne aina on luonnollisella tavalla syttyneitä”. Suurempiin toimenpiteisiin ei asian vuoksi ryhdytty, mutta työväentalon vahtimestarin tuli valvoa, “ettei asiattomia henkilöitä liikuskele talon nurkissa”. Lisäksi talolle hankittiin saavi, jonka oli aina oltava täynnä vettä.

Jos työväentalon puolesta vähän pelättiinkin, ei kukaan osannut aavistaa, että yhdistyksen uudet, kauan kaivatut ilmoitustaulut joutuisivat ilkivallan kohteiksi. Marraskuun 1931 kokouksessa kerrottiin, että ilmoituskaapit oli kahteen otteeseen rikottu ja ilmoitukset poistettu. Tilalle oli laitettu viesti, joka nykypäivänä lähinnä huvittaa, mutta on yhdistysväen mielestä varmasti tuntunut pöyristyttävältä rienaukselta. Viesti alkoi sanoin: “Työttömät! Lukeka ja todetkaa.” Otsikon alla oli kertomus työttömien hyväksi järjestetystä keräyksestä, jolle “Kurikan tunnetuin toimittaja” viittaa kintaalla. Porvareiden keskuudessa keräys puolestaan on menestys. Alla kysyttiin vielä: “Joko havahdutte?”. Vuoden 1931 toimintakertomuksessa Juho Harju kuitenkin toteaa yhdistyksen saaneen toimia rauhassa, mitä ei suotu kaikille naapureille.

Lapualaisliikehdinnän kohokohdalle ja eräänlaiselle päätepisteelle tarjosi näyttämön naapuripitäjä Mäntsälä. Ohkolan työväentalolla pidetyt iltamat saivat rajun päätöksen satapäisen aseistetun lapualaisjoukon

vaatiessa tilaisuutta lopetettavaksi. Kun vaatimuksiin ei suostuttu, alkoivat aseet puhua. Kukaan ei kuitenkaan loukkaantunut tässä myöhemmin Mäntsälän kapinaksi nimetyssä kahakassa.

Lapuan liike on yhdistyksen muisteluissa kuitattu lähinnä viinanhuuruisena oikeiston öykkäröintinä. Näkivät-hän järvenpääläiset, missä kunnossa Järvenpään asemalla junasta poistuneet Mäntsälään matkaajat olivat. Lisäksi on huomautettu, että kyseiset kapinalliset kuljetettiin valtion kyydillä kotiin - ei vankileireille, kuten punakaartilaiset vuonna 1918. Tämä kertoo, mikä yhdistysväen mielestä olisi ollut oikeudenmukaista. Viinanhuuruista huolimatta lapualaisiin suhtauduttiin asian vaatimalla vakavuudella.

Järvenpään Työväenyhdistyksessä vuodesta 1937 vaikuttanut Eino Eronen oli paikalla myös Ohkolan työväentalolla ampumavälikohtauksen aikaan. Työväenyhdistyksen ja suojeluskuntalaisten välisten ristiriitojen hän kertoo lientyneen 1930-luvun loppua kohden. Suojeluskuntalaisten kanssa tiellä kohdattaessa ei Erosen mukaan enää ruvettu lyömään, mutta toisaalta ei mitään välejäkään ollut. Eronen toteaa, että työväenyhdistyksen toiminta oli kuitenkin vaikeaa yhteiskunnassa, joka ei ollut sille kovin suosiollinen.

Kaksikymmentäluvun noususuhdanteen aikana Järvenpäähän oli syntynyt uutta teollisuutta ja lukuisia liikeyrityksiä. Kylä oli nopeasti kasvanut liikekeskukseksi. Korkeasuhdanteen nosteessa syntyneet yritykset joutuivat vakaviin ongelmiin talouden näytettyä todelliset hampaansa laman puhjettua. Kehitys pysähtyi ja jopa taantui lähtösijoilleen. Järvenpään Työväenyhdistys oli jo vuonna 1925 kutsunut koolle mielenosoituskokouksen, jossa laaditussa ponsilauselmassa esitettiin vaatimuksia työttömyyden torjumiseksi. Vaikean laskusuhdanteen aikana työllisyystilanne huononi entisestään.

Synkkää tilannetta helpottamaan perustetun työttömyyskomitean työ ei näytä olleen kovinkaan tuloksellista. Erillisiä keskustelutilaisuuksiakin asian tiimoilta järjestettiin. Marraskuussa 1929 sosialidemokraattien kunnanvaltuutettuja pyydettiin selvittämään, mitä työttömien hyväksi oli tehtävissä. August Nystèn totesi, ettei kunnalla tällä hetkellä ole tarjota juuri muuta kuin metsän perkausta, mutta että selvitettiin mahdollisuutta rautatien alikulkukäytävän laajennustöiden aloittamiseen. Yhdistys järjesti talollaan myös iltamia, joiden tuotto käytettiin työttömien avustamiseen.

Työväenyhdistykselle kolmekymmenluku merkitsi kaiken kaikkiaan hidasta, mutta vakaata toiminnan elpymistä. Vuoden 1933 toimintakertomuksessa Ahti Virtanen kirjoittaa olojen rauhoittuneen edellisestä vuodesta. Huvitoimikunta on pula-ajasta selvittyään pannut parastaan ja voidaankin todeta, “että talo ei ole juuri vapaita pyhiä nähnyt”. Erikseen mainitaan yhteis- ja toverihengen olleen hyvä. Toimintakertomuksesta välittyy tyytyväisyys toimeliaaseen vuoteen ja luottamus tulevaan: “Älkäämme pysähtykö tähän, vaan jatkakaamme”.

3.6 Sodat ja uuden alku

Lapuanliikkeen ja toisen maailmansodan välinen aika on yhdistyksen historiajulkaisuissa saanut vain vähän huomiota ja se voidaankin helposti nähdä suvantovaiheena myllerrysten välillä. Taloudellisen vakauden turvin kunnostettiin työväentaloa. Suurella tarmolla tehtiin myös vaalityötä, jossa riitti askaretta etenkin

vuonna 1936, johon osuivat niin kunnallisvaalit, kuin eduskunta- ja presidentin valitsijamiesvaalit.

Suomen poliittisella kartalla tapahtui huima muutos verrattuna sisällissodan jälkeiseen tiukkaan punaiset ja valkoiset erottavaan kahtiajakoon. Sosialidemokraattinen puolue oli lähentynyt porvarillista yhteiskuntaa etenkin 1937 alkaneen hallitus- eli niin sanotun punamultayhteistyön kautta. Tämä tarkoitti tinkimistä monista puolueen periaatteista. Toisaalta myös kentällä oltiin yleisesti tyytyväisiä hallitusvastuuseen. Soraäänet vahvistuivat vasta sotien jälkeen, jolloin puolue omaksui selvästi antikommunistiset tunnukset.

Alkuvuotta 1939 on muisteltu kasvavan toiminnan kautena, jonka talvisota keskeytti. Etenkin nuorison ja huvitoimikunnan aktiivisuutta on kiitelty. Vaikuttaa siltä, että talvisodan jälkeen kesäkuussa uudelleen alkanut toiminta oli vilkasta, vuoden 1940 toimintakertomuksen mukaan jopa vilkkaampaa kuin ennen sotaa. Sodan aikana naisjaosto ahkeroi käsitöitä rintamalle lähetettäväksi. Niin naiset kuin nuorisokin järjestivät iltamia sekä tansseja arjen keventämiseksi. Yhdistyksen hankkima piano osoittautui piristysruiskeeksi monella tapaa: sekä työväennnäyttämö että laulukuoro saivat alkunsa. Ainoana negatiivisena asiana hyvin tulevaisuudenuskoisessa toimintakertomuksessa mainitaan viimeisillä riveillä:

> Sodan jälkeen on ilmaantunut puoluetta hajottavia aineksia ja on tästä kai johtunut että meidänkin jäsenten keskuudessa on joitakin tapauksia.

Tero Tuomisto kertoo Koskenmäen Työväenyhdistyksen osallistuneen marraskuussa 1939 henkisiin kilpailuihin Järvenpään työväentalolla. Tilaisuudessa on etsitty muun muassa pakina- ja lausuntamestareita. Koskenmäen omalla torpalla tilaisuus ei enää olisi onnistunutkaan, sillä se oli Puolustusvoimien käytössä. Sama kohtalo oli jatkosodan vuosina Järvenpään työväentalolla, mikä luonnollisesti typisti yhdistystoiminnan ainoastaan juoksevien asioiden hoitamiseksi.

Sodan jälkeistä aikaa kuvaavat kaksi kovaa koota niin Järvenpäässä kuin koko Suomessakin: kommunistit ja karjalaiset. Siirtoväen asutusohjelman mukaisesti Järvenpää vastaanotti Terijoen väestön, jonka mukana paikkakunnalle saatiin myös uusi työväenyhdistys. Useassa yhteydessä on todettu karjalaisten sulautuneen ajan myötä kantaväestöön ja yhteistyön sujuneen kahden yhdistyksen välillä sopuisasti.

Haastetta yhdistyksen toimintaan puolestaan toivat kommunistit. Vuoden 1939 pitämättä jääneiden kunnallisvaalien vuoksi valtuusto vaihtui vasta vuonna 1945. Tällöin vasemmisto sai enemmistön Tuusulan valtuustoon, mutta Suomen Kansandemokraattinen Liitto, SKDL kiri kaksi paikkaa sosialidemokraattien edelle. Valtakunnantasolla Sosialidemokraattisen puolueen vaalitappio tulkittiin kansan kritiikkinä sodan aikana hallituksessa istuneita kohtaan. SKDL:n vaalivoitto ei voinut olla vaikuttamatta politiikan valtasuhteisiin. Vasemmisto oli vahvempi kuin koskaan ennen, mutta työväenliikkeen sisäinen kädenvääntö jatkui edelleen yhteistyölinjasta huolimatta. SDP painotti yhteistyötä järjestöllisen itsenäisyyden pohjalta SKDL:n toivoessa tiiviimpää kanssakäymistä paikallisella tasolla. Kamppailua herruudesta käytiinkin niin ammattiosastoissa, harrastuspiireissä kuin paikallisissa työväenyhdistyksissä.

Sosialidemokraattinen puolue aloitti vuoden 1947 alussa voimakkaan Jo riittää -kampanjan, joka näkyi

Järvenpäässäkin. Propagandaa levitettiin aivan uudenlaisessa muodossa, tarroina, joita tiedetään kiinnitetyn ainakin työväentalon ympäristöön ja muun muassa Vihtori Lehtosen sekatavarakaupan ikkunaan. Samana vuonna vasemmisto menetti enemmistönsä Tuusulassa, mutta sosialidemokraatit ohittivat suosiossa jälleen kansandemokraatit. Jo riittää -kampanjan myötä näytti selvältä, etteivät rauhaisa rinnakkaiselo ja yhteistyölinja kantaneet kauemmas. Keväällä 1948 ei monella paikkakunnalla enää järjestetty työväen yhteisiä vappujuhlia eikä elokuun eduskuntavaaleissa kaihdettu keinoja SKDL:ää vastaan.

Kuten edellä vuoden 1940 toimintakertomuksessa todettiin, tilanne oli tuttu työväenyhdistykselle. Eino Eronen kertoo osan jäsenistä vaihtaneen puolta, kun kommunistiset järjestöt saivat toimintavapauden. Erosen mukaan riitoja työväenliikkeen johtajuudesta oli ja ne olivat ankariakin, mutta Järvenpään Työväenyhdistyksen varsinaisista nokkamiehistä kukaan ei vaihtanut puoluetta.

Johannes Alanteen muistelmista selviää mielenkiintoinen tapahtuma syksyltä 1945. Aikaisemmin tiukoin ehdoin jäseneksi hyväksyttyä Alannetta ehdotettiin johtokuntaan, mistä tehtävästä hän kuitenkin oli jyrkästi kieltäytynyt vedoten jäsenyydelleen asetettuihin ehtoihin. Yhdistysväki oli valmis tässä yhteydessä unohtamaan menneet, ja tuntuukin kuin Alanne olisi halunnut hieman näpäyttää työväenyhdistystä, joka kenties eleellään yritti lievittää hajaannuksen vaikutuksia kotikentällään. Arvailujen varaan jää, mitkä syyt olivat yhdistysväen yhteistyöhalukkuuden takana. Alanne yhtä kaikki kieltäytyi tehtävästä ja liittyi muutaman kuukauden kuluttua aiemmin samana vuonna Järvenpäähän perustettuun SKP:n osastoon.

Pitkin vuotta 1947 yhdistyksen kokouksissa kuultiin kunnanvaltuutettujen Oiva Uusikiven ja Viljo Svalan selostuksia valtuuston työskentelystä. Keskustelua herättäviä aiheita olivat ainakin palosuojelu, verotus ja yhteistyö SKDL:n ryhmän kanssa. Valitettavasti pöytäkirjaan ei ole kirjattu mitään tuosta yhteistyöstä. Sosialidemokraattinen valtuustoryhmä nautti yhdistyksen luottamusta ja sai toisinaan jopa kiitosta hyvin hoidetusta työstä. Joulukuun kunnallisvaaleissa yhdistys lisäsi valtuustopaikkansa kolmesta viiteen, mutta liiemmin tapausta ei juhlittu. Vuoden 1947 jälkeen kommunistien esiinmarssin aiheuttamat ristiriidat näyttävät laantuneen. Kaksijakoisuus tulee ilmi lähinnä vappujuhlien kohdalla; yleisesti suosittiin omia juhlia, vaikka yhteisiäkin järjestettiin. Juhannusjuhlien järjestämistä puhtaasti sosialidemokraattisin voimin perusteltiin vuonna 1949 puolueen 50-vuotisjuhlavuodella.

Kuukausikokouksessa toukokuussa 1949 nostettiin yhtäkkiä, vaan ei yllättäen esiin Järvenpään itsenäistyminen kauppalaksi. Oiva Uusikivi esitti kokousväelle selonteon kauppalahankkeen nykyvaiheesta. Yhdistyksen parissa asiasta keskusteltiin jo niinkin aikaisin, kuin vuonna 1929, mutta nyt hanke sai vahvaa tuulta siipiensä alle. Kauppalahankkeen käynnistyessä todenteolla myös Järvenpään Työväenyhdistyksessä alkaa uusi kausi.

TOIMINTAA JÄRVENPÄÄN KAUPPALASSA

4.1 Kauppalaksi

Järvenpään, kuten jo 1924 emopitäjästä erkaantuneen Keravankin luonne ja elinkeinorakenne poikkesivat muun Tuusulan oloista. Järvenpääläisiä sosialidemokraatteja istui kyllä kunnanvaltuustossa, mutta suu-

ressa maatalousvaltaisessa pitäjässä heidän vaikutusvaltansa oli vähäinen. Järvenpäässä oltiin sitä mieltä, että kylän kehittymättömyys, jopa takapajuisuus johtui itsemääräämisoikeuden puutteesta. Koettiin, että palvelut ja parannukset keskittyivät yksin omaan Hyrylän seudulle.

Olot Tuusulassa eivät olleet kärjistyneet riitaisiksi, mutta itsemääräämisoikeus alkoi tuntua järvenpääläisistä yhä tärkeämmältä. Sosialidemokraattien keskuudessa ryhdyttiin kehittämään ajatusta omasta, itsenäisestä yhdyskunnasta. Eino Eronen kertoo yhdessä päätetyn, että "oikeistomiehille" puhutaan sitten vasta, kun jotain näkyvää on saatu aikaa. Yhteistyökumppaneita hankkeeseen haettiin muun muassa demarikansanedustajista. Myös sisäministeri Aarre Simosella, Invalidiliiton varapuheenjohtajalla oli tärkeä rooli tapahtumissa. Uuden invalidien oppilaitoksen ja sen yhteyteen kaavaillun asuntolan perustaminen Järvenpäähän oli nimittäin kiinni arava-lainasta, jonka saaminen edellytti kunnallistekniikan rakentamista. Tuusulaa ei varojen käyttö tällaiseen tarkoitukseen kiinnostanut, joten Simonen varmisti Järvenpään ripeän itsenäistymisen.

Kauppalahanke lähti nopeasti käyntiin. Vihreää valoa näytettiin niin valtion virkamiesten kuin paikallisten toimijoidenkin taholta. Hankkeen selvitysmieheksi nimitettiin varatuomari Einar Pyykkö, joka laati kaksi ehdotusta tulevan kauppalan alueeksi. Näistä laajempaan kuului myös Kellokosken teollisuus- ja sairaala-alue. Kellokoskesta tulikin aihe pitkällisiin rajariitoihin. Tuusula ei halunnut luopua alueesta, kun taas kauppalan puolestapuhujien mielestä sen liittäminen Järvenpäähän oli välttämätöntä tulevan kauppalan elinvoimaisuuden kannalta. Riidasta tuli pitkä, ja kauppalan rajat ehdittiin kerran jo vahvistaa - Kellokoski mukaan luettuna - kunnes valtioneuvosto perui päätöksensä kesäkuun lopussa 1950.

Työväenyhdistys piti jo suunnitteluvaiheessa ensiarvoisen tärkeänä Kellokosken alueen liittämistä uuteen kauppalaan. Perusteluissa viitattiin muun muassa käytännön asioihin, kuten palontorjuntaan, joiden hoitaminen suoraan Järvenpäästä olisi helpompaa. Lisäksi vedottiin asutuskeskittymien keskinäiseen samankaltaisuuteen verrattuna muuhun Tuusulaan. Valtioneuvoston yllätyspäätöksen jälkeen yhdistyksen kuukausikokous totesikin tuohtuneena, että:

> — Kellokosken tehdas- ja sairaala-alue on tyypillistä kauppala-asutusta, [ja] sen erottaminen perustamisen jälkeen on yhdistyksen mielestä ollut vähemmän harkittua, kuin myöskin ennenkuulumaton teko —

Lopputulokseen oli kuitenkin tyytyminen. Kauppalahankkeen aktiivi, Oiva Uuskivi totesikin, että Kellokosken menetys heikensi kauppalan taloudellista asemaa, mutta alueen merkitystä ei pitänyt liioitella. Kellokosken myötä Järvenpää menetti noin 1000 asukasta ja sitä kautta verotuloja, mutta edelleenkin se oli keskikokoinen kauppala reilulla 8000 asukkaalla. Menetyksestä oli päästävä yli ja ryhdyttävä hoitamaan niitä asioita, joiden vuoksi kauppalahanke alun perin sysättiin käyntiin. Ennen syksyllä 1950 pidettäviä kunnallisvaaleja kauppalan johtoon valittiin 11-henkinen järjestelytoimikunta, jossa toimi 3 sosialidemokraattia, 3 kommunistia sekä 5 porvarien edustajaa.

4.2 Kunnallishallinto järjestäytyy

Järvenpääläisten halu kehittää kotiseutuaan tehokkaammin kumpusi todellisesta tarpeesta. Vuoden 1951

alusta itsenäisen taipaleensa aloittanut nuori kauppala oli savinen, olemattomalla kunnallistekniikalla varustettu muutaman talon keskittymä aseman kupeessa. Uuden nimityksen tarpeellisuuden kyseenalaistajiakin oli. Kaarle Salmivuori oli ensimmäisen kerran Haarajoelle ajaessaan kysynyt taksinkuljettajalta, että eikös tämä Järvenpää olekin kauppala. Kuljettaja oli kuoppaisella metsätiellä ajaessaan todennut: “ Sen hölmöyen ne herrat vielä keksi”. Kauppalaksi ylennetyn kylän julkisivua pitikin sitten lähteä kohentamaan todenteolla. Katujen parannuksen jälkeen päällimmäisinä asioina olivat valaistus, viemäröinti, asuntotuotanto ja terveyspalveluiden järjestäminen.

Asioita edistämään oli valittava päättäjät. Ensimmäisissä kunnallisvaaleissa vuonna 1950 vasemmisto voitti SDP:n seitsemällä ja SKDL:n kuudella valtuustopaikalla porvarit, jotka saivat kymmenen paikkaa. Näin ollen mahdollisuudet sosialidemokraattisen kauppalanjohtajan saamiseksi olivat hyvät. Kahdeksantoista hakijan joukossa oli seitsemän demaria, joista Järvenpään Työväenyhdistys sekä SKDL:n ryhmä asettuivat Aarne Kupilan taakse. Todellinen valinta tapahtui Kupilan ja porvarien tukeman, niin ikään sosialidemokraatin, Einar Pyykön välillä. Valtuuston vaali tuottikin yllätyksen Pyykön voittaessa vastaehdokkaansa yhdellä äänellä. Valtuutettujen toimet aiheuttivat myrskyn työväenyhdistyksessä, sillä myös kaksi sosialidemokraattista valtuutettua oli äänestänyt Pyykön puolesta; Terijoen Työväenyhdistyksen edustaja Iivari Hallenberg oli lähtenyt kannattamaan karjalaista Pyykköä, mutta tämän lisäksi oman yhdistyksen valtuutettu Ahti Virtanen oli eronnut ryhmäkurista. Virtasta esitettiin erotettavaksi yhdistyksestä, mitä ei kuitenkaan tehty.

Eino Erosen mukaan kauppalanjohtajan valinnassa ilmenneeseen kissanhännänvetoon syynä olivat henkilökohtaiset ristiriidat. Hän haluaa kuitenkin korostaa, että kuka tahansa sosialidemokraattisista hakijoista olisi loppujen lopuksi kelvannut. Tärkeintä oli saada kunnallishallinto pyörimään. Alun vaikeuksien jälkeen olot vakiintuivat ja asioiden hoitaminen helpottui kunnallisten toimielinten ja kauppalanjohtajan aloitettua työnsä. Vastoin työväenyhdistyksen tahtoa valitun Pyykön ja yhdistyksen välillä oli pientä kitkaa, joka myöhemmin kuitenkin tasoittui. Muutamia vuosia Järvenpään Työväenyhdistys oli kauppalanjohtajan kotiyhdistys. Pyyköstä nuori kauppala sai uutteran, työlleen omistautuneen johtajan. Mukavan yksityiskohdan kauppala-aseman vaikutuksesta yhdistyksessä kertoo johtokunnan vuonna 1952 tekemä päätös ostaa uusi leimasin, jossa yhdistyksen kotipaikkana oli Järvenpää.

4.3 Vasemmistoyhteistyötä 1950-luvulla

Vielä 1940-luvun puolella joitakin työväenyhdistyksen jäseniä oli siirtynyt kommunistien puolelle. Silloinkin suurimmat kahnaukset käytiin ay-liikkeessä sosialidemokraattien ja kommunistien välillä. Yhteistyön vasemmistoenemmistön kesken muistetaan sujuneen kohtuullisen hyvin, vaikka jakolinjat istuivatkin tiukassa. Ilmapiiri oli jännitteinen; 1950-luvun aktiivit muistavat vahvan agitaation, jota vasemmalta harjoitettiin. Nuoriso-osaston kommunistien käsiin joutumisen mahdollisuus sai aikaan laajan keskustelun kokouksessa vuonna 1954. Huomionarvoista on, että vaikka yhteistyö järjestöllisellä tasolla oli hankalaa, molempien puolueiden jäseniä oli 1950-luvulla mukana työväennäyttämön, Työväen mieskuoron ja urheiluseura Iskun toiminnassa.

Vasemmistopuolueiden yhteinen voimainkoitos oli maaliskuun ensimmäisenä päivänä vuonna 1956 alkanut yleislakko. Palkkapaineet olivat kasvaneet vuoden alusta lähtien elinkustannusten nousun heikentäessä ostovoimaa. Lakkoon ajauduttiin valtiovallan vaikutusmahdollisuuksien vähennyttyä valtalain aikakauden päättymisen myötä. Hallitus oli kykenemätön ohjailemaan hintoja ja työmarkkinoita, ja tulopoliittinen riita kärjistyi.

Järvenpäässä lakkoväki kokoontui työväentalolle lähinnä ammattiyhdistysväen johtamana. Talolla pidettiin tuvan täyteen vetäneitä tiedotustilaisuuksia lakon kulusta. Niin lakkotoimikunta kuin lakkovahtien johto pitivät taloa päämajanaan. Päivittäisten tiedotustilaisuuksien lisäksi talolla järjestettiin vapaamuotoisempaa, viihteellistä ohjelmaa. Lakon huipentumana järjestetylle kauppalan halki kulkeneelle marssille osallistui eräiden tietojen mukaan noin 1 160 henkilöä.

Järvenpään osalta yleislakossa on korostettu rauhan säilymistä koko kolmen viikon ajan. Yhdistyksen lakkovuoden toimintakertomuksessa on todettu kaiken sujuneen rauhallisesti ja häiriöttä.

> Ketään [ei] ole lakon aikaisista toimista haastettu ruuattoman pöydän ääreen, kuten on ollut laita muutamilla muilla paikkakunnilla.

Yhteisesiintyminen koettiin myös työväenyhdistyksen piirissä oivana näpäytyksenä porvaripuolen harjoittamalle sanelupolitiikalle. SKDL:n puolella lakko herätti toiveet syvemmästä yhteistyöstä myös jatkossa. Valtakunnallisesti yhteistyön ensimmäiseksi tavoitteeksi otettiin yhteiset vappujuhlat. Sosialidemokraatit eivät kuitenkaan asiasta innostuneet. Todellista lähentymistä vasemmistopuolueiden kesken ei ollut tapahtunut, vaikka SAK:n sosialidemokraatit tunnustivatkin kommunistien ansiot lakkotaistelussa. Loppujen lopuksi kommunistien kanssa veljeily olisi ajanut puoluetta vain kauemmaksi poliittisen oikeiston hyväksynnästä.

SDP:n kannan tultua selväksi yhteisten vappujuhlien järjestämistä yritettiin paikallisella tasolla. Järvenpään Työväenyhdistyskin vastaanotti SKDL:n kunnallisjärjestöltä kutsun lähteä valmistelemaan yhteisiä vappujuhlia yleislakon antamien hyvien kokemusten pohjalta:

> Suurlakko [yleislakko] on osoittanut työläisten kaipaavan yhteistoimintaa silloin, kun on kysymyksessä yhteinen asia.

Vastakaikua ei yhdistyksestä kuitenkaan herunut, mikä yhtenä tekijänä hiersi ryhmien välejä pitkään.

4.4 “Oma pieni ja soma kriisimme”

Vasemmistoa repiviä riitoja suuremman osan yhdistyksen muisteluissa ovat saaneet puolueen sisäiset eripuraisuudet. Tosin on todettava paikkakunnan sosialidemokraattien päässeen melko vähällä. Järvenpään sosialidemokraattiset yhdistykset pysyivät sosialidemokraattisina koko puolueen linjariidan ajan. Aatteellisia vastakkainasetteluja enemmän on korostettu henkilöiden välisiä kaunoja.

Eräänlainen jatke kauppalanjohtajan vaalissa esiintyneelle erimielisyydelle saatiin vuonna 1955, jolloin käytiin vakavaa keskustelua ryhmäpäätösten sitovuudesta. Sosialidemokraattiset valtuutetut Unto Ahjotuli, Iivari Hallenberg ja Ahti Virtanen olivat toukokuun kokouksessa äänestäneet muusta ryhmästä poiketen “kom-

munistien välikysymystä ja rakennustoimiston uudelleenjärjestelyä koskevassa asiassa”. Kuukausikokouksessa asian tiimoilta käytiin parin tunnin keskustelu, jonka aikana ehdittiin vaatia jopa valtuutettujen eroa. Lopulta heiltä päädyttiin pyytämään kirjallinen selvitys menettelystään. Se ei tyydyttänyt yhdistyksen enemmistöä, joka syyskuussa päätti evätä kolmikolta kaikki luottamustoimet yhdistyksen piirissä. Ahjotuli, Hallenberg ja Virtanen laativat vastalauseen, jossa he totesivat, ettei yhdistyksen toiminta saisi olla ylhäältä johdettua, vaan jäsenistä lähtevää. Lisäksi epäiltiin, että enemmistö pyrki nujertamaan vähemmistön mahdollisuudet nousta jäsenistön tuella enemmistöksi. “Syntynyt päätös on selvästi diktatoorinen eikä demokraattinen.”

Ilmeisesti riidan ytimenä olivat asiakysymyksiä enemmän henkilöristiriidat, mutta asiaa lähdettiin kuitenkin selvittämään perusteellisesti, ”jotta sopu ja yhteistoiminta saataisiin siten yhdistyksessä palautetuksi”. Avuksi pyydettiin puoluetoimiston lakimiehet, ja valtuutetut luottamustoimista hyllyttävä päätös peruutettiinkin sääntöjen vastaisena. Ilmeisesti täyttä sopua yhdistykseen ei saatu, sillä jupakassa kyseisen kolmikon takana olleet eivät enää kauaa viihtyneet Järvenpään Työväenyhdistyksessä.

Viisikymmentäluvun valtakunnan politiikkaa kuumensi SDP:n tulinen linjariita, mutta Järvenpään Työväenyhdistystä luotsattiin vahvalla kädellä uskollisena puolueelle. Vahvana johtajana muistettu Kalle Valtavuori kertoo tottuneensa nopeisiin päätöksiin alun perin ammattiyhdistyksessä, jossa oli toimittava ripeästi, jotteivät kommunistit ehtisi väliin. Valtavuori varmisti, ettei puolueessa käytävä riita herättäisi epävarmuutta Järvenpään Työväenyhdistyksessä ja teetätti päätöksen, jonka mukaisesti yhdistys noudatti sosialidemokraattisen puoluetoimikunnan sääntöjä.

Valtuustoryhmän sisällä yhtenäisyys oli kuitenkin koetuksella. Yleislakon keskeisenä tavoitteena ollut 12 markan yleiskorotus palkkoihin jäi eräiden kauppalan viranhaltijoiden osalta toteutumatta Järvenpäässä huhtikuussa 1956. Vasemmistoryhmät yhtä sosialidemokraattista valtuutettua lukuun ottamatta olivat äänestäneet korotuksen puolesta, ja tarvittava määräenemmistö jäi saavuttamatta. Valtuustokaudelle 1957 sosialidemokraatit lähtivät hyvin mielin; vaalivoitto edellisen vuoden kunnallisvaaleissa oli tuonut kaksi lisäpaikkaa. Yllätys koettiin valtuuston kokouksessa luottamuspaikkoja jaettaessa, kun sekä porvarit että SKDL:n ryhmä saivat suljetussa lippuäänestyksessä enemmän ääniä kuin puolueilla oli omia valtuutettuja. Sosialidemokraattien rivit repesivät, ja puolue sai suhteellisella vaalitavalla entisten kolmen paikan sijaan vain yhden edustajan kaupunginhallitukseen.

Järvenpään demaripiireissä 1950-luvulla käytyjen kahnausten voidaan katsoa perustuneen pikemminkin henkilöitten välisiin kuin aatteellisiin skismoihin. Henkilökemioiden epätasapainon seurauksena perustettiin vuonna 1957 Järvenpään Sosialidemokraattinen Kerho. Kalle Valtavuori valottaa tuonaikaisia tunnelmia: Kerhon perustavassa kokouksessa hän oli tuonut ilmi kantansa, jonka mukaan uuden yhdistyksen perustaminen on tarpeetonta, sillä jokaisella läsnä olevista on mahdollisuus tulla Järvenpään Työväenyhdistyksen kokoukseen esittämään mielipiteitään. Kerhon taholta oli tuolloin todettu aivan väärien miehien saapuneen paikalle, jolloin Valtavuori oli poistunut kokouksesta.

Keskustelu jatkui muun muassa lehtien palstoilla, joilla loka lensi. Työväenyhdistyksen taholta kirjoittelu tuomittiin puoluetta vahingoittavana. Kokouspöytäkirjojen yhteyteen talletettu lehtileike, jossa jäsen numero 56 moittii työväenyhdistystä sanelupolitiikasta ja harvainvallasta, kertoo paljon tunnelmista yhdistyksessä Kerhon perustamisen aikoihin:

> Kiihtyvässä tempossa toistuu kokouksesta toiseen näytelmä, jossa riidellään ja jossa yhdet ja samat ovat aina vihaisia, aina tyytymättömiä. Onko sitten enää ihme, jos jäsenmäärä jatkuvasti vähenee. Ja onko enää ihme sekään, jos osa jäsenistä pyrkii ulos kurimuksesta uuden yhdistyksen avulla.

Uudenmaan piiritoimikunta tiedusteli Järvenpään Työväenyhdistyksen näkemystä uuden puolueosaston tarpeellisuudesta paikkakunnalla. Yhdistyksen näkemyksen mukaan Järvenpäähän mahtui hyvinkin useampia työväenyhdistyksiä, mutta tarkoituksenmukaisuuden vuoksi sellainen tulisi perustaa kauemmas keskustasta, jossa jo toimi kaksi yhdistystä. Lisäksi tähdennettiin, ettei uuden puolueosaston perustamisella edistetä sosialidemokraattista toimintaa, vaan pikemminkin sillä olisi puoluetyötä ja yhtenäisyyttä vahingoittava vaikutus. Kerhon perustamisen jälkeen Järvenpäässä tuli aiheelliseksi perustaa kunnallisjärjestö, joka toikin helpotusta kolmen työväenyhdistyksen työnjakoon. Perustamiskokous pidettiin Järvenpään työväentalolla 28.9.1959, jolloin kunnallisjärjestön ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Kalle Valtavuori.

Eripura ei päättynyt Kerhon perustamiseen, mutta kovin dramaattiseksi tilannetta ei voi kuvailla. vuoden 1959 toimintakertomuksessa johtokunta toteaakin: “oma pieni ja soma kriisimme on edelleen jatkunut kunnallisella saralla tosin häiritsemättä enää sanottavasti yhdistystoimintaamme —”. Veronsa vihanpito kuitenkin vaati:

> Haluttomuutta se on yhdistyksen toimintapiiriin tuonut. Jatkuvat riitelyt on väsyttänyt uuraitakin kokoustovereita, sillä vain jonkinlainen riitelevän kunnallistoimikunnan tapainen yhdistystoiminta ei ole kaikkia tyydyttävää kuten on saattanut havaita. Kun tällainen vuosia jatkunut kunnallisista asioista (joskin tärkeistä) riiteleminen on työntänyt sivuun kaiken muun toiminnan yhdistyksen henkisestä asioiden hoitelusta ja se kostautuu.

4.5 Ikimuistoisia hankkeita

Viisikymmentäluku näyttäytyi monelle työväenyhdistykselle taloudellisesti vaikeana aikana. Perinteisten iltamien ja tanssitilaisuuksien vetovoima väheni ja uusia ideoita kaivattiin työväentalojen houkuttelevuuden lisäämiseksi. Myös kokouksiin kaivattiin lisää väkeä. Viisikymmentäluvulta Järvenpäästä muistetaan kaksi hanketta, jotka tähtäsivät taloudelliseen hyötyyn ja aatteelliseen näkyvyyteen, mutta jotka eivät toteutuneet odotusten mukaisesti.

Puolueen pää-äänenkannattaja Suomen Sosialidemokraatin kiinnostusta keskisen Uudenmaan asioihin oli jo pitkään pidetty riittämättömänä, mikä herätti yleistä tyytymättömyyttä. Katsottiin, ettei paikallisia juttuja saatu läpi ilman runsasta ilmoittelua lehdessä. Tästä epäkohdasta sai alkunsa pääradan varren työväenyhdistysten yhteinen sanomalehti Uudenmaan Kansa.

Järvenpään Työväenyhdistys lähti hankkeeseen mukaan 50 osakkeella, joiden arvo oli 500 markkaa kappaleelta. Paljon puhutun lehden näytenumero ilmestyi 17.10.1951. Lehti esittäytyi kaksi kertaa viikos-

sa ilmestyvänä, nelisivuisena ja seitsenpalstaisena sanomalehtenä, jonka tavoitteena oli ajaa levikkialueensa "elinkysymyksiä" ja "edistää sen aineellisia ja henkisiä oloja". Näytenumerossa toimitus tahtoo selvästi korostaa, ettei Uudenmaan Kansa ole yksinomaan ilmoitusväline ja uutislehti, vaan että sen avulla halutaan vaikuttaa mielipiteiden muodostumiseen ja asioiden käsittelyyn.

> Paikallisista asioista on keskusteltava muutenkin kuin kokoussaleissa ja virallisissa elimissä.
> — Keskustelu sanomalehden palstalla on rakentavampaa kuin kuiske kaduilla ja kujilla.

Lukijoiden kirjoitukset kuuluivat oleellisena osana Uudenmaan Kansan tarjontaan. Samoin välittyivät seurakuntien, urheiluseurojen, erilaisten yhdistysten ja yritysten tiedotukset lukijoille. Lehdessä tehtiin selkoa muun muassa rakennushankkeista, kouluasioista ja rikoksista. Saattoipa siitä tarkistaa niin bussivuorot kuin tulevan viikonlopun elokuvatarjonnankin. Esimerkkeinä uutisoinnista mainittakoon reportaasi ostokorttien katoamisen lisääntymisestä. Syyksi epäiltiin kuluttajien lisääntynyttä huolimattomuutta, kun enää ainoastaan kahvi, sokeri ja margariini olivat kortilla. Työväenyhdistyksen vuosikertomuksessa 1952 Uudenmaan Kansaa ehdittiin kehua parhaiten toimitettuna paikallislehtenä.

Surullista kyllä, sanomalehtihankkeesta ikimuistoisen tekee sen epäonnistuminen. Lehden julkaisu kilpistyi vähäiseen ilmoitushankintaan, joka ei riittänyt kattamaan kuluja. Uudenmaan Kansa ajautui konkurssiin parin vuoden toiminnan jälkeen. Isku oli raskas mukana olleille yhdistyksille ja yksityisille henkilöille, jotka joutuivat konkurssin maksumiehiksi. Kalle Valtavuori mainitseekin Uudenmaan Kansan hankkeena, johon ei koskaan olisi pitänyt ryhtyä.

Kuuluisampi, ja yhdistyksen taloudelle kenties vielä raskaampi hanke, oli elokuvateatterin perustaminen työväentalolle. Kansan Elokuva Oy teki määrätietoista työtä elokuvateatteritoiminnan levittämiseksi työväenyhdistysten pariin. Ajatusta mainostettiin ratkaisuna yhdistysten talousongelmiin ja uusien tuulien tuomisena maaseudulle. Terijoen ja Järvenpään työväenyhdistykset tarttuivatkin tilaisuuteen hetken empimisen jälkeen ja perustivat Järvenpään Kino Oy:n.

Elokuvatoiminta käynnistyi vähemmän onnellisten tähtien alla, eikä onni ollut myötä jatkossakaan. Talo tosin saatettiin hyvään kuntoon, mutta elokuvakoneiden toimitus viivästyi. Vihdoin loppuvuodesta 1953 nähtiin ensimmäinen elokuva, "Vaarallisilla vesillä". Siellä tosiaan seilattiin. Kynnyskysymykseksi toiminnan kannalta osoittautui filmien huono saatavuus. Paikkakunnalla jo pidempään toimineella Filmilinnalla oli hyvät suhteet elokuvien toimittajiin, millä se varmisti suosittujen Suomi-filmien saapumisen Järvenpäähän. Työväentalon Kino sai tyytyä "kaiken maailman kangsterifilmeihin", vieläpä sieltä huonoimmasta päästä. Hyväntekeväisyydestä ei näitä filmejä käyty katsomassa, vaan kansa valitsi kotimaiset suosikit. Katsojien vähyys ja lippujen korkea verotus tekivät toiminnasta pian tappiollista, vaikka yritettiin lippuja välillä silitellä ja myydä uudestaankin. Kohtuuttomaksi koetun verotuksen vuoksi silitysrauta kuului monen tuon ajan yleisötilaisuuksia järjestäneen tahon perusvarustukseen.

Hyvin pian kävi selväksi, että elokuvatoiminta oli pikemminkin menoerä. Järjestäjät huomasivat, että helpommin talon sai täyteen tanssitilaisuuksilla. Minkäänlaista nousevaa katsomoa ei Järvenpään Kinoon rakennettu, joten tanssimiseen työväentalon lattia paremmin soveltuikin. Jostain syystä runsasta tanssien

järjestämistä piti kuitenkin puolustella. Olisiko äkillinen synnin tunto iskenyt johtokuntaan kertomusvuonna 1954, kun se totesi tanssi-iltamien pelastaneen yhdistyksen talouden takkuilevasta elokuvatoiminnasta huolimatta.

— vähemmän kehittävänä ja [vähemmän] hyvää aatteellista kasvatusta antavana sitä e i voisi muutoin hyväksyä.—

Järvenpään Kino Oy lopetettiin loppuvuodesta 1956. Elokuvien pyörittäminen loppui jo vuoden alussa ja koneista yritettiin päästä eroon, mikä osoittautui vaikeaksi. Lopulta koneet saatiin myytyä Turkuun, tosin 600 000 markan tappiolla. Apua ahdinkoon lähdettiin hakemaan puoluetoimikunnalta, jolle lähetetyssä avunpyyntökirjeessä selostettiin elokuvaprojektin taustaa ja talousahdinkoon johtaneita tekijöitä.

> Pyydämme puoluetoimikunnan tukea yhdistyksemme taloudelliseen tukkeumaan, joka uhkaa viedä talomme pakkohuutokauppaan. Vaikea tilanne johtuu siitä, että [yhdistys] perusti Järvenpään Kino- nimisen elokuvayhtiön, joka ehti kahdessa vuodessa tuottaa yli 1 miljoonan markan tappiot.— Elokuvatoiminnan aloittamiseen vaikutti ratkaisevasti [Kansan Elokuva Oy:n toimitusjohtaja] Janne Hakulinen, joka vakuutti yrityksen tuottavan voittoa ja lisäksi riskin olevan pienen. — Noin vuoden ajan on yhdistyksen taholta yritetty saada toimitusjohtaja Hakulinen välittämään koneet kaupaksi tai lunastamaan lupauksensa, mutta hän ei ole ryhtynyt minkäänlaisiin toimenpiteisiin asiassa. Muuten ei yhdistyksen taloudellinen asema ole heikko, vaikkakin nyt olemme edellä mainitusta syystä umpikujassa.

Tässä yhteydessä on hyvä kysyä, kuinka paljon taloudellinen tilanne sitten vaikutti yhdistyksen toimintaan. Ainakin toimijoiden motivaatioon ja mielialaan sillä oli huomattava vaikutus. Muun muassa sodan jälkeistä arkeen paluuta helpotti huomattavasti se, että rahaa oli. Toisaalta vaikeina aikoina talkoohenkisyys ja yksilöiden uhrautuvaisuus nousivat suureen arvoon. Sen varassa selviydyttiinkin pahimman yli. Talkoita järjestettiin tiuhaan tahtiin, eikä hatun kierrättäminen kokouksissakaan ollut harvinaista. Vuoteen 1958 mennessä yhdistyksen talous saatiin jälleen tasapainoon panostamalla iltamatilaisuuksiin ja ravintolamyyntiin.

TOIMINTAA JÄRVENPÄÄN KAUPUNGISSA

5.1 Vahvaa kasvua ja kasvukipujakin

Kellonviisarin liikahdettua uuden vuorokauden ja uuden vuoden 1967 puolelle Järvenpää aloitti kautensa kaupunkina. Uudistumista juhlimaan kokoontuneet kaupunkilaiset nauttivat juhlahumusta mennyttä ja tulevaa tarkastelevien puheiden, musiikkiesitysten ja ilotulituksen merkeissä. Helppo olikin juhlia, sillä kaupungiksi tulon takana oltiin hyvin yksimielisesti. 1960 kaupungiksi tulleiden Hyvinkään ja Riihimäen myönteisten kokemuksien rohkaisemana Järvenpään valtuusto teki huhtikuussa 1966 valtioneuvosteolle esityksen Järvenpään kaupungin perustamisesta.

Ratkaisu oli ennen kaikkea taloudellisten seikkojen saattelema. Kaupungiksi tulo edellytti lain vaatimia velvoitteita, mutta toisaalta myös valtion tuki oli suurempi. Valtuuston puheenjohtaja Eino Kämäräinen korosti uudenvuodenjuhlissa pitämässään puheessa uuden kuntamuodon suomaa arvovaltaa, jonka avulla Järvenpäätä voitaisiin kehittää; kaupunkiin toivottiin syntyvän uusia työpaikkoja; niin liike-elämään, teollisuuteen, yritteliäisyyteen, kuin sivistys- ja kulttuuritoimintaankin toivottiin saatavan vauhtia.

Toivotunkaltaisia vaikutuksia kaupungiksi tulolla olikin. Kauppalakauteen verrattuna kasvu oli aivan toista luokkaa. Järvenpään uuden imagon houkuttelemina kaupunkiin saatiin erilaista elinkeinoelämää. Voidaan esimerkiksi pohtia olisiko Wärtsilä kotiutunut maalaiskuntaan. Myös kaupungin taholta vaadittiin uudenlaisia panostuksia. Sosiaalijohtaja Olavi Korhonen muistelee, että lasten päivähoitoa alettiin kehittää varsinaisesti vasta Wärtsilän johdon sitä erityisesti neuvotteluissa kysyttyä.

Kaupungin hallinto ja sitä mukaa kaupungin työntekijöiden määrä kasvoi huomattavasti. Kaupungin toimitilat jäivät pian pieniksi. Helpotusta toi vuonna 1977 valmistunut uusi kaupungintalo. Myös asukasluku kasvoi nuoren väen hakeutuessa Järvenpäähän kohtuuhintaisten asuntojen perässä. Nuori kaupunki sai tehdä tosissaan työtä parantaakseen palveluja kasvun tahdissa. Entinen kaupunginjohtaja Kaarle Salmivuori muistelee kaupungissa rakennetun parhaimmillaan vuoden aikana viisi päiväkotia samoja piirustuksia käyttäen. Asuntopula oli suuri etenkin 1960-luvulla. Olavi Korhosen tulkinnan mukaan Järvenpää toimi Helsingin porttina, jossa pääkaupunkiin pyrkivät ja sieltä palaavat kohtasivat. Järvenpään asuntotuotanto sai näin ollen palvella niin suoraan maalta muuttaneita kuin Helsingin vilinään pettyneitä. Valtuuston kokoukset täyttyivät asemakaavamuutoksista, tonttikaupoista, rakennushankkeista päättämisistä ja uusien virkojen perustamisista.

Kaupungin kasvu merkitsi kasvua myös työväenyhdistyksessä, jonka jäsenmäärä kääntyi voimakkaaseen nousuun vuonna 1968. (Ks. kuvio 1) Suuri jäsenmäärä kääntyi kuitenkin itseään vastaan, sillä painoarvo kunnallispolitiikan kentällä jäi osin hyödyntämättä henkilöristiriitojen vuoksi. Kasvun ei-toivottuna sivutuotteena yhdistykseen syntyi erillisiä ryhmittymiä, kuppikuntia, joiden yhteistoiminta oli toisinaan vaikeaa. 1970-luvun loppupuoliskolta 1980-luvulle yhdistyksen ilmapiiriä kuvataan eripuraiseksi. Kokouksissa väkeä kävi runsaasti. Äänestyslippuja oli hyvä varata melkoinen nippu, sillä äänestyksiä saattoi olla useampia.

On vaikea sanoa, miten yhtenäisyyden puute vaikutti yhdistyksen toimintaan, sillä pöytäkirjat vuosilta 1974 - 1990 ovat suurelta osin kadonneet. Säilyneiden pöytäkirjojen perusteella kerrottakoon kuitenkin yksityiskohtana, että vuonna 1981 erään kuukausikokouksen jälkeen puheenjohtaja Aarne Sukander kutsui koko kokousväen luokseen saunomaan ja viettämään iltaa.

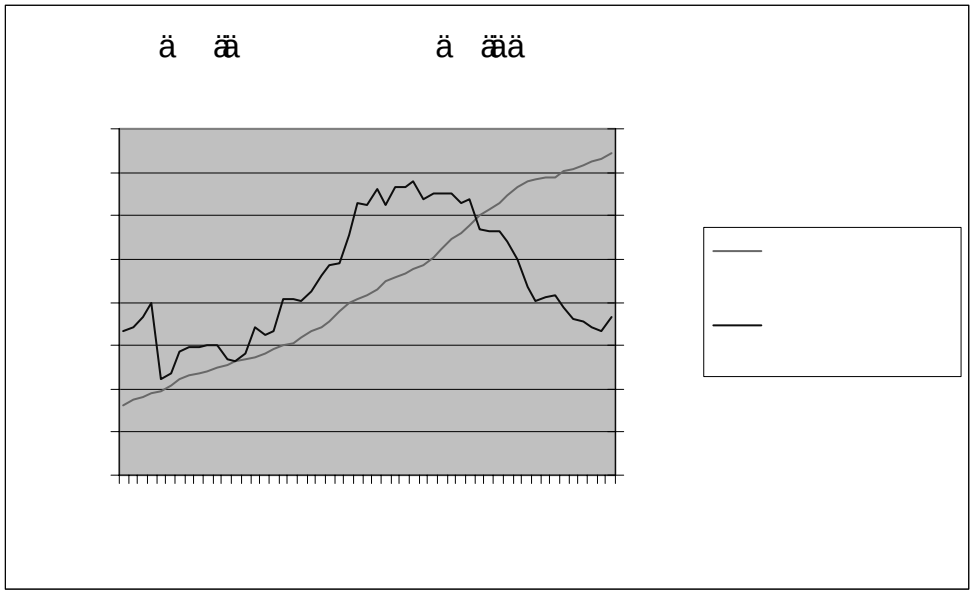

Kuvio 1. Lähde: Työväen arkisto, SDP, Järvenpään kaupungin arkisto ja www -sivut.

5.2 “Manu-ilmiö”

Valtakunnallisen politisoitumisen myötä myös Järvenpään kaupungin kunnallispolitiikka sai kauppalakauteen verrattuna vahvemman puoluepoliittisen leiman. Puolueiden väliset vastakkainasettelut voimistuivat. Vuoden 1966 eduskuntavaalit tekivät sosialidemokraateista vahvimman hallituspuolueen. Puolueen painoarvoa lisäsi tehty sopu presidentti Kekkosen kanssa. Järvenpäässä vasemmistolla oli valtuustossa enemmistön asema. Näkyvyyttä lisäsi Kaarle Salmivuoren kansanedustajakausi 1970–1975.

1980-luvun merkittävimpiä tapahtumia oli uuden presidentin valitseminen. Kekkosen valtakauden päättyminen nostatti vilkasta keskustelua työväenyhdistyksen piirissä. Jo presidentin kolmannen kauden alkaessa 1968 yhdistyksen piirissä oli toivottu sen jäävän myös viimeiseksi: “Melkoinen osa kansasta pitää jo tätä viimeistäkin erää liiallisena.”

Keskustelu vallan vaihdosta käynnistyi toden teolla vuonna 1981. Tilaisuutta pidettiin erinomaisena saada Suomeen ensimmäinen sosialidemokraattinen presidentti. Työväenyhdistyksen Kaarle Salmivuori toimi presidentin valitsijamiehenä alkuvuodesta 1982 pidetyissä vaaleissa. Tunnelmat olivat korkealla sosialidemokraattien keskuudessa vaalin tuloksen selvittyä. Yhdistyksen kuukausikokoukseen pyydettiin asiantuntija selostamaan tapahtunutta “Manu -ilmiötä”. Koiviston voittoa kuvattiin “myytinomaiseksi tuhkimotarinaksi”. Sosialidemokraattien ehdokas oli saanut 24 prosenttia puolueen normaalia kannatusta enemmän ääniä. Tavoitteeksi asetettiinkin Koivistoa äänestäneiden houkutteleminen sosialidemokraattien pöytään myös seuraavan vuoden eduskuntavaaleissa.

5.3 Kunnallispoliittista kädenvääntöä

Sosialidemokraattisen valtuustoryhmän innokkaimmin ajamiin asioihin kuuluivat kuntamuutoksen jälkeen

sosiaali- ja terveyspalvelut, koulutus ja työllisyys. Valtuustoryhmä antoi itselleen hyvät pisteet esitellessään toimintaansa kunnallisjärjestön julkaisemassa Ajanrattaassa kunnallisvaalien 1976 alla. Ansiokseen sosialidemokraatit laskivat kaupungin investointien kohdentamisen asuntotuotantoon, terveyskeskuksiin, päiväkotien ja nuorisotilojen rakentamiseen, kevyenliikenteen olosuhteiden parantamiseen ja vanhusten palveluihin. Järvenpään monipuolisesta elinkeinorakenteesta oltiin ylpeitä; erityisesti mainitaan eriasteisten koulujen ja oppilaitosten runsaus sekä useille aloille suuntautuva teollisuus.

Järvenpään valtuuston työskentely muistetaan pääsääntöisesti sopuisana, mutta 1980-luvun alkupuolella vastakkainasettelu jyrkkeni. Näihin aikoihin oikeiston saama kohtelu demarien lehdissä koveni. Arvostelun kärki kohdistui etenkin Kokoomukseen, jonka käytöksen katsottiin muuttuneen. Yhteistyö oli vaikeutunut. Tilanne kärjistyi valittaessa kaupunginhallituksen puheenjohtajaa vuodelle 1981. Vasemmisto menetti paikan Kokoomukselle yhden äänen luiskahtaessa vasemmiston vaaliliitolta vastapuolelle. Loikkarin henkilöllisyydestä väännettiin peistä; varmempia oltiin siitä, mitä loikkaamisen taustalla oli: “—likainen ja ruma temppu. Turhaa on kokoomuslaisten väittää, etteivätkö sen sormet olisi pelissä olleet”, manattiin Järvenpään Demarissa.

1980-luvun ensimmäiset valtuustokaudet osoittautuivat dramaattisen puheenjohtajavaalin jälkeen onnistuneiksi yhteistoiminnan kannalta. Vuoden 1982 lopulla työväenyhdistys pohti, miltä pohjalta seuraavaa, edellisvuotta suurempaa kaupunginhallituksen kokoonpanoa lähdettäisi rakentamaan. Monet jäsenet olivat sitä mieltä, että paikkajako tulisi säilyttää entisellään hyvin sujuneen yhteistyön vuoksi. Kenties pelkona oli, että Kokoomus valitsisi entistä epämieluisammat jäsenet hallitukseen. Täyttä luottamusta vastapuoleen ei ollut. Ilmeisesti kokoonpano oli tyydyttävä molemmin puolin, sillä pääosa vanhoista jäsenistä jatkoi hallituksessa vuodelle 1983.

Vuoden 1984 kunnallisvaalien alla valtuuston yhteistyötä kuvattiin seuraavalla tavalla: ”Ulospäin näkyvästä yhteisymmärryksestä huolimatta erimielisyyksiä ryhmien välillä on. Ne johtuvat erilaisista näkemyksistä asioiden tärkeysjärjestyksestä.” Tunnelma kuumeni entisestään vaalien jälkeen. Vastoin odotuksia ja vaaligallupeja kunnallispolitiikan suunta kääntyi oikealle vasemmiston menettäessä enemmistönsä ensimmäisen kerran koko Järvenpään historiassa. Valtuuston paikat jakautuivat oikeiston ja vasemmiston kesken 23 - 20. Sosialidemokraatit säilyttivät kuitenkin asemansa. Vaalit olivat pettymys myös äänestysvilkkauden suhteen; uurnilla kävi alle 68 prosenttia järvenpääläisistä, mikä oli noin viisi prosenttiyksikköä valtakunnallista keskiarvoa vähemmän.

1990-luvulle tultaessa sosialidemokraattien kannatus Järvenpäässä laski. Työväenyhdistyksessä laadittiin 1990-luvulle kehitysohjelma, jonka tarkoituksena oli lisätä näkyvyyttä paikkakunnalla. Yhdistys pyrki luomaan vakiintuneemmat yhteydet paikallisiin medioihin. Tavoitteena oli tehdä runsaasti kannanottoja ja olla näyttävästi esillä järvenpääläisenä vaikuttajaryhmänä. Näkyvyyttä saatiinkin, mutta myös vähemmän toivotussa mielessä. 1990-luvun alkupuoliskolla paikallisen median mielenkiinto kohdistui työväenyhdistyksen taloudellisiin edesottamuksiin.

5.4 Työväentalolta Sibeliuksenkadulle

Aika 1980-luvun lopulta lähtien muistetaan parhaiten työväenyhdistyksen tekemistä kaupoista. Vuonna 1906 rakennetun työväentalon myyminen on kipupiste työväenyhdistyksen historiassa. Yhdistyksen kokous päätti 13. maaliskuuta 1988 pitämässään kokouksessa myydä talon tontteineen tarjouksen tehneelle rakennusliikkeelle. Kauppahinta oli 2 160 000 markkaa. Kaava työväentalon alueella oli muuttunut vuosikymmenien aikana useasti, ja tiet olivat pirstoneet viereisiä tontteja siten, että niiden välisellä alueella oli useiden tonttien osia. Yhdistys osti itselleen alueita kolmesta naapuritontista tilkkutäkin yhdistämiseksi ja myymisen mahdollistamiseksi. Talo purettiin kesällä 1989. (Ks. luku 7.5)

Pian talon myymisen jälkeen yhdistys kiinnostui Työväensäästöpankin Sibeliuksenkadun tiloista, jotka olivat vapautuneet pankin muutettua asemanmäkeen. Muitakin halukkaita ostajia huoneistolla oli, mutta yhdistyksen jäsenen, pankinjohtaja Erkki Kukkosen myötämielisellä avustuksella kauppa saatiin järjestettyä vuodenvaihteessa 1990. Pankin tilat olivat useana osakkeena, ja yhtiöjärjestykseen sisältyi lunastusehto, joka takasi kiinteistön omistajille etuoikeuden osakkeiden ostoon. Pankin osakkeista myytiin kuitenkin ensin pienempi osa niin kovaan hintaan, ettei muita ostajatarjokkaita ilmaantunut. Loput osakkeet myytiin kohtuullisemmalla hinnalla, jolloin kauppahinnaksi tuli kokonaisuudessaan 4,5 miljoonaa markkaa.

Työväenyhdistys rahoitti kaupan bingotoiminnasta sekä työväentalon ja vuonna 1984 ostetun Mannilantiellä sijainneen liikehuoneiston myynnistä saaduilla varoilla. Lisäksi otettiin kymmenen vuoden maksuajalla kolmen miljoonan markan laina eläkevakuutusyhtiö Ilmariselta. Tiloihin teetettiin remontti, jossa kahdessa kerroksessa sijaitsevista yhteensä 368 neliön pankkitiloista tehtiin vuokraukseen soveltuvat. Ensimmäiset vuokrasopimukset kirjoitettiin heti kunnostustöiden jälkeen. Vuokraodotukset alkuaikoina olivat jopa 150–200 markkaa neliöltä.

Työväenyhdistykselle kaupanteon myötä avautunut tilaisuus näytti tuon ajan mittapuilla hyvinkin kannattavalta. Korot olivat matalalla, joten säästämisen sijaan sijoittamista kiinteistöön ja kaupungin ydinkeskustaan pidettiin järkevänä. Elettiin korkeasuhdanteessa, joten huoneistojen vuokraamisesta oli odotettavissa hyvät tuotot, joilla velka olisi saatu maksettua, ja jotka ajan myötä olisivat taanneet yhdistykselle suotuisat toimintaedellytykset: omat toimitilat ja varman tulonlähteen. Tavoitteena oli, että työväenyhdistys olisi muutaman vuoden sisällä pystynyt palkkaamaan itselleen päätoimisen työntekijän. Luottamustaan osoitti myös Sosialidemokraattinen puolue, joka antoi suostumuksensa kaupalle.

Työväenyhdistys suhtautui vuokraodotuksiin toiveikkaasti, ja kenties siitä syystä se lähti huomattavin panostuksin tukemaan jäsentään Kaarle Salmivuorta kansanedustajaksi vuoden 1991 vaaleissa. Talousarviossa vuodelle 1991 johtokunta varasi vaalityöhön käytettäväksi 100 000 markkaa. Helmikuussa se teki 50 000 markan lisävarauksen vaalitilaisuuksia varten. Yhdistys teetti Sibeliuksenkadun yläkertaan remontin, jolla tilat kunnostettiin vaalihuoneistoksi. Salmivuori sai vaaleissa 2 555 ääntä ja sijoittui kuudennelle varasijalle. Kunnallisvaaleissa vuonna 1992 yhdistys antoi jokaisen ehdokkaana olleen jäsenen vaalityöhön 500 markkaa. Tuolloinkin Sibeliuksenkadulla pidettiin vaalitoimistoa. Uusille ehdokkaille luotiin kuva vauraasta, vakavaraisesta yhdistyksestä. Rahaa olikin, mutta se oli lainattua.

5.5 Lama yllättää yhdistysväenkin

Moni suomalainen menestystarina päättyi 1990-luvun alkupuolella sanoihin: sitten tuli lama. Tuohon aikaan myös työväenyhdistys oli lähempänä kuolemaa kuin vielä koskaan historiansa aikana. Vaikeuksien kierre alkoi Sibeliuksenkadun vuokralaisten maksuvaikeuksista. Osa vuokralaisista oli lopettanut toimintansa hyvin pian laman alettua. Monella vuokrat olivat rästissä tai niitä jouduttiin kuukausittain odottamaan. Vielä 1991 vuokralle tulijoita oli enemmän kuin tarpeeksi, mutta jo vuotta myöhemmin liiketilojen mainontaa lehdissä piti tehostaa vuokralaisten saamiseksi.

Alakerran tilojen ensimmäinen vuokralainen ajautui konkurssiin syksyllä 1990. Noin 270 000 markan vuokrarästien perimistä jatkettiin oikeusteitse ja ulosoton kautta monta vuotta, mutta koko summaa ei koskaan saatu. Alakerta päätettiin jakaa pienempiin osiin vuokrauksen helpottamiseksi, ja seuraavat vuokralaiset tiloihin saatiin noin puolen vuoden tyhjillään olon jälkeen. Samoihin aikoihin lopetti yläkerran vuokralainen, jonka jälkeen tilat olivat tyhjillään joulukuuhun 1993 saakka. Myös alakerran uudet vuokralaiset kärsivät maksuvaikeuksista, ja vuokria saatiin pankkitakauksien kautta. Vuokrarästejä kertyi myös yhdistyksen omistamasta Mäkikadun asuinhuoneistosta, jossa taloudenhoitaja oli vuokralla.

Vuokrataso oli laman aikana tippunut roimasti. Tavoiteltua 150–200 markan neliöhintaa oli vaikea saada vuokratarjousten ollessa keskimäärin 70 markkaa neliöltä. Vuoden 1993 lopulla laman terävin kärki oli taittunut, ja kaikki liiketilat saatiin jälleen vuokralle. Vanhojen vuokrarästien saaminen oli kuitenkin epätodennäköistä. Vuonna 1994 Kansallisosakepankin (KOP) kanssa käydyissä selviytymisneuvotteluissa päätettiin, ettei niiden saamisen varaan lasketa mitään. Tämä loi todenmukaisemman kuvan yhdistyksen taloudesta.

Laman tuhoisien vaikutusten lisäksi on selvää, että yhdistyksessä olisi pitänyt tarkemmin seurata vuokrien maksua. Hälyttävä tilanne alkoi valjeta yhdistyksessä vasta viiveellä. Käynnistyi keskustelu siitä, olivatko arviot ja laskelmat yhdistyksen taloudesta ja talouskehityksestä olleet liian toiveikkaat. Tilintarkastajat totesivat vuoden 1993 osalta, että yhdistyksen omaisuus 2,4 miljoonaa markkaa alittaa velat reilulla viidelläsadallatuhannella. “Yhdistyksen kyky selviytyä sitoumuksistaan on vakavasti uhattuna.”

Velkaa oli aikanaan uskallettu ottaa reilulla kädellä alhaisien korkojen vuoksi. Lama kuitenkin nosti korot ylös, eikä yhdistys enää selvinnyt niistä, saatikka sitten lainan lyhennyksistä. Velkamäärää jouduttiin lisäämään lyhytaikaisilla luotoilla korkojen maksamiseksi. Ilmarinen ja Kansallisosakepankki olivat kärsivällisiä työväenyhdistyksen lainojen suhteen, mikä viime kädessä pelasti yhdistyksen. Velkojen maksuaikoja ja korkoja saatiin soviteltua useaan otteeseen.

Keväästä 1993 taloudellinen tilanne alkoi herättää yhä enemmän keskustelua yhdistyksen kokouksissa. Seuraavan vuoden maaliskuuhun mennessä tilanne oli kärjistynyt siihen pisteeseen, että “pitkän ja kriittisen keskustelun” tuloksena päätettiin perustaa työryhmä selvittämään yhdistyksen taloudellista tilaa. Ryhmään valittiin tilintarkastajat Tauno Mäkinen ja Raili Huotari sekä johtokunnan jäsenet Hannele Olli ja Osmo

Hynninen.

Huhtikuussa 1994 valmistuneen selvityksen pääaiheiksi tulivat konkreettiset toimet, joilla yhdistyksen taloutta oli alettava kohentaa. Lisäksi tehtiin selkoa liikehuoneistojen vuokrauksen vaiheista, vuokrarästeistä ja remonteista. Esille nostettiin yhdistyksen lainanotto, ja valitettiin, ettei johtokunta, jäsenistöstä puhumattakaan ollut riittävän tietoinen tilitapahtumista.

Liikehuoneistojen hoidon lisäksi tarkastelun kohteeksi joutui eduskuntavaalien 1991 vaalirahoitus. Selvitystyöryhmä katsoi, ettei vaalityön talousseuranta ollut yhdistyksen puolelta asianmukaista ja kyllin tarkkaa. Selvityksessä kyseenalaistettiin ensinnäkin se, ettei vaalikampanjaa varten aloitettua remonttiurakkaa ollut kilpailutettu, mikä saattoi lisätä remonttikustannuksia. Koko vaalityöhön alun perin budjetoitu 100 000 markkaa ylittyi nelinkertaisesti; selvitystyöryhmän tilinpidosta tekemien laskelmien mukaan vaalien nettokulut olivat 403 581 markkaa. Selvityksen tiimoilta johtokunnassa huhtikuussa 1994 käydyssä keskustelussa huomautettiin, ettei yhdistyksen vuoden 1991 johtokunnalla ollut oikeutta ylittää vaalibudjettia tuomatta asiaa päätettäväksi kuukausikokoukseen. Puheenjohtaja Heikki Kettunen vastasi, että vaalirahoituksen vieminen yhdistyksen kokoukseen oli ongelmallista, sillä Salmivuori oli jäseniä jakava ehdokas.

Koska johtokunnan jäsenistä useat olivat olleet vastuussa jo kyseenomaisten päätösten aikana, ei johtokunta katsonut voivansa antaa tapahtuneesta lausuntoa jäsenistölle, vaan kääntyi puolueen järjestöosaston puoleen. Neuvoa kysyttiin muun muassa siihen oliko toimivalta ylitetty vaalirahoituksen ylittyessä tai yhdistyksen lainojen kohdalla ja miten yhdistyksen yleiseen taloudenpitoon tulisi suhtautua.

Puolueen järjestösihteeri saapui kuukausikokoukseen selventämään puolueen näkemystä muodostuneesta tilanteesta. Hän korosti, ettei puolue kuitenkaan halua sekaantua asiaan, vaan se tulisi pystyä hoitamaan omin voimin. Vaalibudjetin ylityksestä järjestösihteeri totesi, että vaikkeivät päätökset yhdistyksen budjetista ole niin sitovia kuin esimerkiksi kunnallispolitiikassa, niin tapahtuneen kaltainen “kohtuullisen runsas” ylitys olisi kuitenkin otettava uudelleen käsittelyyn. Yleisesti ohjeena oli, että ristiriitaisuudet taloudenhoidossa tulisi käydä läpi ja tuoda yhdistyksen kokouksen päätettäviksi jälkikäteen.

Se, miten tiukoilla loppujen lopuksi oltiin, valkeni jäsenistölle koko laajuudessaan vasta selvitystyön valmistuttua. Tiedonvälitys kriisin aikana koettiin ongelmalliseksi. Jopa jotkut silloisen johtokunnan jäsenet kokivat, että kokonaiskäsitystä tilanteesta oli vaikea saada. Toisaalta yhdistyksen taloudellista tilaa ei haluttu reposteltavan paikallislehdissä, turuilla ja toreilla. Vuosien 1992–1995 aikana yhdistys menetti runsaasti jäseniä. Myös jäsenmaksun laiminlyöneitä oli aiempiin vuosiin verrattuna paljon.

Selvitystyön alettua myös paikallisen yleisön kiinnostus yhdistyksen toimintaan heräsi. Lehdistö riepoi yhdistystä ahkerasti enemmän tai vähemmän luotettavien tietojen pohjalta. Puhuttiin perinteisen hartiapankkiperinteen hylkäämisestä, aatteen myymisestä talon mukana ja sijoitusseikkailusta. Arvostelun terävin kärki kohdistui työväentalon myynnin jälkeen puheenjohtajaksi tulleeseen Heikki Kettuseen. Hänen epäkiitollisena

tehtävänään oli luotsata yhdistystä monien tekijöiden summana syntyneessä ahdingossa. Valta vaihtui yhdistyksessä vuoden 1995 alusta yhdistyksen valitessa yksimielisesti puheenjohtajakseen Marja-Leena Moilasen.

Talousarviota vuodelle 1995 tehtäessä todettiin, että yhdistyksen talous on edelleen veitsenterällä. Pahimmat epävarmuustekijät olivat vuokralaisten menettäminen, korkojen voimakas nousu ja mahdolliset pakolliset remontit liikehuoneistoihin. Kohtalokasta olisi ollut, mikäli KOP olisi vaatinut lyhennyksiä velkakirjojen edellyttämässä tahdissa. Lyhennyksestä vapaita vuosia saadakseen yhdistys kävi tiiviisti neuvotteluja molempien lainanantajien kanssa. Mäkikadun asunto-osake myytiin vuonna 1994 250 000 markalla Kansallisosakepankin lainaehtojen täyttämiseksi.

Vielä keväällä 1994 näytti siltä, että työväenyhdistys joutuisi ennen pitkää myymään myös liikehuoneistot. Syksyllä päätettiin kuitenkin, että yhdistys ei hae itseään konkurssiin, vaan asia tulisi jättää pankin harkintaan. Asiassa edettiin pienin askelin. Tavoitteeksi otettiin yhdistyksen hengissä säilyttäminen ainakin vuoteen 1997 asti pankkien kanssa neuvottelemalla. Edistystä oli kuitenkin tapahtunut. Yhdistyksen kirjanpidon ulkoistamisen myötä luotettavuuden pankkien silmissä uskottiin lisääntyneen. Vuotta 1995 silmällä pitäen toiminnan painopistettä pystyttiin jo siirtämään taloudesta yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, joka oli jäänyt sivummalle yhdistyksen taistellessa selviytymisestään.

Järvenpään Työväenyhdistys ei ollut ainoa, joka noina aikoina oli taloudellisesti ahtaalla. Naapurissa Keravalla työväenyhdistys ajautui konkurssiin, mikä sai järvenpääläiset tekemään kaksin verroin töitä yhdistyksensä pystyssä pitämiseksi. Tilanne pankinjohtajan juttusilla juoksemisineen ja aneluineen koettiin hyvin raskaana, ja pelko viimeisen iskun tulemisesta oli koko ajan läsnä. “Se oli hirveen raskasta. Koko ajan sai pelätä, että pankista soitetaan.” Ajatus konkurssista oli kuitenkin niin hirvittävä, ettei sitä tahdottu hyväksyä vaihtoehdoksi.

> Se, mikä kannusti tekemään töitä tän yhdistyksen säilymiseksi, oli myös velvollisuus näitä veteraaneja, työläisnaisia ja -miehiä kohtaan, jotka olivat tehneet siinä yhdistyksessä kovimman työn - ihan varmasti paljon kovemmissa olosuhteissa. Et tää ois ollu niin hirveä päätös hukata se - ei pelkästään omaisuus, vaan siinä ois menny myös näitä meidän arvoja, joilla meidän edeltäjät on tehneet sen kovimman työn.

Pikku hiljaa nälkävyötä kiristämällä taloudellinen tilanne alkoi kohentua. Talousasioihin panostamisesta kertoo 1995 perustettu talousjaosto, jonka tehtävänä oli hoitaa sijoitustoimintaa. Ilmarisen saatavat maksettiin vuoden 1996 loppupuolella, jonka jälkeen velka keskitettiin Merita-pankkiin. Seuraavan vuoden alkupuolella jäsenkirjeessä voitiin jo todeta yhdistyksen talouden olevan pitkästä aikaa olosuhteet huomioon ottaen tasapainossa. Liikekiinteistöjen myymispaineet vähenivät vasta vuosikymmenen loppupuolella, jolloin todettiin, ettei kaupasta saatu hinta kattaisi koko velkaa. Nykyinen alhainen korkotaso helpottaa taakkaa. Lainanhoitokulut ovat pienentyneet ja lyhennysten suuruuskin on kasvanut. Velattomaksi yhdistys ei silti lähitulevaisuudessa pääse.

5.6 Kohti uutta vuosituhatta

Sillä aikaa kun työväenyhdistyksessä keskityttiin taloustilanteen selvittämiseen, Suomessa valittiin uutta presidenttiä - ensimmäistä kertaa suoralla kansanvaalilla - ja kuljettiin kohti EU-jäsenyyttä. Toki Järvenpäässäkin oltiin mukana tapahtumien kulussa. Vuoden 1994 presidentinvaalien ehdokasasettelussa yhdistyksen jäseniä oli sekä Martti Ahtisaaren että Kalevi Sorsan takana. Varsinaista vaalikampanjaa Ahtisaaren puolesta koordinoivat kunnallisjärjestö ja Keski-Uudenmaan Presidentti -94 ry, jonka toimitsijoina oli myös useita työväenyhdistyksen jäseniä.

Keskustelu EU-jäsenyydestä oli alkanut vastustavan puolen osalta syksyllä 1993. Yhdistyksen sisällä oli myös liittymistä kannattava puoli, eikä yhdistys ottanut julkisesti kantaa kysymykseen. Kansanäänestys lokakuussa 1994 päättyi Järvenpään osalta kyllä äänien 2/3 enemmistöön, mikä oli noin kymmenen prosenttiyksikköä maan keskiarvoa enemmän. “EU-kriittisten pomoksi” tituleerattu yhdistyksen johtokunnan jäsen Tapio Bergholm nousi otsikoihin Uudenmaan piirin vuoden 1995 eduskuntavaaliehdokkaita asetettaessa. Hän jäi jäsenäänestyksessä ensimmäiselle varasijalle, ja hänen katsottiin näin olevan oikeutettu paikkaan erään valitun jäätyä pois. Alueelliseen tasapuolisuuteen vedoten piiri nosti Bergholmia vähemmän ääniä keränneen karkkilalaisen listalle, mitä protestoitiin niin yhdistyksessä kuin lehdistössäkin.

Kaupungin talous oli nälkäkuurilla laman jäljiltä. Järvenpään Työväenyhdistys esiintyi näyttävästi laman jalkoihin jääneiden kasvukuntien edustajana. Se vaati valtionosuuksien tarkistamista ja tuen lisäämistä lapsiperheitä houkutteleville kunnille. Väestörakenteesta johtuva epätasa-arvo oli yhdistyksen tekemän vuoden 1996 puoluekokousaloitteen lähtökohtana.

Kaupungin kassan ollessa tiukoilla keskustelua erilaisten hankkeiden järkevyydestä käytiin kenties entistä kiivaammin. Esillä olivat muun muassa keskustan kehittäminen ja siihen liittyen Prismakeskuksen rakentaminen, joka alkoikin 1998. Samana vuonna haluttiin työväenyhdistyksen toimesta panna vauhtia pitkään käynnissä olleeseen kävelykatuprojektiin. Kunnallisjärjestö oli laatinut kaupunkilaisille vuonna 1986 mielipidekyselyn, joka nimettiin kansan suussa pian kävelykatukyselyksi, vaikka sillä kartoitettiin mielipiteitä myös muun muassa veroäyrin korottamisesta.

Sosialidemokraattien sitkeästi ajama kävelykatuhanke herätti kiivasta keskustelua puolesta ja vastaan. Vastapuoli, joka koostui pitkälti oikeistosta, halusi taata autoille vapaan pääsyn Sibeliuksenkadun liikehuoneistoihin. Hankkeen puolestapuhujat korostivat kävelykadun vaikutuksia keskustan olemukseen; autoton keskuskatu elävöittäisi aluetta ja loisi keskustasta järvenpääläisten “yhteisen olohuoneen”. Työväenyhdistyksellä liikekiinteistön omistajana oli tietysti omatkin intressinsä kävelykadun saamiseksi. Oli arvioitu, että kävelykadun onnistunut toteutus nostaisi huoneistojen myyvyyttä sekä niiden vuokratasoa ja arvoa. Kokeiluasteella kävelykatu oli 1990-luvun alussa. Vuosien myötä vastustus laantui, ja vuonna 1999 valtuusto teki lopullisen päätöksen Sibeliuksenkadun muuttamisesta kävelykaduksi.

Järvenpään demareiden julkaistessa vaaliohjelmansa vuoden 1996 kunnallisvaaleihin uutisoi paikallislehti vitsikkäästi, ettei “sosialidemokraattien vaaliohjelma olisi nimensä mukainen, ellei siinä tarjottaisi hyvää

kaikille kehdosta hautaan.” Yhdistys onkin kokouksissaan nostanut esiin puheenaiheita hyvin laajalta alalta. Sosialidemokraatit ajoivat omalääkärijärjestelmää, joka käynnistyi syksyllä 1999. Ympäristöasioita kommentoitiin muun muassa puhumalla Tuusulanjärven elvyttämisen ja sähköautojen dieselveron poistamisen puolesta.

Keväällä 1998 valtuustossa väännettiin kättä kaupungin omistamien Tuusulanjärven Energian osakkeiden myynnistä sekä säveltäjä Joonas Kokkosen kodin ostamisesta. Yhdistyksen kuukausikokous keskusteli sähkölaitoksen myynnistä hartaasti, sillä asiasta oltiin kahta mieltä. Äänestyksen jälkeen kokous päätyi vastustamaan myyntiä. Päätöksestä tiedotettiin näyttävästi lehdistölle laaditulla kannanotolla. Jos oli kahta verta yhdistyksen sisällä, sosialidemokraattien rivit repesivät myös valtuustossa. Sähkölaitoksen osakkeet päätyivät Imatran Voimalle kyllä-äänien voittaessa. Sosialidemokraatteja oli sekä puolesta että vastaan äänestäneiden joukossa. Samanlainen hajonta tapahtui Villa Kokkosen kohdalla. Taiteilijakodin toteutunut osto herätti vastustajien paheksunnan elitistisenä varojen käyttönä taloudellisesti vaikeana aikana.

Uusi vuosituhat alkoi uuden presidentin valinnalla. Presidenttipeli polkaistiin käyntiin yhdistyksen kevätkokouksessa 1999. Pitkällisen keskustelun jälkeen yksimielisyyteen ei päästy, eikä esitystä ehdokkaasta tehty. Lopulta asia ratkesi puheenjohtajan äänellä johtokunnan kokouksessa, ja yhdistys asetti presidenttiehdokkaakseen Tarja Halosen. Vuonna 2005 Halosen ehdokkaaksi asettaminen meni läpi ilman muita ehdotuksia, vaikka kokousväen joukosta nousikin leikkimielinen kysymys, eikö puolueesta enää miehiä löydy tähän hommaan.

TOIMINTAA TALOUDEN TUEKSI, MIELEN VIREYDEKSI JA SIVISTYKSEKSI

6.1 Periaatteena jokaiselle jotakin

Yhdistyksen toimintaan osallistumiselle on ollut tyypillistä jakautuminen iän ja sukupuolen mukaan. Järvenpään Työväenyhdistys tarjosi omat puitteet niin naisille, nuorisolle kuin leikki-ikäisillekin. Taustalla oli pyrkimys saattaa koko perhe sosialidemokraattisen toiminnan piiriin. Hyvin yleistä olikin, että yhdistykseen kuului jäseniä kahdessa, jopa kolmessa polvessa. Tällaisessa “perhe-edustuksen kulttuurissa” mies oli perheen pää, ja jokainen perheenjäsen nähtiin perheensä edustajana. Individualismin nousu, jonka voidaan katsoa alkaneen jo 1960-luvulla, purki tämänkaltaisen ajattelun. Yhteiskunnan muutoksen ja vapaa-ajanvieton sirpaloitumisen myötä perhekuntaisuus on vähentynyt Järvenpään Työväenyhdistyksessä. Samankaltaisia syitä on taustalla jaostotoiminnan selvässä vähenemisessä. Ukkoyhdistys on imenyt itseensä jaostojen jäsenet ja harrastustoiminta on “ulkoistunut”. Työväenyhdistys on tänä päivänä ennen kaikkea yksi yhtenäinen kokonaisuus, jonka jäsenet etsivät muut harrastuksensa yhdistyksen ulkopuolelta.

Naisjaosto

Naisosasto perustettiin alun perin vastaamaan naisia kiinnostavan toiminnan järjestämisestä yhdistyksessä. Vuonna 1933 nimi muuttui naisjaostoksi. Jaoston näkyvin tehtävä oli hoitaa työväentalon ravintolaa yhdistyksen tilaisuuksissa. Jaosto valitsi keskuudestaan emännän, joka kantoi päävastuun ravintolan pyörittämisestä. Emännän aikaa ja vaivaa vaatinutta työtä kiiteltiin järjestään toimintakauden päätyttyä, samoin kuin naisjaoston panosta yleisestikin. Sukupuolten välisen työnjaon mukaisesti naistoiminta yhdis-

tyksessä oli perustuksia luovaa “hiljaista työtä”, puffetin pitoa, talkookahvitusta ja siivousta.

Naisjaoston toimintaa ei kuitenkaan voida pitää ainoastaan kahvinkeittona. Tärkeää oli toiminnan aatteellinen sisältö: se minkä vuoksi toimitaan. Sosialidemokraattinen naisliitto perustettiin jo vuonna 1900. Naisliiton luonne on sadan vuoden kuluessa muuttunut korostuneesta työläisidentiteetistä lievempään, yleiseen kansanvalistukselliseen otteeseen, joka sekin hävisi 1950-luvun jälkeen. Toiminnan poliittisuutta - oli se sitten käsitöiden valmistusta myyjäisiin tai lentolehtisten jakoa - on kuitenkin aina tahdottu korostaa.

Järvenpään Työväenyhdistyksen naisjaoston toiminta-ajatus kiteytettiin vuonna 1960 seuraavasti: “Toivokaamme aikaa parempaa ja tyytykäämme vähäänkin kun se on tapahtunut kaikki rakentavassa mielessä ja hyvän yhteisen asiamme eteenpäin viemiseksi.” Ei siis ollut yhdentekevää, minkä yhdistyksen naisjaostona oltiin. Jaoston jäsenet ottivat osaa myös kuukausikokouksiin ja vaalityöhön muun muassa lentolehtisiä jakamalla.

Naisjaosto toimi myös merkittävänä apuna varainhankinnassa. Ompeluilloissa valmistui käsitöitä myyjäisiin, joiden tuotolla voitiin hankkia muun muassa verhot työväentalolle. Tanssituloilla naisjaosto hankki lipun, jonka lahjoittamisella yhdistykselle juhlistettiin Järvenpäässä vuonna 1956 pidettyjä maakuntajuhlia. Varainhankinnan keinot olivat moninaiset arpojen myynnistä aina jonkinasteiseen “kerjäämiseen” saakka.

Naistenkin toiminnan aktiivisuudessa on ollut ylä- ja alamäkiä. Koskaan ei ole valitettu liian runsaasta osanotosta. Vuosikokouksessa 1951 naisjaoston edustaja toivoi, että miehet toisivat rouvansa tiistain kokouksiin “ja jopa ensi keskiviikkona voimistelemaan”. Asia merkittiin kuulluksi “kättentaputuksin”. Yhdistyksen sisällä vallitseva perhekuntaisuus tulee hyvin esiin naisjaostossa. Suurin osa siinä toimineista naisista olikin naimisissa yhdistyksen jäsenen kanssa. Usein perheen isännän kanssa yhdistykseen liittyi myös vaimo, ja sitä kautta toiminnan piiriin tulivat lapsetkin.

Naisjaoston merkitys viihdykkeenä ja yhtenäisyyden luojana oli oleellinen. Yleistä oli tehdä retkiä naapuriyhdistysten naisten vieraiksi. Uudenmaan Piirin Naisten toiminta oli varsin vilkasta 1950- ja 1960-luvuilla. Tuohon aikaan eri puolilla Suomea järjestettiin kursseja, joiden sisältö kodinkone-esittelyineen, kodinhoitovinkkeineen ja mannekiiniesityksineen keskittyi nimenomaan naisia kiinnostaviin alueisiin. Toimintaa järjestettiin myös äitien arjen piristämiseksi ja tunnustukseksi arvokkaasta työstä, mistä äitienpäiväjuhlat ovat hyvänä esimerkkinä. Vuonna 1952 eräs suurperheen äiti lähetettiin rentoutumaan Lomakoti Kotorantaan. Naisjaosto on varmasti ollut tärkeä ja kaivattu samanmielisenä toveripiirinä, jossa vaihdettiin kuulumisia ja hoidettiin yhdistyksen sosiaalisia suhteita.

Vaikka yhdistyksen näkyvimmät hahmot aina 1980-luvun loppuun saakka ovat olleet miehiä, mahtuu heidän joukkoonsa aktiivisia ja vahvoja naisiakin. Heistä mainittakoon esimerkiksi Järvenpään ensimmäinen sosialidemokraattinen naisvaltuutettu Hellä Niinikoski, naisjaoston pitkäaikainen puheenjohtaja, valtuutettu Irja Virta ja yhdistyksen taloudenhoitajana pitkään toiminut Alina Backman. Tämän polven naisaktiivit olivat kuitenkin omaksuneet taustavaikuttajan roolin. Kokouksissa saatettiin käydä hyvinkin aktiivisesti,

mutta puheenvuorojen määrä jäi vähäiseksi. Aina puheenvuorojen käyttäminen tai käyttämättä jättäminen ei ollut omasta halusta kiinni. Toisinaan johtavassa asemassa olevien, hyväpuheisten miesten väliin oli vaikea saada suun vuoroa, mistä Hellä Niinikoski teki huomautuksen vuonna 1957. Mikäli herrojen keskustelu lähti rönsyilemään sivupoluille, oli kuitenkin aina mahdollista huutaa: “työjärjestykseen”.

Silloin tällöin keskusteluissa on noussut esiin, kuinka vaikeaa naisehdokkaiden hankkiminen vaaleihin on. Eräät muistelevat, ettei naisia aina niin kovasti edes houkuteltu ehdokkaiksi. Mainittakoon kuitenkin, että vuoden 1968 vaalien jälkeen Järvenpään valtuusto oli Keski-Uusimaan ”naisellisin” joka viidennen valtuutetun ollessa nainen. Tasa-arvolaki vuodelta 1986 edellytti kunnallisissa lautakunnissa molempien sukupuolten edustusta. Vuonna 1995 voimaan tulleella kiintiösäännöksellä tarkennettiin vähemmistösukupuolen edustus vähintään 40 prosenttiin. Tämän jälkeen teknisessä lautakunnassa alettiin nähdä enemmän naisia ja sosiaalilautakunnassa puolestaan enemmän miehiä kuin koskaan aiemmin. Naisehdokkaiden vähyyttä harmiteltiin kuitenkin vielä vuosituhannen vaihteessa.

Valtakunnan tasolla sosialidemokraattisten naisten ohjelmaan ovat kuuluneet näyttävästi tasa-arvovaatimukset. Sosialidemokraattinen naisliitto esitti muun muassa vaatimuksen 1960-luvulle saakka käytössä olleen “yhden naisen kiintiön” muuttamisesta tasa-arvoiseksi paikkojen jaoksi. Järvenpään Työväenyhdistyksen naisten piirissä ei viitteitä tämän kaltaisista vaatimuksista juuri ole. Muutenkin naisjaoston yhteiskunnallinen aktiivisuus keskittyi lähinnä paikallisten ja kulloinkin ajankohtaisten asioiden ympärille.

Yhdeksänkymmentäluvulle tultaessa kaksi yhtäaikaista kehityskulkua johtivat naisten erillisen jaostotoiminnan hiipumiseen. Tasa-arvokysymykset muodostuivat yleisiksi puheenaiheiksi ja alkoivat näkyä käytännössä. Kehityssuunnitelmassa 1980-luvun lopulla tehtiin linjanveto naisten osuuden lisäämisestä yhdistyksen ja kunnallispolitiikan määräävillä paikoilla. Naiset tarttuivat vallankahvaan aivan uudenlaisessa mittakaavassa niin kaupungin kuin työväenyhdistyksenkin piirissä.

Valtuustoryhmien välisen sopimuksen mukaisesti demareille oli varattu kaupunginhallituksen puheenjohtajuus valtuustokaudelle 1993–1996. Marja-Leena Moilasen valitseminen tälle paikalle ei ollut läpihuutojuttu, vaan vaati äänestyksen, jossa kokousväen selvä enemmistö kannatti ainoaa naisehdokasta. Valintaa voidaan pitää avauksena muutokselle, joka toi naiset johtoon.

Yhdistyksen puheenjohtajana Moilanen aloitti 1995 kokousväen yksimielisellä tuella, mikä koettiin poikkeuksellisena. Puheenjohtaja itse arveli kuukausikokousten yleisömenestyksen hänen kautensa alussa johtuneen uteliaisuudesta tulla katsomaan, “minkä näköinen nainen siellä on ohjaksissa”. Kyllä ensimmäiseltä naispuheenjohtajalta sisua vaadittiinkin, mutta Marja-Leena oli tottunut käsittelemään raavaita miehiä toimiessaan ammattiyhdistysaktiivina Metalliliitossa: “Mulle oli kasvanut jo sieltä, että mua ei vaan jotkin äijät lannista”. Hannele Ollin valitseminen puheenjohtajaksi yksimielisesti vuonna 2000 jatkoi näyttävää naisten esiinmarssia. Muutos oli nopea, sillä ennen Moilasen valitsemista naiset eivät olleet edes ehdolla puheenjohtajiksi.

Toinen kehityskulku on liitettävissä työväentalosta luopumiseen, sillä naisjaoston alkuperäinen tehtävä talolla järjestettyjen tilaisuuksien emännöijänä menetti merkitystään. Linnea Helander toimi naisjaoston viimeisenä luotsaajana ja esitteli jaoston toimintakertomuksen vielä vuodelta 1991. Seuraavana vuonna naisjaostolla ei ollut toimintaa, mutta jaoston 60-vuotisjuhlia vietettiin joulukuussa 1993. Naisjaosto huolehti myös yhdistyksen 90-vuotisjuhlien kahvituksesta.

Sitä mukaa kuin naisten vaikutusvalta poliittisella kentällä kasvoi, asiakysymysten käsitteleminen naisjaoston puitteissa väheni. Käytännön tehtävien vähentyessä jaoston toiminta supistui: mukana olleet naiset tapasivat toisiaan esimerkiksi käsitöitä tehden. Seurustelukerhona se ei kauaa kantanut eteenpäin, vaan toiminta hiipui osananottajien vähyyteen. Vanhat aktiivit vetäytyivät jaostotoiminnasta syrjään, eikä uusia saatu, sillä nuoremmille tämän kaltainen toiminta ei enää ollut luontevaa. Harva nuoremman polven naissosialidemokraatti kokee erillisen naisjaoston tarpeelliseksi ukkoyhdistyksen tarjotessa foorumin vaikuttaa asioihin. Mainittakoon myös, että kunnallisjärjestön viime vuosien vappubrunssin ruokahuolto on pääosin ollut miesten käsissä.

Sulautuminen suurempaan tapahtui valtakunnantasolla jo 1979, jolloin naisliitto integroitui puolueeseen. Naisliiton erillisyyttä omana, rekisteröitynä yhdistyksenä vastustivat etenkin nuoret naiset, jotka liittyivät mieluummin suoraan työväenyhdistyksiin kuin naisyhdistyksiin. He katsoivat tasa-arvon toteutuvan paremmin, kun naisia ei irroteta puolueorganisaatiosta.

Nuoriso-osasto

Eräiden tietojen mukaan Järvenpäänhän perustettiin sosialidemokraattinen nuoriso-osasto vuonna 1926. Jonkinlaista nuorisotoimintaa oli jo aikaisemmin, joskin tiedot siitä perustuvat sanomalehtiuutisointiin, jonka mukaan nuorten osallistuminen jätti toivomisen varaa. Yhdistyksen ja nuoriso-osaston välit muodostuivat läheisiksi alusta alkaen. Sosialidemokraattisia nuoriso-osastoja oli perustettu 1900-luvun alussa eri puolilla Suomea, ja 1906 ne järjestäytyivät Suomen Sosialidemokraattiseksi Nuorisoliitoksi. Kansalaissodan jälkeen työläisnuorisoliike jakautui kahtia enemmistön tukiessa Suomen Kommunistista Puoluetta. Sosialidemokraattien suojiin jääneet perustivat vuonna 1921 Suomen Sosialidemokraattisen Työläisnuorisoliiton. Järvenpääläiset sosialidemokraattiset nuoret osallistuivat vuonna 1947 liiton järjestämälle leiri- ja opintomatkalle Malmöhön ja Kööpenhaminaan.

Valtakunnallisesti nuoriso-osastoja toimi sekä itsenäisinä rekisteröityinä yhdistyksinä että puolueosastojen omina nuoriso-osastoina. Järvenpään Sosialidemokraattinen Nuoriso-osasto muodosti itsenäisen yhdistyksen omine johtokuntineen. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että työväenyhdistyksellä oli suuri vaikutus nuoriso-osaston toimintaan. Yhdistyksessä havahduttiin hyvin pian, mikäli nuorison keskuudessa esiintyi jotain merkillepantavaa. Yhdistysväen keskuudessa nuoriso-osaston aktiivisuus on herättänyt keskustelua - niin hyvässä kuin pahassa.

1950-luvulla työväenyhdistyksen tarjoamiin vapaa-ajanharrastuksiin oli osallistujia, vaikka varsinainen nuoriso-osasto viettikin hiljaiseloa. Nuorempaa väkeä kyllä saatiin työväentalon iltamiin helposti, mikäli

esiintyjäkaarti oli nimekästä. Vaikeutena oli saada nuori yleisö jäämään tilaisuuteen viihdenumeron päätyttyä. Kauko Asikanius muistelee vaivautunutta hetkeä eräissä vappujuhlissa, joissa puhujan oli odotettava aika tovi salin tyhjentyessä vetonaulan vuoksi tulleista katsojista.

Yhteiskunnallisesti aktiivisille nuorille oli ottajia puoluekentän joka suunnalla. Järvenpään Työväenyhdistyksen piirissä oltiin huolestuneita kommunistien nuorison keskuudessa harjoittamasta propagandatyöstä vuonna 1954. Myös Sosialidemokraattisen puolueen oma hajaannus 1950-luvulla koetteli nuorten toimijoiden rivejä ja jakoi nuorisoliiton vielä kerran kahtia. Vuonna 1959 perustettiin Sosialidemokraattisen Nuorison Keskusliitto, johon järvenpääläinen nuoriso-osasto liittyi seuraavana vuonna. Puoluehajaannuksen vaikutukset olivat Järvenpäässä näkyneet nuoriso-osaston toiminnan lamaantumisena, mutta toiminnan käynnistyttyä uudelleen aatteelliset erimielisyydet leimahtivat tuleen tilanteen jo rauhoituttua valtakunnan tasolla. Kunnallisjärjestölle nuoriso-osasto teki selkoa tilanteesta, johon oli jouduttu, koska “toimintaamme ohjannut henkilö ei ollut aatteellisesti varmalla pohjalla”.

Uusi johtokunta sai nuoriso-osaston pian jaloilleen; toiminta oli vireää ja varoja riitti myös työväenyhdistyksen tukemiseen. Eräässä yhdistyksen kokouksessa vuonna 1961 iloittiin nuorten aikaansaannoksesta ja pöytäkirjaan “merkittiin kiitollisuudella, että Nuoriso-osasto oli lahjoittanut yhdistykselle mk 50.000,- ukkoyhdistyksen vapaasti käytettäväksi”. Saman vuoden toimintakertomuksessa mainittiin suhteiden paikalliseen nuoriso-osastoon olevan hyvät ja luottamukselliset. Kiitoksia aktiivisuudesta nuoriso sai toimintakertomuksessa myös kaksi vuotta myöhemmin. Vuosikymmenen loppupuolella aktiivisuus näyttää kääntyneen laskuun, sillä uusia keinoja nuorison herättelemiseksi pohdittiin. Toiminta saatiin ilmeisesti taas nousuun, ja nuoriso-osasto alkoi keskittyä etenkin ideologisen keskustelun ylläpitämiseen Järvenpään sosialidemokraattien piirissä.

Nuoriso-osastossa käytyihin keskusteluihin liittyy nuorten vaikutusmahdollisuuksien pohdinta. Eräs 1950-luvun taitteessa mukaan tullut muistelee, että nuoret saivat tuolloin tehdä tosissaan töitä huomion saamiseksi, sillä vanhat konkarit olivat haluttomia luovuttamaan valtaansa pois. Puheet eivät jääneet vain osaston sisäiseksi voivotteluksi, vaan vaatimus äänen kuuluville saamisesta tuotiin julki myös yhdistykselle. Kunnallisjärjestöä nuoriso-osasto lähestyi vuonna 1961 kirjeellä, jossa toivottiin kunnallisjärjestön tukea osaston tunnetuksi tekemisessä ja pyydettiin huomioimaan osaston ehdokkaat puoluekokousedustajia asetettaessa. Kymmenen vuotta myöhemmin työväenyhdistys otti listoilleen nuoriso-osaston “JTy:läiset” kunnallisvaaliehdokkaat.

Uutta pontta 1980-luvun alkupuolella kuihtunut nuorisotoiminta sai vuoden 1988 kunnallisvaalien jälkeen. Tuolloin valtuustoon oli valittu kolme alle 30-vuotiasta demaria, joista Olli Järvenkylä ja Janne Tallgren tulivat JTy:n riveistä. Seuraavan vuoden lopussa yhdistyksen alle perustettiin oma nuorisojaosto, Demupennut. Seuraaviin kunnallisvaaleihin vuonna 1992 Demupennut lähtivät yhdessä muiden sosialidemokraattisten nuorten kanssa erityisellä nuorten kampanjalla. Nuorten ehdokkaiden hankkimiseen panostettiin, ja kaksi alle kolmekymppistä valtuutettua istui valtuustossa jälleen seuraavan kauden. Kampanjan valttikortteja lienee ollut Popeda-yhtyeen konsertti, jonne nuorisojaosto jakoi ilmaisia lippuja vaalien alla. Muutaman

vuoden vireästä toiminnasta huolimatta nuorisojaosto kuivui kasaan pian 1992 vaalien jälkeen. Demupentujen nokkamiehet kasvoivat jaostostaan ulos, eikä jatkajaa löytynyt. Osatekijänä hiipumisessa oli myös ukkoyhdistyksen taloudellinen alamäki, sillä yhdistys oli pääosin vastannut nuorisojaoston rahoittamisesta.

Sosialidemokraattista nuorisotoimintaa Järvenpäässä oli myös 1990-luvun lopulla, jolloin toimi 1997 perustettu Järvenpään Sosialidemokraattiset Nuoret.

Myöhempinä vuosina työväenyhdistyksen jäseniksi on alkanut hakeutua yhä nuorempia jäseniä, mitä moni pidempiaikainen jäsen pitää hyvänä kehityksenä. Suppeahkon kyselyn perusteella erillistä nuoriso-osastoa ei pidetä paikkakunnalla kovinkaan tarpeellisena tänä päivänä. Arvellaan, ettei toimintaan riittäisi osallistujia. Jonkinlaista erityistä panostamista nuoriin kuitenkin kaivataan mukaan lähtemisen kynnyksen madaltamiseksi. Puoluepolitiikka ja kunnallinen päätöksenteko saattavat vaikuttaa monimutkaisilta ja vaikeasti lähestyttäviltä asioilta, joista jyvälle pääseminen vaatii oma-aloitteista vaivannäköä.

Erillinen nuoriso-osasto koetaan helposti “näennäisvaikuttamisena” tai “alivaikuttaja-porukan” sulkemisena omaan kastiinsa. Eri-ikäisten yhteistyö on toivottavaa. Nuorilla henkilöillä katsotaan olevan mahdollisuus vaikuttamiseen, mutta sen eteen on tehtävä töitä. Asioiden taustoja tuntematta on vaikeaa ottaa kantaa ja siten tuoda itseään näkyville. Näkyvyyttä ja verkostojen luomista pidetään tärkeänä “poliittisen uskottavuuden” luomisessa. Erään näkemyksen mukaan ennen oman uskottavuuden kasvua vaikuttaminen on mahdollista vain, jos edustaa yleistä mielipidettä.

Nuoret Kotkat

Lasten ja nuorten kasvatustyö oli osa työväenliikettä sen alkuajoista lähtien lähinnä järjestön naisten ja raittiusliiton kautta. Ajatus erillisen lapsitoiminnan aloittamisesta virisi 1930-luvulla, mutta Nuoret Kotkat perustettiin varsinaisesti vasta sodan keskellä vuonna 1943. 1950-luvun lopulle mennessä se oli levinnyt koko maan kattavaksi, melko vakiintuneeksi työväenliikkeen osastoksi.

Järvenpäähän Nuoret Kotkat -osasto saatiin viimeistään 1950-luvulla, mutta jo ennen kansalaissotaa nuoren polven järvenpääläiset saivat tunnustusta paikallisessa sosialidemokraattisessa sanomalehdessä järjestämällä iltamat työväenyhdistyksen hyväksi “runsaalla ja vaihtelevalla ohjelmalla”. “Se osottaa, että työläisten lapset kykenevät luomaan uutta tulevaisuutta ja ottamaan oikeutensa.” Aikuisten osanottoon ja käytökseen sen sijaan ei oltu tyytyväisiä: “Suuri osa vanhempaa väkeä itsekylläisyyteen veltostuneena saisi ottaa opikseen lapsissa ilmenevän toimintahalun eikä olla vaan työväenaatteen ’suutunnustajana’ sydämen ollessa aatteesta kaukana.”

Nuorten Kotkien toiminta-ajatus johdettiin sosialidemokraattisista ihanteista: tavanomaisen nuorisokerhotyön lisäksi lapsissa halutaan herättää kiinnostus yhteiskunnallisiin asioihin ja järjestötyöhön. Anssi Taari kuvaili tavoitteita seuraavalla tavalla vuonna 1979 innostaessaan yhä useampia vanhempia tuomaan lapsensa mukaan:

Kotkaliikkeen tavoitteena on kasvattaa lapsista terveitä, tasapainoisia, oikeudenmukai-

sia ja tiedostavia ihmisiä, joilla on luovuutta, kykyä ilmaista itseään sekä kykyä toimia yhteisön jäsenenä. Kotkaliike kasvattaa ja ohjaa lapsia tasa-arvon ja demokratian hengessä ja pyrkii ohjaamaan heitä yhteiskunnalliseen kriittisyyteen.”

Järvenpäässä kotkatoiminta muodostui kerhoista, joita pidettiin 1970- ja 1980-luvuilla jopa kolmesti viikossa paikkakunnan nuorisotiloissa. Ohjelmaan kuului erilaista liikuntaa, askartelua ja musisointia. Tärkeänä pidettyä tietoa jaettiin esimerkiksi pitämällä teemapäivä E-liikkeestä tai kutsumalla työväenyhdistyksen puheenjohtaja kertomaan järjestötoiminnasta. Vuoden varrella saatettiin järjestää ulkoilu- tai palloilupäiviä, työväenlauluiltoja ja kesäisin pidempiä leirejä. Kotorannassa järjestettiin vuonna 1982 perhekurssi, jonka aikuisille osallistujille oli tarjolla luento aiheesta “perhe työväenliikkeessä”. Nuoremmat kurssilaiset huvittelivat kotkalaulujen ja ulkoleikkien parissa.

Monella tämän päivän demarivaikuttajalla on taustallaan vuosia kotkatoimintaa. Nuorten Kotkien ohjaajana voidaan mainita muun muassa kunnallisjärjestön puheenjohtaja Reino Taurovaara. Valtuutettu Veikko Tallgren muistelee omia 1940- ja 1950-luvun kotkavuosiaan lämmöllä. Kotkista tie kulki usein nuorisotoimintaan ja sitä kautta työväenyhdistykseen. Ennen kaikkea Kotkista kasvettiin kuitenkin “iskulaisiksi” urheiluseuraan, jonne siirryttiin reilun kymmenen vuoden ikäisinä.

Kotkatoimintaa rahoitettiin pääosin Järvenpään kaupungin varoin, joskin myös työväenyhdistys antoi tukeaan. Rahaa ei ollut tuhlattavaksi asti, mutta talkoohenkeä ja joustavuutta tarvikehankinnoissa pidettiin sopivana järjestön luonteen ja tehtävän kannalta. Yhdistyksen piirissä kotkatoimintaa pidettiin arvokkaana ja tarpeellisena työnä nuorisokasvatuksen hyväksi. Akilleen kantapääksi Kotkienkin kohdalla osoittautui ohjaajien saatavuus. Mahdollisuuksia laajentaa Nuoria Kotkia kunnallisjärjestön alaisuuteen selviteltiin vuonna 1980 ohjaajapulan helpottamiseksi ja lasten viriketoiminnan piristämiseksi. Pyrkimys ei johtanut toimenpiteisiin, ja vuosikymmenen loppupuolella Nuoret Kotkat katosi työväenyhdistyksen helmoista. Vuonna 1992 syyskokous totesi, ettei Järvenpäässä ole Nuoret Kotkat -toimintaa. Tänä päivänä kotkatoimintaa edustaa Järvenpään Retkikotkat.

Kristillisiä arvoja ja raittiuden asialla

Järvenpään Työväenyhdistyksessä on vaihtelevalla menestyksellä toiminut sekä raittius- että kristillinen jaosto. Yhdistyksen enemmistö ei koskaan ole kuulunut niihin, mutta jaostojen olemassaoloa pidettiin hyvin suotavana. Usein oli yhdistysväen todettava näiden jaostojen olevan jäissä, mutta yhtä usein esitettiin toivomus niiden henkiinherättämiseksi yhdistyksen piirissä.

Työväenliike oli raittiuden asialla perustamisestaan lähtien, sillä juoppoutta pidettiin esteenä liikkeen uudistuspyrkimyksille. Kieltolaki kuului sen ensimmäisiin vaatimuksiin. Sosialidemokraattiseen Raittiusliittoon Järvenpään Työväenyhdistys liittyi 1928. Tämän jälkeen raittiusjaosto on päässyt valokiilaan lähinnä silloin, kun sen aktiivisuudessa on ollut toivomisen varaa. Lopullisesti jaoston toiminta lopetettiin 1973, jolloin innokkaat voimat siirtyivät työväenyhdistyksen ulkopuoliseen Sosialidemokraattiseen Raittiusyhdistykseen.

Jos työväenliikkeen ja raittiusväen ohjelmat olivatkin huomattavan samanlaiset, kirkon ja työväenliikkeen

välit eivät olleet aluksi yhtä mutkattomat. Marxilaisen sosialismin lähtökohtaisen uskonnonvastaisuuden ja papiston liikettä kohtaan tunteman epäluulon aiheuttama kuilu alkoi umpeutua vasta sotien jälkeen. Kristillinen Sosialidemokraattinen Liitto perustettiin 1946 liennyttämään vanhaa vastakkainasettelua.

Kovinkaan vilkasta kuvaa ei kristillisen jaoston toiminnasta Järvenpäässä saa. Kristilliset arvot näkyivät kuitenkin myös Järvenpään Työväenyhdistyksen piirissä. Työväentaloa vuokrattiin vuonna 1951 viikonlopuksi evankelioimispäiviä varten. Vuonna 1955 työväenyhdistys puolestaan järjesti luentotilaisuuden otsikolla Työväenliike ja kirkko. Vuonna 1970 kristillinen jaosto laati jopa oman toimintakertomuksensa. Yhdistyksessä tiedostettiin yhteistyön mahdollisuudet. Olivathan kirkko ja työväenliike samalla asialla heikkojen ja vähäosaisten puolestapuhujina, ja toisaalta suurin osa puolueen jäsenistä yhä kuului kirkkoon. Seurakunnilla nähtiin olevan merkittävä taloudellinen, sosiaalinen ja "kultturellinen" vaikutus. Yhdistys on myös tukenut omien jäsentensä seurakuntavaalityötä.

Kenties vanhasta vastakkainasettelusta johtuen yhdistyksen kuukausikokouksen järjestämistä Seurakuntaopistolla toukokuussa 2005 piti lyhykäisesti pohjustaa. Idean isänä toiminut Lauri Uljas kertoi opiston toiminnasta ja arvoista ja totesi niiden olevan edelleen lähellä sosialidemokraattisen työväenliikkeen tärkeänä pitämiä asioita. "Ei tartte pelätä - samoilla linjoilla ollaan."

6.2 Harrastustoiminta

Varsinaisen poliittisen järjestötyön ohella Järvenpään Työväenyhdistys on tarjonnut jäsenilleen mahdollisuuden erilaisiin vapaa-ajanharrastuksiin. Etenkin 1950-luvulle saakka tarjonta oli hyvin runsasta. Kulttuuritoiminnan ensisijainen tehtävä oli tuottaa ohjelmaa työväenyhdistyksen tilaisuuksiin. Opintokerhoissa, urheiluseurassa tai näyttämöllä koettiin onnistumisen ja itsensä toteuttamisen hetkiä. Myös yhteishenkeä vahvistavana tekijänä harrastustoiminta on ollut merkittävää. Aktiivisuus on ollut hyvin vaihtelevaa koko yhdistyksen olemassaolon ajan. Paljon on nähty vaivaa lopahtaneiden harrastuspiirien elvyttämiseksi. Nämä panostukset kertovat omaehtoisen kulttuurintuottamisen ja muun harrastustoiminnan olleen yhdistykselle hyvin tärkeää.

Työväennäyttämö

Näyttämöharrastus alkoi Järvenpään Työväenyhdistyksessä huvitoimikunnan suojissa. Se vastasi iltamien ohjelmasta, johon saattoi kuulua esimerkiksi runonlausuntaa, kuvaelmia tai "murrejuttuja". Myös kokoillan näytelmiä valmistettiin, kuten vuonna 1908, jolloin esitettiin Canthin Työmiehen vaimo, Kiven Seitsemän veljestä sekä Laittomuuden aikana. Kunnianhimoa esitysten suhteen olikin, eikä yleisökään niellyt mitä vain, mistä kertoo Työläisen, Uudenmaan vaalipiirin sosialidemokraattisen äänenkannattajan luokkatietoinen uutisointi vuodelta 1914: "Oli myös aijottu esittää "Anna-Liisa", mutta sen erään pääosan esittäjä oli huonoilla palkoilla raataessaan kylmettynyt ja saanut kurkkutaudin — Pettymystä näytelmän suhteen yritettiin korvata mitättömän "Toppakahvin" esittämisellä."

Erilliseksi osastokseen näyttämötoiminta erottautui 1930-luvun puolenvälin jälkeen, jolloin se alkoi pyöriä Järvenpään Työväen Näyttämön nimellä. Jo ennen tätä yhdistyksen riveistä oli koottu Näytelmäseura. Niin

näyttelijät kuin ohjaajatkin yhdistyksellä oli omasta takaa. Innostuneita riitti, sillä kovin paljon valinnan varaa harrastusmahdollisuuksien suhteen ei vielä ollut. Toisinaan isompiin produktioihin palkattiin ammatti-ohjaaja tai -näyttelijä. Kovin usein tällaisiin panostuksiin ei tosin ollut varaa.

Esitettävistä näytelmistä ei tuntunut olevan pulaa. Ainakin sellaiset tämän päivän klassikot kuin Tukkijoella ja Miehen kylkiluu viihdyttivät Järvenpäässä jo 1920-luvulla. Uusia tekstejä saatiin Suomen näytelmäkirjailijaliiton kautta. Kansanomaisien näytelmien suosio oli taattu, mutta kovin monena iltana ei työväentaloa saanut täyteen samalla näytelmällä. Yleistä olikin lähteä "kiertueelle" lähiseudun työväenyhdistysten vieraaksi. Näyttämöiden kesken pidettiin myös kilpailuja. Järvenpään työväennäyttämö voitti vuonna 1946 Uudenmaan piirin maakuntajuhlien yhteydessä pidetyn kilpailun näytelmällä Kultavaunut. Näiltä reissulta tarttui matkaan myös uusia ideoita esityksiin.

Huomionarvoista on, ettei näyttämötoiminta ollut millään lailla vähäarvoiseksi koettua puuhaa, vaan myös yhdistyksen johtohahmot, kuten Frans Kuusela, Eino Kämäräinen tai Kalle Valtavuori olivat aktiivisesti mukana. Työväennäyttämöön panostettiin myös rahallisesti hankkimalla asianmukaiset meikkitarpeet, rekvisiitat ja puvut. Toisaalta esitysilloista saatiin myös tuottoja yhdistykselle. Työväenliikkeen mittakaavassa näyttämötoiminta oli merkittävä tulonlähde etenkin vuosisadan alussa. Jo 1930-luvulta lähtien se sai kuitenkin kilpailijan sellaisista uusista villityksistä kuin radio ja elokuvat. Monin paikoin näyttämöiden tuotto kääntyi tappioksi, ja työväenyhdistykset joutuivat tukemaan niitä muun muassa jättämällä vuokrat perimättä.

Järvenpäässä näyttämötoiminta oli kuitenkin vireää vielä sotien jälkeen ja yhdistys oli halukas panostamaan siihen. Työväentalon 1950-luvun korjauksissa pyrittiin huomioimaan työväennäyttämön tarpeet ja siten saamaan uutta puhtia teatteritoimintaan. Lopputulos oli kuitenkin hieman toisenlainen. Vielä vuoden 1952 puoluetilastossa työväenyhdistyksellä mainitaan olevan näyttämötoimintaa, mutta ilmeisesti innostus oli hiipumaan päin, sillä omalle väelle tunnustettiin raskain mielin, "että vanha tuttavamme Työväen näyttämö on vain muisto". Parin vuoden jälkeen todettiin, että "yrityksistä huolimatta ei henkeä saatu, vaan toiminta loppui valmiin esityksen jäädessä esittämättä.

Viimeinen naula työväennäyttämön kirstuun oli työväentalon muuttaminen elokuvateatteriksi. Pienennetty lava ei tarjonnut mahdollisuuksia suurimuotoisempien esityksien valmistamiseen. Toisaalta paikalliset esiintyjät olivat saaneet kilpailijan niin elokuvista kuin myös suurempien paikkakuntien ammattiteattereista, joihin entistä useampi matkasi teatterista nauttiakseen. Kaupalliset kulttuuripalvelut houkuttelivat yleisöä työväen oman kulttuuriannin kustannuksella.

Työväen mieskuoro

Työväen mieskuoro kasattiin ensimmäisen kerran kokoon tiettävästi sotien jälkeen. Hyvin pian se sai kilpailijan poliittisesti sitoutumattomasta "yksinomaan laulamisen iloon pohjautuvasta" mieskuorosta, Järvenpään Mieslaulajista. Kilpailuasetelmasta huolimatta järjestettiin myös yhteisesiintymisiä.

Työväen mieskuoron toiminta oli vilkkainta 1950-luvulla. Ylpeänä todettiin kuoron olevan kauppalan en-

simmäinen “kulttuuriharrastuksia omaava yhtymä”. Pientä hajurakoa yhdistykseen tosin otettiin, kun vuonna 1949 siirryttiin harjoittelemaan Harjulan koululle ja myöhemmin Keskuskoululle. Yhdistyksen piirissä hykerreltiin tyytyväisenä vuonna 1953, sillä kuoro oli osoittanut käyttökelpoisuutensa niin porvareiden kuin kommunistienkin tilaisuuksissa. Kauppalan toimesta oli tilattu esitys itsenäisyys- ja äitienpäiväjuhliin. Vappuna kuoro piti perinteeksi muodostuneen konserttinsa Filmilinnan portailla. Pikku hiljaa laulajien innostus kuitenkin laantui. Vuonna 1968 johtokunta teki päätöksen, jonka mukaan “muutama vuosi sitten toimintansa lopettaneen mieskuoron rahat siirrettiin yhdistykselle taloudellista tilaa parantamaan”.

Työväen mieskuoron hiipumista seurasi lähes kymmenen vuoden hiljaiselo laulurintamalla, kunnes ravintola Perhelän tiloissa 12.11.1974 sai alkunsa työväentaustainen sekakuoro Laulutoverit. Merkittävänä pontimena uudelle alulle oli pätevän kuoronjohtajan saaminen. Pätevän johdon puute oli yleisesti ottaen suurin este toiminnalle heti osanottajien vähyyden jälkeen. Järvenpääläisen vasemmiston joukosta muodostettu Laulutoverit kuului Suomen Työväen Musiikkiliittoon ja piti lähtökohtanaan musiikillisen harrastuneisuuden edistämistä paikkakunnan työväestön keskuudessa. Myös Laulutovereiden aktiivisuus oli suurin perustamisen jälkeisinä vuosina. Laulajien määrä vaihteli 30 ja 50 välillä. Aktiivisuus kuitenkin hiipui 1990-luvun lopulla, eikä kuorolle tahtonut löytyä uutta johtajaa. Niinpä Laulutoverit lopetti toimintansa vuonna 1999.

Kuorotoiminta, kuten moni muukin perinteisen omaehtoisen kulttuurityön muoto, elää enää vanhemman väen parissa. Eläkkeensaajien Hyväntuuliset -lauluporukassa vaikuttaa edelleen entisten Laulutovereiden kantaporukkaa. Järvenpään Mieslaulajat puolestaan jatkavat vappukonserttien perinnettä esiintymällä vuosittain Prismakeskuksen portailla.

Työväenyhdistyksen soittokunta

Mitä olisikaan 1900-luvun alun työväenyhdistys ollut ilman torvisoittokuntaa? Etenkin työväenliikkeen varhaisempiin vaiheisiin torvisoitto on helppo liittää, mutta mikäpä muu tänä päivänäkään rytmittäisi paremmin vappumarssia kuin reipas puhallinmusiikki. “Juu, torvisoittoa oli ehdottomasti”, todetaan vielä 1980-luvun vappujuhlista. Sen viehätys piileekin varmasti perinteikkyydessä. “Soittokunta — pitää yllä tätä vappuperinnettä — se vaan kuuluu [vappuun].”

Järvenpääläisen työväen musiikkiharrastus ei rajoittunut vain työväenyhdistyksen helmoihin. Etenkin 1930-luvulla paikkakunnalla esiintyi useampikin orkesteri, joiden soittajista monet olivat tuttuja myös järjestötoiminnasta. Heistä mainittakoon VPK:n tanssiorkesterissa rumpua paukuttanut Ahti Virtanen. Vaikuttaa siltä, ettei Järvenpään Työväenyhdistyksen soittokunta ollut kovin vakiintunut yhteenliittymä. Soittimen sai se, joka oli halukas sitä puhaltamaan. Johtuneeko tiukan johdon puutteesta, että etenkin soittokunnan kohdalla toiminta oli hyvin katkonaista.

Työväenyhdistyksen soittokunnan aktiivisuus oli vaihtelevaa alusta alkaen. Vuonna 1914 se saatiin jälleen kasaan hetkellisen hajaannuksen jälkeen. Hiljaiseloon syynä oli useiden soittajien muuttaminen muualle, sanomalehtiuutisoinnin mukaan jopa Amerikkaan asti leveämmän leivän toivossa, sillä “kotikylän isänmaa ei turvaa eikä olemisvarmuutta voi taata”.

Uutta puhtia puhaltajiin koetettiin saada 1920-luvun lopulla virallisten sääntöjen avulla. Mallisäännöt lainattiin Malmin Työväenyhdistyksen soittokunnasta, jonka esimerkin mukaisesti laadittiin myös esityspalkkiot. Kuitenkin jo vuoden päästä sääntöjen laatimisesta johtokunnan oli todettava soittokunnan olevan jäissä ja selvitettävä, kenellä yhdistyksen instrumentit oikeastaan olivat. Vuonna 1948 soittokunta otettiin jälleen tarkkaan syyniin. Alkuvuodesta yhdistys totesi, ettei minkäänlaista soittotoimintaa ole ja vaati sen henkiinherättämistä. Tämä onnistui, mutta kesän jälkeen oltiin jälleen lähtökuopissa.

Seuraavallakaan vuosikymmenellä ei asiaan saatu parannusta. Riittävän kauan soittokunnan hiljaiseloa katseltuaan johtokunta terästäytyi ja keräsi yhdistyksen soittimet jäseniltä, joilla mitä ilmeisimmin ei ollut suurtakaan tarvetta niille. 60-vuotisjuhlien alla yritettiin koota yhtye vuosijuhlia varten, mikä ei kuitenkaan onnistunut. Pulaa oli ilmeisesti soittajistakin, mutta myös instrumentit todettiin huonokuntoisiksi. Jokelan torvisoittokunta lupautui kuitenkin esiintymään juhlissa Järvenpään Työväen torvisoittokunnan nimellä, mitä pidettiin tärkeänä lisänä tilaisuuden arvokkuuteen.

Historiankirjoituksen kannalta on epäkiitollista, ettei soittokunnasta ole kirjoitettu juuri mitään silloin, kun sillä on mennyt hyvin. Soittimet yhdistyksellä kuitenkin oli aina 1980-luvulle saakka, eikä ole mitään syytä epäillä, ettei niitä myös silloin tällöin käytetty. Vappujuhlissa tosin jo pidemmän aikaa on esiintynyt Hyvinkäänkylän soittokunta.

Työväenyhdistyksen soitinkokoelma oli suhteellisen suuri. Vuonna 1981 yhdistys otti vakuutuksen kolmelle klarinetille, kahdelle baritonitorvelle ja tuuballe, trumpetille, tenori- ja alttotorvelle, heliconille ja kornetille. Vakuutushakemuksessa tosin mainittiin eräiden instrumenttien olevan huonokuntoisia tai ”romuja”. Lisäksi kokoelmaan kuului pieni rumpu ja kymmenen nuottitelinettä. Ilmeisesti soittimet olivat työväentalolla aina sen purkamiseen saakka. Tuolloin käyttökelpoiset lahjoitettiin Jokelan soittokunnalle; lopuista osa päätyi Työväen keskusmuseoon, osa teatterirekvisiitaksi, osa tuntemattomille teille. Lakkautetun soittokunnan jäljelle jääneet varat siirrettiin yhdistykselle ja niillä lyhennettiin yhdistyksen velkaa.

Opiksi, iloksi ja näkyvyyden lisäämiseksi

Siinä missä työväenliike on pyrkinyt levittämään aatettaan laajalle yleisölle, on myös sisäänpäin suunnatulla valistus-, sivistys-, ja kasvatustyöllä ollut merkittävä asema. Liikkeessä tiedostettiin tiedon olevan valtaa ja samalla tieto koettiin välineeksi paremman elämän tavoittelussa. Paikallisjärjestöjen tasolla tämä pyrkimys näkyi opintokerhojen ja luentotilaisuuksien järjestämisenä.

Järvenpään Työväenyhdistyksessä ensimmäinen opintokerho perustettiin vuonna 1927. Seuraavan vuoden koulutusten teemaksi valittiin yleishyödyllinen kirjanpito. Kuitenkin jo muutaman vuoden kuluttua oli johtokunnan todettava, ettei opintokerho ollut saanut toivottua suosiota: “Sen hengissä pysyminen on kylläkin enempi tekohengityksen varassa.” Jäsentensä sivistyspyrkimyksiä yhdistys tuki myös maksamalla avustusta niille, jotka halusivat kouluttaa itseään vaikkapa Työväen Akatemiassa tai erilaisilla sosialidemokraattiseen ajatusmaailmaan sopivilla kursseilla.

1950-luvulla sivistystoimintaa pyöritettiin omin voimin keskustelukerhon muodossa vaihtelevalla menestyksellä. Avuksi järvenpääläisen työväestön yhteiskunnallisen tietoisuuden kasvattamiseen paikkakunnalle perustettiin 26.5.1974 Työväen Sivistysliiton (TSL) opintojärjestö. Myös paikallinen nuoriso-osasto vastasi merkittävältä osalta sivistävän toiminnan järjestämisestä. Johtokunnan kokouksessa vuonna 1969 nostettiin esiin ideologisen jaoston perustaminen, koska kokouksissa ei ollut aikaa sen kaltaisiin keskusteluihin. Tässä yhteydessä jaostoa ei perustettu, vaan jäseniä kehotettiin osallistumaan aktiivisemmin nuoriso-osaston tilaisuuksiin, joissa seuraavan kerran puhujana olisi eräskin Erkki Tuomioja.

Harrastustoiminnan hiipumiseen havahduttiin yhdistyksessä 1980-luvun taitteessa. Jaostotoiminta käynnistettiin uudelleen ja etenkin sivistystyötä pidettiin tärkeänä. Perustetuista jaostoista opinto- ja koulutustoimintajaosto oli näkyvin ja aktiivisin. Järjestipä se vuonna 1981 jopa retken "keväiseen Leningradiin". Jaosto määritteli tavoitteekseen jäsenistön ideologisen valveutumisen, yleisen aktivoimisen yhdistystoiminnassa sekä näiden kautta saavutettavan vaalimenestyksen vuoden 1984 kunnallisvaaleissa. Oli selvää, että työväenliikkeen omaehtoisen sivistystyön merkitys vähentyi peruskoulutuksen saatavuuden parannuttua. Yleissivistyksen laajentamiselle oli kuitenkin tilausta. Vuonna 1981 yhdistys perusti lukupiirin Sosialidemokratian perusteita -teoksen läpikäymiseksi. Työväen sivistysliiton tarjoaman paketin avulla perustettiin kerhot aiheista "Kokoustoiminta", "Me Sosialidemokraatit" sekä "Minä ja Maailma". TSL tuki opintokerhoja järjestäviä yhdistyksiä myös taloudellisesti.

Kiinnostuneita perehdytettiin sosialidemokraattisen aatteen saloihin puoluekoulussa, jonka kustannuksiin TSL tarjosi tukeaan. "Tervetuloa-iltojen" avulla pidettiin huolta, että uudet jäsenet saivat asianmukaisen sisäänajon. Koulutusjaosto teki myös yhteistyötä Järvenpään Teatterin kanssa järjestämällä teema-iltoja, joissa keskustelua siivittämässä olivat 15 minuutista puoleen tuntiin kestävät sketsit. Teatterin edustajien vastuulla oli käsikirjoituksen ja esityksen valmistaminen; ohjeistukseksi oli annettu vaatimus sketsien sopivuudesta työväenliikkeen henkeen. Suuri yleisö ei kuitenkaan ilmeisesti tätä uutta käsittelytapaa löytänyt, sillä syksyllä 1981 kuukausikokous valitteli teemailtojen osanottajien vähyyttä.

Nykyisin sivistystyön painopiste on siirtynyt järjestön sisäisestä opintotoiminnasta laajemmalle yleisölle suunnattuun tiedotustoimintaan. Erilaiset seminaarit ovat työväenyhdistykselle luonteva tapa tuoda julki kantojaan ja synnyttää keskustelua. Viime aikoina kiinnostuneille on esitelty muun muassa Euroopan unionin toimintaa ja hoitotakuun toteutumista.

Uudenmaan Kansasta Vappudemariin -kainalojuttu

Omalla tiedotuslehdellä on merkittävä osa yhdistyksen näkyväksi tekemisessä paikkakunnalla. Uudenmaan Kansan sanomalehtihanke 1950-luvun alussa päättyi parin ilmestymisvuoden jälkeen, mutta tiedottamisen tarve ei hävinnyt yhden epäonnistumisen jälkeen. Uudenmaan Kansaa seurasi käsityönä tehty kunnallisjärjestön julkaisema Kotikuntamme kuulumisia, jota alettiin levittää vuonna 1963 vastapainona kommunistien harjoittamalle propagandatyölle. Lenno Tuominen kuvitti lehtisen teeman ja vuodenajan mukaisesti, monistus hoidettiin Osuuskauppa Perhelän konttorissa ja levitys tapahtui käsijakeluna

postilaatikolta toiselle. Toisin kuin edeltäjänsä, uusi tiedotuslehti ratsasti näyttävästi sosialidemokraattisilla tunnuksilla.

1960-luvun lopulta 1970-luvun loppuun ilmestyi Ajanratas ensin Järvenpään ja Tuusulan, ja myöhemmin yksinomaan Järvenpään sosialidemokraattisen kunnallisjärjestön tiedotuslehtenä. Uudenmaan Kansan vahingosta viisastuneina Ajanrattaan ilmoitusmyyntiin kiinnitettiin erityistä huomiota, ja etenkin Perhelä oli mainoksineen näkyvästi mukana. Ilmestyminen ajoittui usein vaalien alle, jolloin kaikki sosialidemokraattiset ehdokkaat saivat kuvansa lehteen. Varsinainen vaalimainonta tuohon aikaan oli vaatimatonta. Rahaa ei juuri käytetty. Harva teki omaa esitettä, ja jos teki, sitä jaettiin käsijakeluna postilaatikolta toiselle. Lehtimainonta oli harvinaista.

Vuodesta 1979 alkaen kunnallisjärjestön lehti alkoi ilmestyä Järvenpään Demarin nimellä. Vapuksi toimitetaan Vappudemari, joka on vakiinnuttanut paikkansa työn juhlaan kuuluvien traditioiden joukossa. Viime vuosina työväenyhdistys on kilvoitellut palstatilasta paikallislehtien sivuilla. Vaalityöhön antaa kunnallisjärjestö oman panoksensa, mutta myös ehdokkaiden henkilökohtaiset panostukset ovat lisääntyneet. Perinteiseen tapaan päivystetään torilla, mutta myös yhdistyksen omalle tiedotuslehdelle olisi tilausta, mikäli resurssit riittäisivät. Tiedotuslehteä pidetään tärkeänä sosialidemokraattien mielipiteiden tunnetuiksi tekijänä ja avoimuuden lisääjänä. Sähköpostin käyttöönotto yhdistyksen sisäisessä tiedotuksessa on säästänyt työtä ja rahaa. Uutta tekniikkaa onkin voitu hyödyntää, sillä valtaosa yhdistyksen jäsenistä seuraa sähköpostiaan. Yhdistyksen sisäisessä tiedotuksessa pintansa pitävät myös perinteiset jäsenkirjeet.

Työväenurheilu

Työväen järjestäytynyt urheilutoiminta alkoi Järvenpäässä vuonna 1928, kun paikkakunnalle perustettiin urheiluseura Jymy. Jymy kuului Työväen Urheiluliittoon, jossa se kuitenkin riitautui ja erotettiin liiton jäsenyydestä. Elettiin lapualaiskautta, joten kovin kauaa Jymy ei saanut hengittää vapaasti. Seura lakkautettiin lapualaisten toimesta 1932 ja uusi urheilu- ja voimisteluseura Isku perustettiin puhtaalta pöydältä vuotta myöhemmin tammikuussa 1933.

Isku ei toiminut Järvenpään Työväenyhdistyksen alaisuudessa, mutta kylläkin sen tuella ja hyvässä yhteistoiminnassa aina 1960-luvun vaihteeseen saakka. Siksi tässä yhteydessä on syytä esitellä lyhyesti Iskunkin toimintaa. Iskun alkuaikoina se oli nimensä mukaisesti urheilu- ja voimisteluseura. “Iskulaiset” olivat pääosin miehiä, vaikka muun muassa voimistelua harrastivat naisetkin. Suosittuja olivat voimailulajit kuten paini ja nyrkkeily. Sotien jälkeen Iskun ohjelmaan otettiin uusia urheilulajeja ja jäsenmäärä lähti kasvuun ollen 1950-luvulla jo yli 500.

Urheiluharrastuksen kohokohtia olivat TUL:n kilpailut, mutta pienimuotoisia kilpailuja järjestettiin myös työväentalon pihalla. Talvikaudet harjoiteltiin työväentalon salissa. Suihkuja tai muita mukavuuksia ei ollut, mutta se ei menoa haitannut. Työväentalon pihakaivo auttoi ensihädässä. Pesuvettä haluttaessa sitä piti jo ennen harjoituksia kantaa tarkoitusta varten tehtyyn suureen peltiastiaan rautakamiinalla lämmitettäväksi.

Paikkakunnan toisen urheiluseuran, “ei-tullilaisen” Palon kanssa kilpailu paremmuudesta oli sotien jälkeen kova ainakin koulupoikien välisissä yhteenotoissa. Kyvykkäillä urheilijoilla oli ottajia ja vaihtoa seurojen välillä oli jonkin verran; pääsääntöisesti Iskusta lähdettiin oletetun kattavamman valmennuksen piiriin Paloon. Loikkaajat saivat osakseen vihamielisiä katseita. Iskun kasvattien keskuudessa on kansainvälisestikin menestyneitä nimiä, joista mainittakoon Rooman vuoden 1960 olympialaisten pronssimitalisti, nyrkkeilijä Jorma Limmonen.

Sosialidemokraattien ja kommunistien välistä kädenvääntöä käytiin Iskunkin sisällä. Tasapaino säilyi kuitenkin kaiken kaikkiaan hyvin 1950-luvulle saakka. Iskun ja työväenyhdistyksen tiet erosivat jossain määrin elokuvateatterin vallatessa työväentalon tilat. Painikilpailut siirrettiin muualle, sillä näyttämön purkamisen jälkeen ei painimatolle löytynyt säilytyspaikkaa. Urheiluseura joutui etsimään uudet tilat Keskuskansakoulusta. Harjoituspaikan menetys ja poliittiset erimielisyydet aiheuttivat Iskun ja työväenyhdistyksen välille kärhämää. Vielä alkuvuodesta 1963 pohdittiin keinoja saattaa urheiluseura puhtaasti sosialidemokraattisiin käsiin:

> Suunnan muuttamis toimenpiteiden tulee tapahtua — vähin äänin, ettei vastaiskuun osata valmistautua vastustajan taholta.

Suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet. Lopullinen teiden erkaneminen tapahtui vuonna 1963, jolloin järvenpääläinen oikeisto puuhasi paikkakunnalle omaa voimailuseuraa. 1960-luvun alkuvuosina pääosa työväenyhdistyksen väestä oli lähtenyt Iskusta ja vasen siipi oli päässyt niskan päälle. Seurasta lähteneet sosialidemokraatit liittyivät nyt oikeiston hankkeeseen. Työläisurheilun edustajien innostus uutta seuraa kohtaan oli niin suuri, että porvarillisen ajatusmaailman jakavat huomasivat pian olevansa vähemmistössä ja jättäytyivät pois perustetusta Järvenpään Voimailijoista. Seura liittyi vuonna 1959 puoluehajaannuksen seurauksena perustettuun Työväen Urheiluseurojen Keskusliittoon (TUK), joka oli sosialidemokraattien oikean siiven tukema. Isku sen sijaan pysyi Työväen Urheiluliiton (TUL) jäsenenä. Voimailijoihin siirtyivät Iskusta painijat, painonnostajat ja osa nyrkkeilijöistä.

Iskun ja työväenyhdistyksen yhteistoiminta jatkui kuitenkin edelleen, sillä työväentalo oli merkittävä urheiluseurallekin tanssienpitopaikkana. Viilentyneitä välejä puitiin johtokunnan kokouksessa vuonna 1966:

> Aiemmin vallinneen yhteistoiminnan aikana on erimielisyyksiä vähäisessä määrin ollut ainoastaan huvi-iltojen jaosta ja järjestyksen ylläpitämisestä huvitilaisuuksissa. Yhteistyön loputtua on näitä pieniä erimielisyyksiä sitten paisuteltu—

Työväenyhdistys oli kuitenkin edelleen halukas vuokraamaan taloa urheiluseuran käyttöön ja toivoi rakentavaa yhteistyötä näiden kahden työväenjärjestön välille. Kuinka vakuuttuneita vastapuolella sitten oltiin yhteistyöhaluista, jää arvailujen varaan, sillä parhaat tanssi-illat oli jo vuokrattu muille.

Harrastusmahdollisuuksien huomattavan laajenemisen myötä ei varsinaisella työväen urheiluseuralla ollut entisen kaltaista asemaa. Työväenyhdistys ja urheilutoiminta loitontuivat entisestään. 50-vuotisjuhlissaan Isku halusi kuitenkin korostaa alkuperäänsä työväen urheiluliikkeen osana ja kansanurheilun edistäjänä. Seura halusi toimia vastapainona ammattiurheilulle, jossa rahalla nähtiin olevan liian suuri sanavalta. Tänä päivänä Iskulla on toimintaa koripallossa ja suunnistuksessa; Järvenpään Voimailijat keskittyvät painiin ja

kehonrakennukseen.

6.3 Huvitilaisuudet

Iltamat ja tanssit

Huvitilaisuuksien järjestäminen alkoi heti työväentalon valmistuttua. Niiden suosio oli suuri etenkin kansalaissodan molemmin puolin. Iltamaperinne koki renessanssin toisen maailmansodan jälkeen. Sotavuosien tanssikiellot ja rauhan tultua elpynyt seuraelämä takasivat ohjelmallisten iltamien suosion. Työväenjärjestöjen toimintamahdollisuudet parantuivat poliittisella kentällä, mikä aktivoi myös omaehtoista kulttuuritoimintaa. Myös Järvenpään työväentalon pihaan pystytettiin tanssilava. Tilaisuuksien kävijäkunta laajeni jyrkimpien raja-aitojen kaatuessa ja yhä useamman uskaltautuessa astua työväentalon kynnyksen yli. Tanssilava oli myös kilpailuvaltti: sen avulla ihmisiä estettiin päätymästä Loutin kaupunginosassa pidettyihin Suomi-Neuvostoliitto -seuran tansseihin.

Iltamat olivat merkittäviä varainhankinnan kannalta. Yhdistyksen kanssa vuorotellen niitä järjestivät nuoriso-osasto ja naisjaosto. Myös ammattiosastot ja Isku panivat iltamia pystyyn työväentalolla tiuhaan tahtiin, mutta ulkopuolisina niiltä perittiin tiloista vuokraa. Perinteiset iltamat noudattivat samaa kaavaa, jossa illan ohjelmaan kuuluivat ainakin puhe, lausuntaa, musiikkiesityksiä, näytelmä tai kuvaelma sekä kenties tärkeimpänä puolitoista tuntia tanssia. Ohjelmallisia iltamia suosittiin tanssi-iltamien kustannuksella, sillä jälkimmäisten kohdalla leimavero oli korkea, jopa 50 prosenttia.

Monen mieliin työväentalo on jäänyt nimenomaan iltamien ja tanssiaisten viettopaikkana. “—ohjelmalliset iltamat vetivät väkeä tuvan täyteen.” Erityisesti nuoriso-osasto ja Isku kunnostautuivat tanssien järjestäjinä. Nuoret järjestäjät tiesivät, minkälainen ohjelma vetoaa yleisöön. Etenkin nuorille tapahtumat olivat tärkeitä tilaisuuksia tavata omaa ikäluokkaansa. Nurkan takana kokoontui puolestaan oma porukkansa. Silloin tällöin saattoi tulla kärhämääkin, kun lumihankeen jemmattu eväspullo ei löytynytkään. Järjestysmiehet pitivät kuitenkin huolen, että rauha pysyi maassa ja selkkaukset saatiin selvitettyä sovinnollisesti.

Iltamien kysyntä viihteenä väheni 1960-luvulle tultaessa vapaa-ajanvieton muuttuessa, television yleistymisen ja liikkuvuuden lisääntymisen myötä. Tanssi-illat houkuttelivat vielä yleisöä, mutta vaatimukset esiintyjän suhteen kasvoivat. Lasse Liemola oli aikansa vetonauloja, joka Iskun onnistuikin saada työväentalolle. Esiintyjän kalleuden vuoksi yhdistys harkitsi vuokran alentamista, jottei ilta jäisi tappiolliseksi. Työväentalolle kaavailtiin myös muun muassa Humppa-Veikkoja sekä Melody Sisters´ä. Huvitoimikunta päätti kuitenkin vuonna 1964 pitää orkesterien tason vain “keskinkertaisena”. “Huippuluokan orkesterit ovat liian kalliita ja illat tulevat kannattamattomiksi, kun taas liian halvat eivät tuo väkeä juuri nimeksikään.” Lopulta päädyttiin hankkimaan kokoelma levyjä ja soittamaan niitä tansseissa.

Bingo

Kalliiden orkestereiden ja muun muassa korkean huviveron vuoksi tappiollisten huvitilaisuuksien järjestäminen väheni oleellisesti. Jo 1950-luvulla oli saatu karvaasti kokea, ettei elokuvateatterista ollut viisastenkiveksi yhdistyksen talouden kohentamisessa. Oli haettava uusia ratkaisuja. Elokuvatoiminnasta ja talon

korjauksesta aiheutunut taloudellinen kriisi laukesi bingotoiminnan käynnistymiseen talolla vuonna 1969. Malli muotihankkeeseen saatiin naapuripitäjästä Mäntsälästä. Jähmeän alun jälkeen menestys oli suurempi kuin kukaan olisi osannut odottaa. Silloinen puheenjohtaja Kaarle Salmivuori kertoo, että vielä tuohon aikaan työväentalon kynnyksen yli oli poliittisesti toisinajattelevien vaikea astua, mutta "se bingo veti, mä kattelin sitä porukkaa — porvareita oli vaikka tupa pullollaan".

Pitkään bingoa pyörittänyt Irkka Paakkinen kertoo, että ajan myötä tiistai-iltoihin alkoi jo leipääntyä, mutta bingokansa ei osoittanut tylsistymistä:

Voi veikkonen, siellä kävi kaikki naapuripitäjistäkin, siis oli aina täys — m a h o t t o m a n ilosia ihmisiä.

Silloinen johtokunnan jäsen Veikko Tallgren muistelee kokouksen sattuneen kerran tiistaille, bingoillalle. Kokouksen päätyttyä ei ensimmäisenä tulleella ollut mitään mahdollisuutta saada autoaan ulos työväentalon pihasta. Ovimiehelle pois haluava oli mennyt kertomaan toiveistaan. Keskittyneeseen bingokansaan katsahdettuaan ovimies oli todennut: " Mene itse sanomaan, jos sinulla on kanttia!". Sen verran vakavasti ja fanaattisestikin bingopallojen pyöriminen otettiin.

Bingon suosiosta kertoo se, että vielä vuonna 1980 järjestettiin kokonaista 36 peli-iltaa. Bingon kantavia voimia edustanut Alina Backman riimitteli samana vuonna runon, joka muistuttaa, mikä bingoamisessa oli tärkeintä.

Taasen jatkuu Bingo-illat
jonne yhteistyömme sillat
meidät viepi aina vaan
aatettamme turvaamaan

Vuosien aikana huvitilaisuuksien järjestäminen muodostui työväenyhdistykselle pikemminkin rasitteeksi ja lopulta taloa päätettiin vuokrata ulkopuoliselle. Monelle järvenpääläiselle työväentalo tuli tutuksi elokuvateatteri Filmilinnan ollessa vuokralaisena vuosina 1970–1983. Työväentalolla järjestettyjen huvitilaisuuksien ketjun päätepisteen muodostavat kaupungin 1980-luvulla järjestämät nuorisodiskot, joista työväentalon naapurit eivät olleet mielissään.

6.4 Omaehtoisen harrastustoiminnan muutos

Järvenpään Työväenyhdistyksen tarjoamissa vapaa-ajanviettomahdollisuuksissa tapahtui muutos 1950-luvulta lähtien. Suuri osa yhdistyksen harrastustoiminnasta jäi historiaan. Edellä kävi ilmi, että muun muassa työväennäyttämön, kuoron ja soittokunnan aktiivisuus hiipui nopeasti osoittamatta enää piristymisen merkkejä. Edellä mainittuja piti yllä nimenomaan tarve - musiikki- ja teatteriesityksiä tarvittiin yhdistyksen huvitilaisuuksissa, etenkin ohjelmallisissa iltamissa. Harrastuspiirit lakkasivat siis samanaikaisesti iltamaperinteen väistyessä. Kuoro- ja urheilutoiminta jatkui, mutta ei enää yhtä läheisessä yhteydessä työväenyhdistyksen kanssa.

Kehitys on yleistettävissä muihinkin työväenyhdistyksiin Järvenpään kaltaisilla pienehköillä, mutta kasva-

villa paikkakunnilla. Taustalla ovat muutokset ensinnäkin työväen vapaa-ajanviettotavoissa. Elintason nousun ja viisipäiväisen työviikon myötä mahdollisuudet vapaa-ajan käytölle laajenivat. Joukkotiedotusvälineet, etenkin yleistynyt televisio, tutustuttivat ihmiset "suuren maailman" tähtiin ja kulttuuritarjontaan. Elinpiiri laajeni ja yhä luontevammin lähdettiin tanssimaan tai katsomaan ammattilaisten esityksiä suuremmille paikkakunnille. Esimerkiksi työväennäyttämöllä ei ollut varaa kilpailla ammattiohjaajista, jotka jo nimellään olisivat tuoneet katsojia. Tanssit ja orkesterit siirtyivät ravintoloihin, jotka yleistyivät illanviettopaikkoina 1960-luvulla myös työväestön keskuudessa. Järvenpään kohdalla muutos tarkoitti tanssien siirtymistä "taloilta" esimerkiksi Perhelän suureen Hummeri-tanssiravintolaan. Toisaalta vapaa-aika alkoi enenevässä määrin keskittyä koteihin, joiden "varustelutaso" oli noussut elintason myötä. Työväentalon perheiltamat eivät vetäneet vertoja tv:n ääressä vietetylle koti-illalle.

Kun vertailukohtia ammattilaisten tuotoksiin oli näkyvillä joka suunnalla, oman ohjelman toteuttamiseen alettiin suhtautua penseästi ja esiintymiskynnys nousi. Yleisön vaatimustason nousu tiedostettiin yhdistyksessä, eikä pääkaupunkiseudulta esiin työntyvien "korkeampitasoisten esitysten" kanssa alettu kilpailla. Oma osuutensa harrastustoiminnan vähenemisessä oli myös työväentalon muuttamisella elokuvateatteriksi, mikä karkotti muun muassa urheiluseuran ja kuoron muualle harjoittelemaan ja lakkautti näyttämötoiminnan kokonaan. Vappuna 1957 omaehtoisen kulttuuriharrastuksen kulta-aika oli auttamatta ohi. Torvisoittoa piti tiedustella naapuriyhdistyksestä Keravalta, eikä työväennäyttämökään saanut ohjelmaa aikaiseksi, vaan kuvaelman esitti johtokunta.

Oleellinen tekijä työväenyhdistysten kulttuuri- ja harrastustarjonnan vähenemisessä oli myös se, että näitä toimintoja alettiin tuottaa yhä enemmän yhteiskunnan varoin. Valtion ja kuntien rahoitusta teattereille, kirjastoille ja orkestereille lisättiin. Pikkuhiljaa rakennettiin myös urheilu- ja uimahalleja, ja urheiluharrastusta alettiin tukea julkisin varoin. Työväenyhdistykset, jotka olivat vastanneet huomattavalta osalta paikkakunnan harrastusmahdollisuuksista periaatteella jokaiselle jotakin, keskittyivät enemmän kokoustoimintaan ja sitä kautta sille tärkeään asiaan: kunnalliseen vaikuttamiseen. Vaikkei yhdistys itse suoraan kulttuuripalveluita tarjonnut enää 1980-luvun alussa, oli se vaatimassa työväenkulttuurin huomioimista kaupungin määrärahoja jaettaessa: "Järvenpään kulttuuritoiminta on vilkasta, mutta porvarivivahteista".

Työväentalon loppuaikoja kohden sen käyttäjäkunta oli laajentunut huomattavasti. Yhdistyksen omat jäsenet olivat siirtyneet muualle harrastuksiinsa, mutta bingo ja diskoillat takasivat talolle kävijöitä perinteisten sidosryhmien ulkopuolelta. 1970- ja 1980-luvulla elokuvissa ja diskoissa käynyt järvenpääläinen muistelee, että työväentaloon suhtauduttiin kuin mihin tahansa kokoontumispaikkaan. Suosion takasi se, ettei valinnanvaraa juuri ollut. Samanlainen kehitys jatkuu edelleen. Työväenyhdistyksen järjestämät tapahtumat palvelevat paikkakuntalaisia puoluetaustaan katsomatta.

Yritykset tuoda entisten aikojen vapaa-ajanriennot eläväksi osaksi nykyistä yhdistyskulttuuria ovat osoittaneet aikojen muuttuneen. Työväen Sivistysliiton Opintojärjestön voimin iltamia järjestettiin 1970-luvun loppupuolella vanhan kaavan mukaan. Tulijat olivat samaa joukkoa, joka nuoruudessaan oli iltamissa käynyt, mutta uutta sukupolvea ei saatu mukaan. On kuitenkin turhaa arvottaa vanhaa ja uutta aikaa tai tehdä

vertailua niiden välillä. Iltamien ja omasta jäsenistöstä lähtöisin olevan kulttuuritoiminnan hiipumisen myötä käännettiin uusi lehti työväenyhdistyksen historiassa. Vanhan on väistyttävä, jotta uudelle löytyy tilaa. Siten yhdistys pysyy elävänä toimijana ja jäsenistöään motivoivana harrastuksena. Uusiutumiskyvyn rinnalla elinvoimaisuutta luomassa ovat perinteet; yhdistykselle sen värikäs menneisyys politiikan ulkopuolisilla saroilla on kiistämätön rikkaus, varanto, josta kelpaa ammentaa ideoita uusiin tempauksiin.

6.5 Juhlat

Juhlat ovat eräs tapa luoda ja pitää yllä yhteisöllisyyttä ja me-henkeä. Vuosien kuluessa työväenyhdistys on ehtinyt kehittää monenlaista juhlaperinnettä. Osa siitä on jäänyt matkan varrelle, mutta osa seuraa sitkeästi mukana. Uutta perinnettä syntyy jatkuvasti. Työväenyhdistyksen viettämiä juhlia tarkastellessa täytyy vain todeta, että moninaiset ovat syyt juhlaan. Sinne mahtuu kaikkea kansanvalistusjuhlista vaalihumuun.

Vappu

Tänäkin päivänä työväenliikkeen suurin juhla on eittämättä vappu. Säännöllisesti sitä on vietetty vuodesta 1890 kansainvälisenä työväestön mielenosoitus- ja juhlapäivänä. Työväenvapun vietto syntyi liikkeen omista lähtökohdista, eikä sillä ole suoranaista esikuvaa perinteisessä talonpoikaisessa vuotuisjuhlaperinteessä. Juhlan syntyminen työväenkulttuurin tuotteena, on korostanut sen merkitystä työväenliikkeelle.

Myös Järvenpäässä vappu on ollut tärkein ja suurimman panostuksen saanut vuosittainen juhla. Vapunpäivän ohjelma on pysynyt hämmästyttävän muuttumattomana. Se on pitänyt pintansa, vaikka perhepiirissä vietetty vappuaatto tuntuu nykypäivänä kiilaavan ohi. Työväentalon aikana vappupäivä noudatti usein samaa kaavaa, jonka mukaan päiväjuhlaa vietettiin torilla marssin, torvisoiton ja puheiden merkeissä ja illalla järjestettiin iltamaformaattia mukaileva tilaisuus omalla talolla. Juhlan tunnelma sen sijaan on muuttunut ajan hengen mukana. Juhlan luonteeseen on vaikuttanut ennen kaikkea järjestäjien kokoonpano.

Kommunistinen Tiedonantaja-lehti uutisoi järvenpääläisen vasemmiston työnjuhlaa vuonna 1929. Työväentalolle kerrotaan kokoontuneen parisataapäisen yleisön ja ohjelman olleen runsas. “Virkaintoinen” apulaisnimismies oli käynyt varoittamassa juhlan järjestäjiä tangossa liehuvan punalipun takia. Nimismiehen mukaan vallankumouksen liput olivat kiellettyjä 400 markan sakon uhalla. Juhlakansa ei tästä masentunut ja nimismieskin jätti asian sikseen, tosin “antaen hyvin kopeita ja töykeitä vastauksia. Punalippu hulmusi edelleen tangossa”.

Vappujuhlat muodostuivat eräänlaiseksi vedenjakajaksi 1940-luvun lopun ja Jo riittää -kampanjan myötä. Keväällä 1947 työväenyhdistys kieltäytyi liittymästä SKDL-vetoisen työväenjärjestöjen yhteisen huvitoimikunnan toimintaan, mikä antaa viitteitä erillisistä vappujuhlista. Vuoden päästä pohdittiin jälleen vietetäänkö vappua työväenjärjestöjen yhteisenä juhlana. Yhteisien juhlien kannalle päädyttiin, koska pelättiin yleisön vähyyttä erillisissä juhlissa. Saman ongelman edessä oltiin vuonna 1949, jolloin enemmistön päätöksellä vietettiin “puhtaasti sos-dem. järjestöväen vappujuhlaa”.

Vielä 1950-luvulla SKDL kosiskeli sosialidemokraatteja pystyttämään yhteisiä juhlia, mutta rukkasia sateli

samaan tahtiin kuin kutsuja tuli. Erillisten vappujuhlien kautena torin käyttö jaettiin puolueiden kesken. Poliittisista naapurisuhteista kertoo tapaus vuodelta 1956, jolloin Tapio Rautavaara esiintyi sosialidemokraattien juhlassa. Esityksen ollessa jo lopuillaan Rautavaara huomasi kommunistien kulkueen lähestyvän toria, muttei tehnyt aiettakaan esityksensä lopettamiseksi. Mikäs sen paremmin olisi juhlakansaa huvittanut kuin vastapelurin paikallaanmarssi torin laidalla.

Vasemmiston yhteisten juhlien aika oli takanapäin vuonna 1957. Vapun vietto alkoi klo 13 työväentalolla seuraavanlaisella ohjelmalla:

Tervehdyspuhe (yhdistyksen puheenjohtaja), torvisoittoa, mieskuorolaulua, lausuntaa, juhlapuhe ja Työväenmarssi.

Iltajuhlaan oli varauduttu seuraavasti:

Avaus, musiikkiesityksiä, pakinoita, vappukronikka, Kotkien esityksiä, juhlapuhe, kuvaelma: Mannekiinit (esittäjänä johtokunta) sekä tanssia 1 1/2 tuntia.

32 vuotta myöhemmin, vuonna 1989 Järvenpään seudun ammatillisen paikallisjärjestön järjestämässä vappujuhlassa esiintyjinä olivat Satukallion pioneerit, Laulutoverit ja torvisoittokunta. Juhlan puhujista kaikki olivat naisia. Tätä “epäkohtaa” pidettiinkin ainoana epätasa-arvoisena piirteenä näissä vasemmiston yhteisissä vappujuhlissa, jotka olivat järjestyksessään toiset sitten 1940-luvun lopun.

Yhteisen vappujuhlan järjestämistä 1988 ja 1989 pidettiin merkkinä vasemmiston uuden, edistyksellisen yhteistyön alkamisesta Järvenpäässä. Aivan ongelmatonta juhlien järjestäminen ei ollut tuolloinkaan. Etenkin marssiminen jakoi vappukansan kahtia. Sosialidemokraattien piirissä vappumarssit mielletään enemmänkin vasemman laidan ja ay-väen perinteeksi. Ensimmäistä yhteistä vappujuhlaa 1988 muisteltiinkin hapuilevana yhteisesiintymisenä seuraavan vuoden vappujuhlia valmisteltaessa.

> Moni toritilaisuuteen tullut demari seurasi marssia katsomon puolelta ja joku kommunisti jupisi, ettei hän demareiden kanssa vappua vietä.

Ammatillisen paikallisjärjestön puheenjohtaja toiminut Marja-Leena Moilanen muistelee, että töitä sai tehdä työväenyhdistyksen mukaan suostuttelemiseksi. “— kun ne ei olleet oikeen innostuneita, että me lähdettäis kommunistien kanssa marssimaan.” Moilasen mielestä marssi kuitenkin kuului vappuhumuun siinä missä liput, ilmapallot ja torvisoitto. Muutamaksi vuodeksi 1990-luvun vaihteessa demariväki saatiinkin innostettua mukaan.

Vielä tänä päivänäkin vapunpäivän juhla saa ihmiset liikkeelle. Omalta talolta vappujuhlat ovat siirtyneet näkyvämmin kuntalaisten pariin. Kunnallisjärjestön voimin päivystetään kävelykadun ja torin juhlatunnelmissa. Se onkin hyvä tilaisuus näkyä puolueeseen kuulumattomien sosialidemokraattisesti ajattelevien keskuudessa. Perinteeksi on muodostunut vappupäivän brunssi Ruusutuvalla, joka kokoaa yhteen etenkin kunnallisjärjestön vanhoja tovereita.

Muita juhlia

Tärkeä vuosittainen juhla on tietenkin myös joulu. Siinä missä vappu miellettiin työväenjuhlaksi, alun perin

porvarillinen kuusijuhla omaksuttiin työväenyhdistyksiin kansakoulusta. Se ei kuitenkaan estänyt juhlan suosion leviämistä. Järvenpäässä joulua vietettiin 1950-luvulla koko perheen juhlana riisipuuron voimalla. Lapsille saatettiin varata pienet joulupussit. Kuusijuhla muuntui vähitellen nykyihmiselle tutummiksi pikkujouluiksi. Koko perheen voimin vietettynä juhlana ne jatkuivat 1980-luvun alkupuolelle saakka, jolloin ohjelmassa oli erilaisia lauluja ja leikkejä, kilpailuja sekä joulupukki. Myös Perhelän pikkujouluissa nähtiin paljon työväenyhdistyksen väkeä.

> Kyllähän ne oli aina ne pikkujoulut sellaisia kivoja — Kokoukset oli yleensä sitten aina niin asiallisia, eikä siihen jääny paljon sitä semmosta turina-aikaa, mutta ne pikkujoulut.

Pikkujouluperinnettä on 2000-luvulla yritetty herättää henkiin niin kunnallisjärjestön kuin työväenyhdistyksen omankin väen voimin, mutta ilman suuria tuloksia. Monen järjestöaktiivin kalenterissa on jo marraskuun alussa varaus joka viikonlopun kohdalle, joten yhteisiin pikkujouluihin eivät rahkeet helposti riitä.

Mukava esimerkki kulttuuritoiminnan uudelleenherättelystä on vuonna 2002 eduskuntavaalien alla esitetty Tiernapojat -kuvaelma. Järvenpään Työväenyhdistyksen Tapio Bergholm, Veikko Tallgren ja Reino Taurovaara sekä Sos. dem. Kerhon Unto Siekkinen levittivät onnellisen ja hyvän joulun sanomaa vaalitapahtumissa sekä Kivipuiston, kunnallisjärjestön ja kaupunginvaltuuston pikkujouluissa.

Muita vuotuisjuhlia yhdistyksessä vietettiin satunnaisesti. Äitienpäivää on vietetty muutamia kertoja. Juhlan järjestäminen oli yleisesti naisjaoston tehtävä Nuorten Kotkien osallistuessa ohjelman valmistamiseen. Äitienpäivää vietettiin Suomessa ensimmäisen kerran vuonna 1918, jolloin se muodostui sodan voittaneiden valkoisten äitien kunnianpäiväksi. Porvarileima säilyi äitienpäivän yhteydessä aina 1920-luvun lopulle saakka, jolloin työväenliikkeen oli otettava juhla omakseen, sillä jotkut työläisnaiset osallistuivat porvarillisten järjestöjen organisoimiin juhliin. Varsinaisesti työväenliikkeen omista lähtökohdista syntynyt kansainvälinen naistenpäivä 8. maaliskuuta ei sen sijaan saanut suurempaa suosiota Järvenpään Työväenyhdistyksen piirissä ennen kuin vasta myöhäisempinä aikoina.

Juhannusjuhlia järjestettiin 1950-luvulla Vanhankylänniemessä. Keskikesänjuhlaan oli varustauduttu muun muassa pystyttämällä tanssi-lava, mutta valitettavan usein järjestäjien seurana viihtyivät ainoastaan synkät pilvet ja sade.

Työväenyhdistyksen vuosijuhlia on vietetty näyttävämmin aina vuosikymmenen välein. Yhdistyksen menneitä vuosia on kunnioitettu laatimalla esitelmiä ja historiikkeja. Yhdistyksessä on oltu halukkaita säilyttämään yhteys juuriin, niinpä muun muassa 50-vuotisjuhlan lähestyessä vaadittiin uuden historiikin laatimista, sillä 40-vuotishistoria ei ollut “tarpeeksi huolellisesti ja tosiasioiden kanssa yhtäpitävästi sekä yhdistyksen toimintaa tarpeeksi selventävästi laadittu”.

Kymmenen vuoden takaista 90-vuotisjuhlaa vietettiin taloudellisesti tiukoissa tunnelmissa. Vaikkei suuria rahoja käytössä ollutkaan, juhlat saatiin järjestettyä. Ne muistetaan onnistuneina ja tunnelmallisina. Monen mieleen on jäänyt puolueen ilmoitus, jonka mukaan puolueen puheenjohtaja kunnioittaa läsnäolollaan aino-

astaan 100-vuotisjuhlia. Näin järvenpääläisten juhliin päätyi eräs punatukkainen ulkoministeri, joka vähän myöhemmin opittiin tuntemaan tasavallan presidentti Tarja Halosena.

Myös vanhoja tovereita on muistettu kukin ja viirein niin yhdistyksen juhlissa kuin heidän omina merkkipäivinään. Onnittelureissut lienevät olleen odotettuja molemmin puolin, sillä niiden yhteydessä kerrottiin monet hyvät tarinat siitä, miten kunnallispolitiikkaa oli ennen hoidettu.

Työväentalon purkujuhla 28.5.1989 nostetaan esiin mieliinpainuneena tilaisuutena. Talo pullisteli väkeä, joukossa niitäkin, jotka eivät ennen olleet talolla käyneetkään. Monelle selvisikin vasta julkisuutta saaneen purkuprosessin myötä, että kylällä ylipäänsä oli työväentalo. Usein niin arkipäiväiseksi koettu rakennus oli yhtäkkiä täynnä voimakkaita tunteita ja latausta.

Varsinaisten juhlien järjestäminen yhdistyksessä on nykyisin jäänyt vähiin. Yksi syy tälle on varmasti talottomuus. Toisaalta yhdistyksen aktiivijoukko on työllistettyä monella saralla, joten aikaa juhlatilaisuuksien järjestämiselle on niukasti. Yhteistyö kunnallisjärjestön sisällä on todettu järkeväksi tavaksi organisoida toimintaa, vaikka itse tilaisuudessa enemmistönä olisivatkin Järvenpään Työväenyhdistyksen jäsenet. Tempauksilla on haluttu aktivoida etenkin lapsiperheitä. Myös asiakysymyksien ympärille rakennetut tilaisuudet vetävät väkeä jopa puolueen ulkopuolelta, jos aihe ja puhujat ovat mielenkiintoisia.

YHDISTYS JA SEN TALO

7.1 Oma talo yhdistyksen edustajana

Oman talon vihkiminen käyttöön vappuna 1906 oli epäilemättä merkittävä hetki talon rakentaneille. Todistihan talo jo pelkällä olemassaolollaan, että yhdistyksessä oli voimaa ja kyvykkyyttä toimintaan. Talo oli järvenpääläisen työväenluokan vahvuuden symboli. Lisäksi on huomioitava, etteivät työväestön omat asumukset tuohon aikaan yltäneet läheskään työväentalon tarjoamaan ylelliseen väljyyteen. Tästä syystä siellä oli helppo viihtyä. Työväentalosta muodostui yhdistyksen toiminnan koti ja luonnollinen kokoontumispaikka.

Viimeistään kansalaissotaan mennessä työväentalosta tuli korostetusti poliittinen symboli. Kokoontumispaikkana se erosi ihmisten mielissä esimerkiksi seurantalosta. Siinä missä sodan hävinnyttä puolta rangaistiin vangitsemisin ja teloituksin, myös työväentalot joutuivat pois alkuperäisiltä omistajiltaan. Järvenpään työväentalokin oli siellä asustelleiden muonamiesten jäljiltä huonossa kunnossa, kun se viimein 1.6.1919 saatiin takaisin yhdistyksen käsiin. Hyvänä puolena asiassa voidaan nähdä, että takavarikkoa seuranneiden kunnostustöiden yhteydessä talolle saatiin sähkövalo.

Työväentalojen rooli liikkeensä edustajina nähtiin myös lapualaisaikana. Kuten kappaleesta 3.5 selviää, oltiin myös Järvenpäässä peloissaan oikeistoradikaalien vihan kohdistumisesta taloon. Vaaran väistyttyä uskallettiin toimitaloon tehdä huomattavia parannuksia. Tällaisena voidaan mainita vuoden 1935 laajennus, jolloin talosta saatiin käytännöllisempi uuden ravintolan ja tilavamman juhlasalin myötä. Kohonneiden huvitilaisuuksista saatujen tuottojen turvin talon parantelua jatkettiin: näyttämön kattoa korotettiin ja näyttelijöi-

tä siunattiin lämpimällä pukuhuoneella.

Toisen maailmansodan jälkeen tapahtunut ilmapiirin muutos kohensi työväenyhdistysten toimintamahdollisuuksia. Työväentalojen rinnastus muihin juhlapaikkoihin vahvistui. Yhteiskunnalliset muutokset aiheuttivat kuitenkin sen, että vanhanmalliset tilaisuudet eivät houkutelleet osanottajia entiseen tapaan ja taloille oli alettava kehitellä uudenlaista ohjelmaa.

7.2 Punainen tupa ja hiekkakenttä

Työväentalon piha oli vähintään yhtä tärkeä kuin itse talokin. Kauniilla säällä tilaisuudet kannatti järjestää ulkona. Etenkin vappuisin pitkän sisäkauden jälkeen juhlat pidettiin mieluusti ulkona, vaikka sitten vähän kehnommallakin säällä. Piha, vaikkei suuren suuri ollutkaan, toimi myös urheilukenttänä.

Työväentalon piha oli todennäköisesti kansalaissodan jäljiltä ympäröity piikkilanka-aidalla. Portinpielinä oli jykevät betonipylväät. Aidasta saattoi pelotteena olla hyötyäkin kuivimpina kesinä, jolloin monesta lähikaivosta loppui vesi. Työväentalon pihakaivosta vesi sen sijaan ei ehtynyt, ja tuolle vedelle olisi ollut ottajia. Perimätiedon mukaan hanakimmat työväentalon veden kantajat olivat niitä, jotka eivät siellä muutoin käyneet, mihin yhdistyksen piirissä suhtauduttiin nyreästi.

Järvenpään työväentalo noudatti tyypillistä seurojentalojen pohjakaavaa, joka oli syntynyt tarpeen sanelemana. Suurinta osaa taloa hallitsi juhlasali ja sen perällä näyttämö, jonka komea punainen esirippu on jäänyt monen talolla käyneen mieleen. Näyttämörekvisiittaan kiinteästi kuuluneen taustamaiseman valmistuminen talolle vuonna 1913 oli tapaus sinänsä. Yhdistyksessä ei oltu tyytyväisiä maalarin kädenjälkeen, joten paikkakunnalla asuva Juhani Aho kutsuttiin arvioimaan lopputulosta. Kirjailijan kuvataiteellisen silmän oletettiin olevan hyvä. Olihan hän vaimonsa taidemaalari Venny Soldanin kanssa osa Tuusulanjärven taiteilijayhteisöä. Kirjailija olikin todennut työn epäonnistuneeksi etenkin korpimaiseman osalta. Maalaus kuitenkin säilytettiin sellaisenaan, koska pelättiin maalarin sitä parannellessaan, vain pilaavan sen lopullisesti.

Korpimaisema hävisi, kun näyttämöä pienennettiin elokuvateatterin rakentamisen yhteydessä 1950-luvulla. Elokuvateatterin perustaminen aiheutti talolle muitakin muutoksia. Tämänkaltaista yleisötoimintaa varten oli muun muassa rakennettava asianmukaiset poistumistiet. Elokuvakoneet sijoitettiin salin perälle rakennettuun konehuoneeseen, johtokunnanhuoneen alapuolelle.

Merkittävä, joskin pieni tila ensimmäisenä sisään tultaessa oli naisten huone, jolla ei kuitenkaan tarkoitettu käymälää. Naisten huone oli kilpailuvaltti, joka ajan vaatimusten mukaan oli rakennettava. Naisväkeä ei kannattanut tansseihin odottaa ilman asianmukaista tilaa, jossa puuteroida nenää, vaihtaa kengät ja riisua talvisaikaan tarpeelliset villahousut ennen tanssilattialle astumista.

Eteisessä oli myös narikka, jonka hoitajat, kuten järjestysmiehetkin valittiin yleensä vuodeksi kerrallaan. Epämukavaksi ja suuria hankaluuksia tuottavaksi mainittu vaatesäiliö aiheutti tunteiden kuumenemista vuonna

1951, jolloin järjestysmiehet uhkasivat erota, jollei parannusta kuuluisi.

Vuonna 1935 rakennetussa laajennusosassa sijaitsivat keittiö ja ravintola, joiden välillä oli tarjoilua varten luukku, niin sanottu elämänluukku. Talonmiehen asunto rakennettiin ravintolan yläpuolelle. Usein talonmies saatiin lähipiiristä, mutta toisinaan tehtävään haettiin soveliasta miestä yleisellä haulla, minkä ansiosta tiedämme millaisia seikkoja johtokunta valinnassa arvosti. Talonmiehen kelpoisuusvaatimukset käyvät ilmi uutta talonmiestä haettaessa vuonna 1970, jolloin kirjattiin ylös seuraavat reunaehdot: a) puolueen jäsenyys, b) kurssi- ja työtodistukset, c) vaimo välttämätön.

Talon laajennuksesta hyötyi myös kansanedustaja Juho Kujalan yhdistykselle lahjoittama kirjasto, joka sai säilytyspaikakseen oman huoneen yläkerrasta. Kansanedustaja Juho Kujalan kokoelmista lähtöisin oleva ja myöhemmin täydentynyt kirjasto oli niin merkittävä, että talon purkupäätöksen varmistuttua Työväen keskusmuseo halusi sen kokoelmiinsa “täydellisenä”. Samassa yhteydessä museoon lahjoitettiin myös muuta irtaimistoa, kuten soittimia ja nuotteja.

Kirjastoa käytettiin pääasiallisena kokouspaikkana 1950-luvun alkupuolelle johtokunnanhuoneen valmistumiseen saakka. Tämän jälkeenkin kirjastossa kokoonnuttiin yhtä hyvin johtokunnan kuin nuoriso-osaston tai huvitoimikunnan kokouksiin. Kuukausi- ja vuosikokoukset pidettiin yleensä salissa. Myös eteisessä kokoonnuttiin toisinaan, sillä salin lattiaa haluttiin säästää.

Sotien jälkeen, taloudellisen hyvinvoinnin kasvettua työväentalo ei enää vastannut täysin ajan vaatimuksia, mutta se ei menoa estänyt. Pikkuhiljaa hiipivät mukavuudetkin talolle: puhelin, jonka tavoitti numerosta 85 7486, asennettiin talolle vuonna 1954 ja oli tilaisuuksien aikana yleisön käytettävissä maksua vastaan. Vesi- ja viemäriverkkoon talo päätettiin liittää 1971. Suunnitelmissa oli rakentaa sisävessat; näin entisen naisten huoneen paikalle todella saataisiin naistenhuone. Hanke kuitenkin toteutui vasta myöhemmin, kun siihen tarvittavat varat saatiin kasaan.

7.3 “Kokous pidetty omalla talolla”

Työväentalon valmistuminen oli suuri tapahtuma ensiaskeleitaan ottavalle yhdistykselle, mutta sen olemassaolo oli merkittävä myös työväenyhdistyksen käytännön toiminnalle, erityisesti yhdistyksen taloudelle. Voitiinhan nyt kerätä varoja järjestämällä erilaisia huvitilaisuuksia ja vuokraamalla taloa muille. 1950-luvun alussa talolla oli pidetty jo monenlaisia tapahtumia ja yhdistyksen talous oli pitkälti työväentalon varassa: “Taloutemme on kovin yksipuolista, sillä — on tulonlähteistä tämä kiinteistömme ainoa, joka jotain tuokin, jos paljon viekin.” Yleisötilaisuuksien suosio vaihteli rajusti työväentalon olemassaolon ajan, kuten luvussa 6 on kuvattu, mutta sen sijaan kokouksia talolla pidettiin viikoittain aina 1980-luvulle asti.

Ei liene liioiteltua sanoa, että yhdistys tarvitsi oman talon toimiakseen. Työväestön mahdollisuudet käyttää yleisiä tiloja kokoontumisiinsa olivat pitkälle 1900-lukua vähäiset. Kuten aiemmin todettiin, työväenyhdistyksen alullepanijat pitivät epäviralliset kokouksensa muun muassa juna-asemalla tai sellaisessa kodissa, jonne hieman suurempi porukka kerralla mahtui, esimerkiksi Mickelsonilla. Nyt yhdistyksellä oli oma talo,

jonka suojissa suunnitella tulevaa, ja jonne jokainen kiinnostunut osasi tulla.

Yhdistyksen vuosi- ja kuukausikokoukset pidettiin lähes poikkeuksetta “omalla talolla”, kuten pöytäkirjaan oli tapana merkitä. Johtokunta kokoontui omassa huoneessaan yleensä kuukausikokouksen alla tai tarvittaessa, kaiken kaikkiaan noin kymmenen kertaa vuodessa. Kokousten arvokkuus tuli esiin muun muassa pukeutumisessa; monet saapuivat paikalle parhaat päällään. Tämä johtui myös siitä, että kokoukset pidettiin pitkään sunnuntaisin, jolloin pyhävaatteet kaivettiin esiin. Soveliaisuussyistä kokousta ei koskaan pidetty kirkonmenojen kanssa päällekkäin, vaan heti niiden jälkeen, jolloin osa kokousväestä saattoi olla kirkkovaatteissaan.

Moni yhdistyksen jäsen muistelee lämpimästi työväentalolla pidettyjä kokouksia. Toisinaan kokous saatiin vietyä läpi juuri ja juuri päätösvaltaisina, mutta etenkin henkilövalintoja tehtäessä väkeä riitti. “Ja juntattu oli!” Helpommin mieliin ovat tainneet jäädä juuri ne harvinaisen paljon kansaa houkutelleet kokoukset. Onhan se nyt ihan toista, jos on kokouksessa satakolkytviis, osa kiukkusiakin, kuin et on alta kakskymmentä nynnyä, jotka ei paljon korvaa lotkauta mihinkään ilmansuuntaan.

Kesät olivat usein hiljaiseloa kokousten kannalta, mikä talon käyttömukavuuden kannalta on hieman paradoksaalista: Talvikaudet todennäköisesti palttoot päällä kokoontunut johtokunta toteaakin vuonna 1955 helpottuneena, että puulämmityksestä oli kirjastohuoneen osalta siirrytty pattereihin, jotka talonmies oli asentanut paikoilleen.

Ukkoyhdistyksen lisäksi talolla kokoontuivat muun muassa naisjaosto, nuoriso-osasto, Nuoret Kotkat, huvitoimikunta, urheiluseura Isku sekä vaihtelevasti eri ammattiyhdistykset ja jopa jotkut kommunistiset ammattiosastot. Vuoden 1952 vuosikertomus kertoo talon suojissa kokoontuneen monien järjestöjen, “mutta kommunistit ja oikeat porvarit ovat seurojen talolla kuten aikaisemminkin.”

Työväentaloa vuokrattiin myös yksityisiä tilaisuuksia kuten häitä ja syntymäpäiviä varten. Vuokrat oli taksoitettu tarkasti tapahtuman ajankohdan ja tarvittavien tilojen mukaan. Yleistä oli, että yhdistyksen tai nuoriso-osaston aktiivien kohdalla vuokra määriteltiin tapauskohtaisesti. SKDL:n järjestämää kansalaissodan muistojuhlaa varten talo luovutettiin vuonna 1954 vuokratta.

Myös valtio ja kunta tarvitsivat työväentaloa. Jatkosodan aikana talo oli armeijan käytössä koulutuskeskuksena. Tähän käyttöön yhdistyksellä itsellään ei tosin ollut paljonkaan sanomista. Kiltisti oli vain korjailtava paikkoja sotilaiden jäljiltä. Kauppalan alkuaikoina ei kaikille kunnallisille tehtäville vielä ollut tarvittavia tiloja, joten kauppalakin vuokrasi työväentaloa muun muassa tuberkuloositarkastuksia varten.

7.4 Talon ylläpito

Johtokunta päätti vuonna 1950 suorittaa perusteellisen korjauksen työväentalossa. Urakkalista oli pitkä: talon pohjatyöt, seinien oikaisut, uuden vaatesäiliön ja eteisen rakentaminen, lattian, seinien ja katon uusi-

minen salissa, välikaton ja seinien uusimiset, sisämaalaus kauttaaltaan, ulkokaton uusiminen, seinälaudoitus, valaistuksen uusiminen, “ynnä muita korjauksia”. Korjaustöitä tekemään haettiin ammattimiehiä, mutta ilmeisesti riittävän edullista urakkatarjousta ei saatu, sillä osin työ tehtiin talkoovoimin. Vuoden lopulla kiiteltiin kaikkia asianosaisia, että talo oli saatu “siistiin ja viihdyttävään kuntoon”. Korjattavaa riitti kuitenkin koko viisikymmentäluvun ajan, mistä kertovat lukuisat järjestetyt talkoot. Vuoden 1953 toimintakertomus toteaa, että korjaustyö on muodostunut jo tavaksi. Talkootyövoimaa kiiteltiin.

Talkootyöhön ei voitu yksin nojata, vaan ammattilaisiakin täytyi talon kunnostustöissä käyttää. Pitkin hampain ulkopuolista apua tosin otettiin - etenkin kun palkanmaksuun ei riittänyt pelkkä riihikuiva raha. “Savuviinojen hankkiminen jätettiin rakennustoimikunnan huoleksi, koska ne näyttävät olevan pakolliset ja tapojen sanelemat”, tuskaili johtokunta vuonna 1953.

Viisikymmentäluvulta lähtien on silmiinpistävää, kuinka paljon työväentalo antaa aihetta keskusteluun yhdistyksen kokouksissa. Jos aiemmin pohdittiin, kuinka viikon seitsemän päivää saadaan jaettua kaikkien käyttäjien kesken, nyt keskustelua käydään talon kunnostamisesta ja siihen saatavista varoista.

> Rakennuksen korjauksia on suoritettu käytettävissä olevien varojen ja työvoiman suomien mahdollisuuksien mukaan. Kun talo on vanha ja erittäin heikolle perustukselle rakennettu, tuottaa sen korjaaminen ja edes joltisessakin kunnossa pitäminen yhdistyksen taloudelle suuria vaikeuksia.

Tällaisen kuvan johtokunta antoi työväentalon tilanteesta vuonna 1962. Samoihin aikoihin alettiin muun muassa kesäiltojen tanssitilaisuuksia siirtää muualle:

> — innostuimme Jokisen ladon tansseihin — varsinkin kun toimitalomme katto huutaa paikkausta.

Talkootyön merkitystä työväentalon ylläpidon kannalta ei voitane yliarvioida. Rutiininomaisista huoltotöistä huolehti talolla asuva talonmies, mutta kaikki suuremmat työt pyrittiin tekemään yhdessä, palkatta. Ilmeisesti talkooväkeä myös saatiin kiitettävästi. Vuoden 1967 toimintakertomuksessa todetaan talkoohengen olevan hyvä jäsenistön keskuudessa. Toisaalta samana vuonna päädyttiin suorittamaan rahakeräys katon päällystystöitä varten, koska epäiltiin, ettei kesäaikaan saada tarpeeksi talkooväkeä. Myöhemminkin saattoi tapahtua, että jäsen tuki kunnostustöitä rahallisesti, mikäli ei itse päässyt osallistumaan talkoisiin. Vuoden 1979 juhlasalin kunnostustöiden ja ulkomaalauksen jälkeen Järvenpään Demari uutisoi niin talkoohengen kuin aatteellisuuden olevan voimissaan:

> Kiinnostus näinkin mittavan työn suorittamiseen on ollut hyvä. Se on osoitus siitä, että vuosisadan alussa alkanut talkoohenki aatteen hyväksi ei tänä päivänäkään ole unohtunut.”

Työväentalon kunnostukseen anottiin ja saatiin Opetusministeriön avustusta vuosina 1982–1984 yhteensä 65 000 markkaa. Tuen myötävaikutuksella talo saatiin melko hyvään kuntoon ja hetkeksi voitiin huokaista helpotuksesta. Vesikatto uusittiin ja muun muassa sähköt saatiin asianmukaisiksi. Avustus ei olisi kuitenkaan yksin riittänyt pitkälle ilman talkoita ja yhdistyksen aktiivien kädentaitoja. Talkookulttuuri oli olemassa niin kauan kuin talokin, vaikka talkoiden suosio vaihteli kovasti. Puuhassa mukana ollut muistelee yhdistyksen vanhempien jäsenten valitelleen, ettei talkooväkeä enää saada entiseen malliin. Tämän kaltaisen puheen voidaankin katsoa olevan kiinteä osa talkookulttuuria, sillä samaa asiaa valittelevat jo yhdistyksen

1950-luvun nokkamiehet.

7.5 Työväentalosta luopuminen

Korjauksen tarve ei kuitenkaan vanhassa talossa tekemällä loppunut. Talon ylläpito rasitti yhdistyksen taloutta ja paineita talosta luopumiseen esiintyi aika ajoin. Vakavasti uuden talon hankintaa harkittiin ainakin vuosina 1949 ja 1971. Uutta taloa ajateltiin jaettavaksi jonkun toisen yhdistyksen kanssa, mutta suunnitelmat eivät ilmeisesti koskaan edenneet sen pidemmälle. Vuosien kuluessa talon käyttötavat ja –tarve olivat muuttuneet. Paikallinen elokuvateatteri Filmilinna vuokrasi talon 1970-luvulla. Vaikka talolle näin saatiin käyttöä, eivät kaikki yhdistyksen jäsenet olleet tämänkaltaisesta työväentalon hyödyntämisestä mielissään. Työväentalon seinät nimittäin täyttyivät filmitähtösten keimailevista kuvista elokuvajulisteissa. Eräs yhdistyksen jäsen kuvaa muutosta, joka alkoi jo Kino Oy:n perustamisesta 1950-luvun alkupuolella: “ ‘Meidän talo’ muuttui yleiseksi tilaksi.”

Huvitilaisuuksien käydessä vähiin (bingoa lukuun ottamatta) ja harrastuspiirien lakattua tai siirryttyä muihin tiloihin pohdittiin talon hyödyntämistä asuntona. Ehdotus luovuttaa osa talosta “rappioalkoholisteiden asuntotarkoituksiin” hylättiin vuonna 1968. Pari vuotta myöhemmin yläkerrassa asunut vuokralainen piti sanoa irti ja lopulta häätää, koska hän oli “viettänyt epäsäännöllistä elämää”. Seuraavaa vuokralaista valittiin huolellisesti. Yhdeksästä hakijasta vain yksi oli mies. Suurin osa halukkaista oli nuoria naisia, joista erään kohdalle oli merkitty “suuri tuttavapiiri”. Liekö ollut positiivinen vai negatiivinen piirre nuorelle naiselle, mutta kyseistä hakijaa ei valittu vuokralaiseksi. Vuokraa huoneesta pyydettiin 100 markkaa. Kovin paljon ei voinutkaan periä asumisesta talossa, jonka “katto saattaa romahtaa kohta ellei sitä korjata”, kuten johtokunta totesi vuonna 1971.

Työväentalolla kokouksiaan pitäneet ammattiosastot alkoivat 1960-luvulta lähtien käyttää kokoontumispaikkanaan ravintoloita, kuten Seurahuonetta tai Perhelän “Vinttiä”. Kaupallisissa tiloissa voitiin vaivattomammin tilata kahvit tai jotain väkevämpääkin kokouksen päätteeksi. Työväenyhdistyksen kokouksia saatettiin pitää Perhelän kabinetissa tai 1980-luvulla Myllytien nuorisotilassa. Vuonna 1988 työväenyhdistyksen talollaan viettämä aika oli vähentynyt huomattavasti. Tilat oli vuokrattu Järvenpään kaupungille iltapäiväkerhotoimintaan ja nuorisotyöhön. Yhdistys käytti työväentaloa ainoastaan tiistain bingoiltoina sekä kuukausittaisiin kokouksiin. Järvenpäätalo valmistuttuaan vuonna 1987 tarjosi kokoustilat niitä tarvitseville ja mahdollisti myös työväenyhdistyksen kokousten siirtämisen pois talolta. Järjestettävien yleisötilaisuuksien luonne muuttui: mikäli paikalle halusi väkeä, puhujavieraan oli oltava valtakunnan kärkinimiä. Tämä taas edellytti suuria tiloja, joten tilaisuudet suunniteltiin alun perin esimerkiksi Järvenpää-talolle.

Syyskokous päätti vuonna 1988 ostaa työväentaloa ympäröivät kolme tontinosaa, jolloin tontista tuli uuden kaavan mukainen. Toimenpide tähtäsi tontin ja sillä olevan talon myymiseen. Rakentamisen paineet olivat kasvavassa kaupungissa kovat. Vuoden 1985 rakennuskaavassa työväentalon tontille saatiin rakennusoikeus, mikä nosti sen arvoa, ja halukas ostaja löytyikin. Yhdistyksen johtokunta päätyi myymään tontin ja sillä olevan talon rakennusliikkeelle. Tällöin oli selvää, ettei talo pysyisi pystyssä kovin kauaa. Rakennus purettiin jo kesän 1989 aikana paikalle suunnitellun asuin- ja liikekiinteistön tieltä.

Työväentalon myymistä tarkkailtiin kiinnostuneena paikkakunnan lehdistössä. Muun muassa Viikkouutiset kirjoitti tapahtumista menetyksenä työväenyhdistykselle sekä paikkakunnalle. Menetyksen koki myös talolla kokoontunut diskokansa. Viikkouutisten Teinivaahto-palsta otsikoi viimeisen diskon näkyvästi: "Järkyttävä reportaasi Työkän hautajaisista — Työkän stoori on nyt ohi." Työväentalo olikin vastannut suurelta osin järvenpääläisen nuorison vapaa-ajanviettomahdollisuuksista, ja talon purkamisen jälkeen siirryttiin "rundaamaan keskustaan Sokkarin ympäri."

Yhdistyksen sisällä talon tärkeydestä, kunnosta, korjauskelpoisuudesta ja saadusta kauppahinnasta oltiin montaa mieltä. Talokaupasta saaduilla rahoilla ja otetulla lainalla yhdistys osti keskustasta liikekiinteistön, joka pian puhjenneen laman aikana muodostui rasitteeksi. Tästä aiheutunut talouskriisi liitettynä talosta luopumiseen kiristi tunnelmaa yhdistyksessä. Kaiken huippuna suunniteltu rakennushanke viivästyi viivästymistään, eikä entisen työväentalon tontille kohonnut yli kymmeneen vuoteen muuta kuin koiranputkea. Jossittelun mielekkyydestä voidaan olla montaa mieltä, mutta arvatenkaan taloa ei olisi myyty tilanteessa, joka vallitsi 1990-luvun puolestavälistä lähtien. Tuolloin työväentaloille oli syntynyt uudenlainen museokohteen status, ja valtiovaltakin otti ne suojelukseensa taloudellisen tuen muodossa. Ratkaisu Järvenpään työväentalon kohdalla oli kuitenkin tehtävä 1980-luvun lopulla, jolloin yhdistyksen enemmistö katsoi talon ylläpidon vaatimat kustannukset liian suuriksi.

Yhdistyksen jäsenien keskuudessa esiintyy kahdenlaista suhtautumista työväentalon myymiseen. Luonnollisesti talosta luopumisen tuomat edut, kustannusten vähenemisen ja kauppahinnan suotuisan vaikutuksen yhdistyksen talouteen, näkivät helpommin ne, jotka eivät olleet "kasvaneet" yhdistystoimintaan talolla. Yhdistyksen vanhoille jäsenille talon myynti jätti haikean ja katkerankin olon. Vaikeaa oli hyväksyä, että mikään raha voisi korvata omaa taloa. Koettiin jopa, että yhdistyksen arvoista oli luovuttu markkinatalouden nimissä. Yhdistyksen pitkäaikaisen jäsenen, Laina Kososen sanoin: "Se on aivan sama kuin seurakunta möisi kirkkonsa ja ostais kerrostalosta osakkeen."

7.6 Talo yhdistystoiminnan sydämenä, yhdistyksen jäsenten sydämissä

Järvenpään työväentalo, "työvis", "työkkä" tai "Työmies Klubi" toimi sen rakentaneen yhdistyksen moninaisen toiminnan näyttämönä. Monen jäsenen tärkeimmät yhdistykseen liittyvät muistot ovat nimenomaan työväentalolta. Tanssit, joulujuhlat, elokuvat, bingo sekä paljon väkeä vetäneet kiihkeät kokoukset ovat jääneet lujasti mieliin. Kertoopa eräs jäsen tärkeimmäksi muistokseen yhdistystoiminnan ajalta yksinkertaisesti työväentalon.

Huomattavaa on myös, että talo kokosi ihmisiä yhdistystä laajemmasta piiristä. Muun muassa urheilutapahtumat, tanssit ja bingo olivat suosittuja tapahtumia paikkakuntalaisten keskuudessa. Työväentalon kynnyksen voidaankin nähdä madaltuneen kovan kulutuksen lisäksi myös sotien jälkeisen luokkatietoisuuden lientymisen myötä.

Työväentalo toimi kokoontumispaikkana, jonka suojissa eri ryhmittymät tapasivat. Sen merkitys

yhteisöllisyyden ja yhteishengen rakentajana oli oleellinen. Vuosien saatossa talolla järjestetty toiminta muuttui yhteiskunnan muutoksen mukana. Talon tarve muuttui, mutta muuttuiko sen merkitys?

Talon rakentaneelle sukupolvelle talo symboloi sitä voimantunnetta, jonka suurlakon jälkeinen yhteiskunnallinen aktivoituminen oli herättänyt. Usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin oli kova, ja työväentalo itsessään paransi näitä mahdollisuuksia oleellisesti. Vuosisadan alun työväentalot olivatkin jäsenilleen usein kuin toinen koti, sen varsinaisen ollessa usein hyvin vaatimaton. Korostuneemman poliittisen leiman työväentalot saivat vasta kansalaissodan myötä. Tällöin työväentalo alkoi erota muista seurantaloista ja yhdistyskodeista tietyn poliittisen liikkeen paikallisena symbolina. Talon tärkeydestä Järvenpään Työväenyhdistyksen jäsenille kertoo se, kuinka tarmokkaasti talo pyrittiin saamaan takaisin sotien ajan takavarikosta sekä se, miten lapualaisten pelättyihin vahingontekoihin varauduttiin.

Toisen maailmansodan jälkeen Järvenpään Työväenyhdistys sai jatkaa toimintaansa melko vakaissa oloissa. Toimintaa talolla oli mielin määrin yhdistyksen ja sen osastojen sekä ammattiyhdistysten järjestäessä kilvan iltamia. Vuoden 1947 varausvihkosta ilmenee, ettei työväentalo juuri vapaita iltoja nähnyt. Työväenyhdistyksen panos ajanvietteen ja harrastusmahdollisuuksien tarjoajana oli suuri. Omaehtoinen kulttuuritoiminta ja iltamat kulkivat käsi kädessä. Kulttuuriharrastus palveli iltamia ohjelman muodossa, kun taas vireästä iltamatoiminnasta saatiin intoa ohjelman harjoittelemiseen. Iltamaperinteen häviämiseen johtaneet yhteiskunnalliset muutokset rapauttivat näin ollen myös työväenyhdistyksen kulttuuri- ja harrastustoimintaa ja veivät ihmisiä työväentalolta. Samankaltainen kehityskulku oli yleinen työväenyhdistyksissä kautta maan.

Viimeistään 1960-luvulla yhdistys sai todeta huvitilaisuuksien järjestämisen kannattamattomaksi ja talolle alettiin etsiä muuta käyttöä. Loppuun saakka omalla talolla pysyivät ainoastaan yhdistyksen kokoukset, tosin niitäkin oli alettu pitää muissa tiloissa 1980-luvulta lähtien. Työväentalo ei toiminut enää kokouksien kannalta välttämättömänä taisteluhengen luojana, kun nykyajan mukavuuksin varustettuja kokouspaikkoja oli käytettävissä. Yhä enemmän pohdittiin, onko talo kaiken panostuksen arvoinen. Juokseviin menoihin, jotka vanhassa talossa eivät olleet aivan pienet, oli löydettävä rahaa vaikeinakin aikoina. “On pitänyt kerjullakin käytä säästämis syistä.” Lopulta taloudelliset tekijät veivät voiton tunnesyiltä ja 83 vuotta palvelleesta työväentalosta päätettiin luopua.

Työväentalon purkujuhla 28.5.1989 kokosi salin täyteen vielä kerran. Puheenjohtaja Heikki Kettunen vakuutti, että talo tulee elämään mielissä ja tunteissa. Yhdistysväen tuntoja hän kokosi seuraavasti:

Työväentalolla tapahtuneen toiminnan tuloksina kasvaneet ihanteet ovat näkymättömiä, mutta me tiedämme ja tunnemme niiden olemassaolon.

Vielä tänä päivänäkin työväenyhdistyksen ja työväentalon välillä voidaan kuitenkin havaita jokin oleellinen yhteys. Tästä kertoo muun muassa se, että yhtä hyvin monet yhdistyksen uudet jäsenet pitävät taloa oleellisena työväenyhdistyksen osana, vaikkeivät välttämättä koskaan ehtineet Järvenpään työväentalolla käymään. Eräs yhdistyksen tuore jäsen toteaa työväenyhdistystoiminnan olevan “aneemista ilman omaa taloa”. Talolla vietetyn ajan väheneminen ei kerro kaikkea talon tarpeesta. Käytännön tarve on muuttunut

henkiseksi tarpeeksi. Omaa taloa kaivataan edelleen porukan kokoajana ja yhteisöllisyyden luojana, eli juuri siihen tarkoitukseen, johon se alun perin rakennettiinkin.

Traaginen loppu sai varmasti aikaan sen, että taloa muistellaan entistä rakkaampana. Etenkin yhdistyksen pitkäaikaisille jäsenille talon menetys nosti esiin muistot ajalta, jolloin yhteisvoimin toimittiin talon ja aatteen puolesta. Aika kultaa muistot, kuten sanonta kuuluu. Näihin muistoihin eivät kuulu rahaa nielevät vuotava katto tai lahon syömä vuorilaudoitus. Ja niinhän sen kuuluukin olla.

YHTEISTYÖSSÄ ON VOIMAA

8.1 Järvenpääläinen työväenyhdistys

Vanhimpana paikkakunnalla toimineena puolueosastona Järvenpään Työväenyhdistystä voidaan hyvällä syyllä sanoa järvenpääläiseksi työväenyhdistykseksi. Sen syntyyn ja kehitykseen on vaikuttanut ympäröivän yhteisön luonne: sijainti, väestön määrä, ikä- ja ammattijakauma.

Rautatietä ei voida ohittaa Järvenpäästä puhuttaessa. Valmistumisestaan vuonna 1862 lähtien se on tuonut ja vienyt ihmisiä pidemmille ja lyhyemmille matkoille ja samalla tuonut mukanaan uusia ajatuksia ja ideoita. Keskeinen sijainti ja säännöllinen rataliikenne ovat taanneet sen, että Järvenpää on pysynyt jatkuvassa muutoksen tilassa. Toisaalta vilkkaat yhteydet ulospäin ovat hajottaneet paikkakunnan yhtenäisyyttä. Muuttoliikettä sisään ja ulos tapahtuu jatkuvasti, joten vaihtuvuus on suurta. Järvenpään sisälle ei ole syntynyt tiivistä, homogeenistä ryhmää, vaan se on sulattanut eri puolilta tulleet ihmiset värikkääksi paletiksi.

Järvenpää on kunnallisesta itsenäistymisestään lähtien ollut väestömäärältään kasvava kunta. Suurimmillaan väestönlisäys oli kauppalan ensimmäisinä vuosina, mutta myös kaupungiksi tuloa vuonna 1967 seurasi pieni nousu. 1980-luvun puoliväli oli samoin väestönkasvun aikaa, jonka jälkeen vuosittainen lisäys on vähitellen hidastunut. Noin kaksi kolmasosaa väestönkasvusta on tullut muuttoliikkeen myötä. Huomattava osa Järvenpäähän muuttajista on lähtöisin pääkaupunkiseudulta ja kolme neljäsosaa Uudenmaan läänin alueelta. Muuttajat ovat usein nuoria, työn ja väljempien asuinolojen perässä kulkevia ihmisiä.

Tällaista taustaa vasten tarkastellaan, mikä jäsenistön näkökulmasta on ollut Järvenpään Työväenyhdistyksen paikka kauppalassa ja myöhemmin kaupungissa. Miten yhteistyö kunnallisissa päätöselimissä on koettu? Millaista alueellinen yhteistyö Keski-Uudellamaalla on ollut? Minkälaiseksi työväenyhdistyksen valta paikkakunnalla koetaan, ja mihin tuota valtaa tulisi käyttää?

8.2 Sosialidemokraattien vaikutusvalta

Järvenpään kauppalan- ja myöhemmän kaupunginvaltuuston työskentelystä saa työväenyhdistyksen jäsenten muistojen perusteella sopuisan kuvan. Eräs muistelee, että toisten puolueiden edustajien kimppuun hyökättiin hanakammin vain silloin, kun kokouksessa oli yleisöä.

> — täällä oli erittäin sopuisaa kunnallispolitiikkaa, ei täällä riidelty ja eikä täältä valitettu. Mutta se johtu siitä yhteishengestä.

Omat kädenvääntönsä on kuitenkin ollut niin vasemmiston sisällä kuin vasemmiston ja oikeiston välillä. Etenkin lähellä vaaleja arvostelu on ollut kärkästä. Sosialidemokraattien sisällä on esiintynyt jakoa sen mukaan, mistä kukakin mieluisimmat kumppanit ottaisi. Järvenpään toinen suuri puolue on Kokoomus. Liittoutumalla yhteen ne saavuttaisivat enemmistön kaupunginvaltuustossa. Itsestään selvää aseveliakselin toimiminen ei koskaan ole ollut, ja yhteistyöllä on ollut myös vastustajia.

Jäsenet suhtautuvat luottavaisesti työväenyhdistyksensä vaikutusvaltaan kunnallisessa päätöksenteossa. Asemaa luonnehditaan sanoilla johtava ja määräävä.

> Työväenyhdistyksellä on totta kai iso painoarvo ja vaikutusvalta kunnallispolitiikassa. JTy on suurin demariyhdistys ja kyllä ne vaikuttavimmat demaripoliitikot on lähteneet sieltä ja siellä ne on vielä tänä päivänäkin. — Et[tä] voi sanoo, että tätä demaripolitiikkaa ohjataan työväenyhdistyksen kautta.

Järvenpää onkin ollut vahvasti teollistunut ja “työväenhenkinen” paikkakunta. Valtuuston puheenjohtajuus oli sosialidemokraateilla vuodesta 1950 aina kauden 1989–1992 loppuun saakka. Sosialidemokraattien edustus on ollut vahvimmillaan 40 prosentin tuntumassa valtuustokausina 1973–1976 ja 1989–1992. (Ks. kuvio 2) Valtuuston vasemmistoenemmistö säilytettiin aina vuoden 1984 kunnallisvaaleihin saakka, jolloin oikeisto nousi enemmistöön ensimmäisen kerran Järvenpään historiassa. Muutoksen taustalla oli lähinnä äärivasemmiston alamäki, sillä sosialidemokraatit saivat säilytettyä asemansa ja ovat edelleen suurin valtuustopuolue.

Vuoden 2000 kunnallisvaaleissa äänet jakautuivat kaikkiaan kymmenelle eri ryhmälle, jolloin demaritkin menettivät 17 paikastaan kolme. Sosialidemokraattien edustus kaupunginhallituksessa putosi neljästä kolmeen. Paikkojen menetys koettiin yhdistyksessä raskaasti, mutta luottamusta yhdistyksen voimavaroihin se ei mainittavasti horjuttanut.

> — kaikki mahdollisuudet on. Valtakin, vaikka se on kaventunut. Mutta onhan se asema vahva, ja jos ne palauttais ne kolme paikkaa, niin se ois jo määrääväkin.

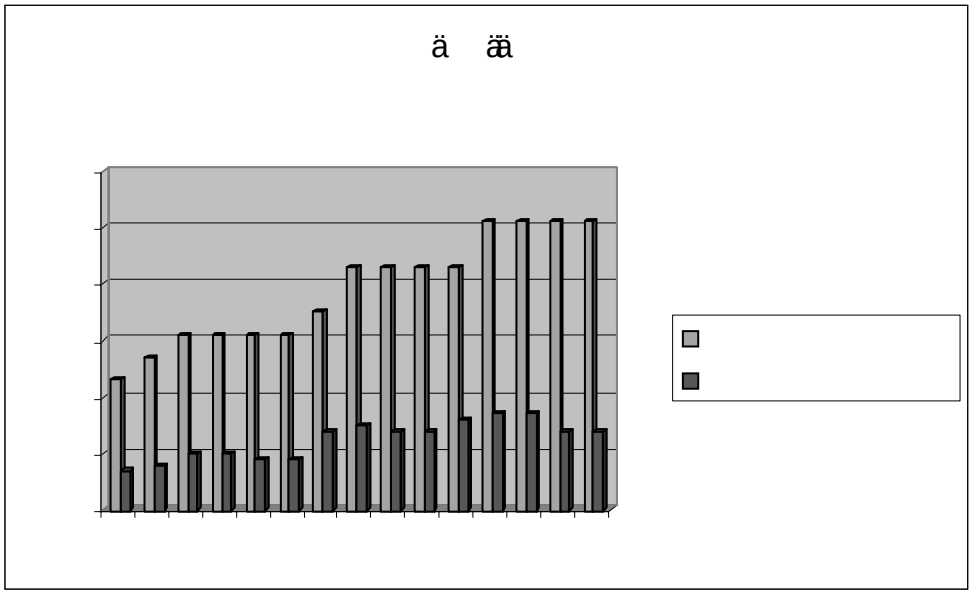

Kuvio 2: Lähde: Järvenpään kaupunginarkisto ja www-sivut.

8.3 Tovereita monella suunnalla

> Määrätietoinen sosialidemokraattinen toiminta edellyttää kiinteitä ja eheitä suhteita kaikkien sosialidemokraattisten järjestöjen kanssa.

Näin yhteistyötavoitteita linjattiin vuoden 1982 toimintasuunnitelmassa. Järvenpään demareiden kesken rinnakkaiselo on sujunut vaihtelevasti. Ajoittaisista riidoista ja kähinöistä huolimatta aate on toiminut yhdistävänä voimana. Tapio Bergholmin taajaan viljelemän määrittelyn mukaan yhdessä ei olla siksi, että rakastettaisiin toisia, vaan yhteisen asian takia.

> Pientä kähmäähän sitä on aina kun on useampia, mutta ei mitään pahempaa. Kyllä me oltiin aika seesteisiä loppujen lopuks. Tietysti paikoista taisteltiin, mutta sillai nätisti.

Yhteistyön koetinkiviä ovat paikkajaot, mutta niidenkin kohdalla lopputulokseen on päästy. Pitkälti ratkaisut on tehty puolueosastojen jäsenmäärien luomien voimasuhteiden mukaan, mutta Järvenpään Työväenyhdistys isoimpana on antanut tilaa myös pienemmille. Tapana on ollut, että pienille osastoille on taattu kiertävä paikka myös kaupunginhallituksessa.

> Siellähän on aina ollu useampi yhdistys, mutta jonkinlainen konsensushenki on vallinnut. Yhdistysrajojen yli käsitellään asiat, jotka sosialidemokraatteja koskee, et siellä ei semmosta vastakkaisuutta ja kilpailua ole ollut. Ihan veljellisesti jaettu nämä paikat, että samassa veneessä ollaan.

Yhdistyksillä on myös omia, jäsenten asuinpaikasta tai taustasta kumpuavia intressejä. Nyt jo toimintansa lopettaneista Saunakallion Sosialidemokraateista monet asuivat Järvenpään pohjoisosissa, joten heille oli luonnollista ajaa asuinalueensa etuja. Terijoen Työväenyhdistyksen tausta tuli esiin muun muassa kauppalanjohtajaa valittaessa, jolloin se päätyi karjalaisen Pyykön taakse. Nykyisissä yhdistyksissä jakoa asuinpaikan mukaan on vähemmän, eikä Terijoen Työväenyhdistyskään sulje oviaan ei-karjalaisilta.

Puolueosaston valintaan vaikuttaa usein sattuma. Usein mukaan lähdetään ystävän tai naapurin vanavedessä; joillekin koko ja laaja-alaisuus ovat ratkaisevia tekijöitä valinnassa. Osa haluaa ottaa kuitenkin tarkemmin selvää asioista ja “kilpailuttaa” puolueosastot kiperillä kysymyksillä. Työväenyhdistyksen jäsenten keskuudessa tämän hetkisten kolmen puolueosaston tarpeellisuus nähdään eri tavoin. Joku kokee, että Järvenpään kokoisella paikkakunnalla erillisten osastojen olemassaolo heikentää yhteishenkeä ja luo turhaa, keinotekoista kilpailua. Toinen taas pitää valinnanvaraa hyvänä asiana, mikäli sillä estetään puolueesta toiseen hyppäämiset.

Koko kunnallisjärjestön olemassaolon ajan järvenpääläiset sosialidemokraatit ovat vaihtaneet yhdistyksestä toiseen. Alun perinhän kolmas, kunnallisjärjestöön velvoittava puolueosasto syntyi entisten työväenyhdistyksen jäsenten ryhtyessä perustamaan omaa yhdistystään, kuten luvusta 4 käy ilmi. Piirit, joissa asioita hoidetaan, eivät ole suurensuuria, joten asioiden käsittely saa helposti henkilökohtaisen leiman. Työväenyhdistyksen kaltaisessa aatteellisessa järjestössä käsitellään usein konkreettisia, monien ihmisten elämään vaikuttavia asioita, joten ei ole ihme, että eturistiriitoja syntyy. Erilliset puolueosastot ovat toimineetkin puskureina tilanteissa, joissa vastakkaiset kannat eivät ole mahtuneet samaan yhdistykseen. Yhdistystä vaihdetaan helposti myös tilanteessa, jossa henkilövalinnat koetaan epäoikeudenmukaisiksi.

Järvenpään demariyhdistysten sisäiset liikehdinnät ovat kiinnostaneet myös paikallista mediaa. Esimerkiksi alkuvuodesta 1997 paikallislehdet uutisoivat näyttävästi kolmen kaupunginvaltuutetun, Riitta Järvelän, Jani Uhleniuksen ja Terttu Uhleniuksen sekä Aki Keskisen siirtymisen Sos. dem. Kerhosta JTy:hyn. Lehdet puhuivat “loikkauksesta” ja “poliittisesta kuohunnasta”, joka johtui Kerhon kaupunginhallituspaikan jakamisesta. Puolueosastoa vaihtaneet olivat harvasanaisempia. Jani Uhlenius totesi palanneensa vanhaan yhdistykseensä. “Eivätkö ihmiset ikääntyessään haikaile takaisin nuoruutensa maisemiin?”

Oman puolueosaston parhaimmuudesta ollaan ylpeästi vakuuttuneita. Yhdistysten välillä vallitseva, ajoittain totinen kilpailu tulee esiin vitseissä ja kertomuksissa. Eräältä työväenyhdistyksen jäseneltä oli liittymisen jälkeen tiedusteltu Helsingissä, miksei hän ollut valinnut “sitä fiksujen yhdistystä”. Tarina kerrotaan yhdistystovereille naurun saattelemana, jolloin tulee selväksi, että kysyjän huomautus voidaan jättää omaan arvoonsa; koolla olevassa porukassa riittävän “fiksujen” yhdistys on Järvenpään Työväenyhdistys. Samalla tavalla tervettä ylpeyttä omasta puolueosastosta ilmentää kilpa, jota Järvenpään ja Terijoen Työväenyhdistysten välillä käydään vanhimman puolueosaston tittelistä. Jälkimmäinen perustettiin nykyisen rajan takaisessa Karjalassa vuonna 1897 ja saavutti siellä vankan aseman. Evakkojen myötä Järvenpäähän tultuaan se kohtasi asemastaan kiinni pitävän kilpakumppanin.

Kunnallisjärjestön asemaa pidetään tärkeänä Järvenpään sosialidemokraattien kannalta. Voimat yhdistämällä kaikki kolme paikallisosastoa vahvistuvat. Kunnallisjärjestön taloudelliset resurssit ovat paremmat kuin erillisten osastojen, ja se rahoittaakin suurelta osin vaalityön. Yhteistyön edut tulevat esiin myös tapahtumia järjestettäessä; olipa kyseessä sitten pikkujoulut, siivoustalkoot tai luentotilaisuus, osallistujia on aina enemmän, jos on kutsuttujakin. Tosin monella työväenyhdistyksen jäsenellä on mielikuva, ettei kunnallisjärjestön tilaisuuksissa juuri käy muita kuin omia yhdistystovereita.

Keski-Uudenmaan sosialidemokraattien välisellä yhteistyöllä on pitkät perinteet. Järvenpään, Keravan ja Tuusulan sosialidemokraattien kesken yhteistyötä haluttiin kehittää 1980-luvulla, jolloin keskusteltiin "pysyväisluonteisesta yhteistyöstä" kunnallisjärjestöjen pohjalta. Tavoite on saavutettu viimeistään Kuuma-hankkeessa, joka on lähentänyt myös Keski-Uudenmaan sosialidemokraattien välejä. Kuuma-kuntien yhteistyön toivotaan tiivistyvän myös Uudenmaan Piirin toiminnassa vastapainoksi Espoon ja Vantaan sos. dem. kunnallisjärjestöjen vahvalle esiintymiselle.

Eräänä yhteistoiminnan muotona voidaan mainita myös Keski-Uudenmaan Wanhat Toverit, joka kokoaa kuukausittain yhteen vanhoja politiikan tekijöitä Keravalta, Tuusulasta, Mäntsälästä, Nurmijärveltä ja Järvenpäästä. Yhdistys perustettiin vuonna 2001. Puuhamiesten joukossa oli myös työväenyhdistyksen aktiiveja. Kokoontumisissa sijansa saavat etenkin vanhempaa polvea koskevat kysymykset. Keskusteluissa otetaan kantaa päivänkohtaisiin politiikan tapahtumiin ja muistellaan menneitä. Yhdistyksen puheenjohtajana toimii työväenyhdistyksen jäsen, kaupunginvaltuutettu Veikko Tallgren.

Koetinkivenä moni yhdistyksen jäsen nostaa esiin eduskuntavaalit, joiden alla yhteistyö ei sen paremmin Keski-Uudenmaan kuin järvenpääläistenkään yhdistysten kesken ole toiminut. Järvenpäällä on ollut oma kansanedustaja ainoastaan kaksi kertaa: Juho Kujala vuosina 1914–1918 ja Kaarle Salmivuori 1970–1975. Esimerkiksi vuonna 1999 työväenyhdistys asettui Ulla-Mari Karhun tueksi ja tuloksena oli Järvenpään toiseksi suurin äänisaalis. Muualta Uudeltamaalta tukea ei kuitenkaan herunut. Voimien yhteen liittämistä kaivataan ensinnäkin lähiseudun kuntien Tuusulan ja Keravan kanssa, jotta yhteinen demariehdokas saataisiin läpi.

> Keski-Uusimaa on niin omituinen paikka, että täällä ei löydetä semmosta yhteisyyttä, että voitas — prässätä sitä, että ihmiset tällä alueella äänestäis omia ehdokkaita. Mutta kun ei, on se eripura on semmonen, että se ei onnistu.

Toisaalta koetaan, ettei Järvenpään sisäinenkään yhtenäisyys ole toivotulla tolalla. Väki on hajaantunut eri ehdokkaiden taakse ja äänet jakaantuvat liian monen kesken. Näin kävi muun muassa vuonna 1995, jolloin Terttu Uhleniuksen ääniä vuoti muille ehdokkaille myös Järvenpäässä.

> Niin on ollu kautta aikojen — ei ole saatu yhteistä joukkoa kenenkään taakse. [Se] on sata vuotta vanha juttu. Aina on joku porukka, joka toimii just päinvastoin.

Selityksiä huonoon vaalimenestykseen on haettu niin vanhoista kuin uusistakin järvenpääläisistä. Erään teorian mukaan syynä ovat kantaväestön moniäänisyys ja paikkakunnalle kehittyneet "klikit", joiden edustajat eivät henkilökohtaisista ja historiallisista syistä voi lähteä tukemaan vastapuolen ehdokasta. Toisaalta oma syynsä saattaa olla Järvenpään suurella muuttoliikkeellä. Paikkakunnan asukkaiden vaihtuvuus on niin suurta, ettei yhteistä järvenpääläistä rintamaa pääsee syntymään.

8.4 Parhaita perinteitä ja kansalaiskeskustelua

Mihin Järvenpään Työväenyhdistystä sitten tarvitaan tänä päivänä? Erään jäsenen mukaan "viemään demareiden tärkeiksi katsomia asioita eteenpäin ja pitämään yllä demareiden arvoja". Työväenyhdistyksen

merkityksessä jäsenilleen yhdistyvät konkreettiset tavoitteet ja “korkeampi”, aatteellinen sisältö. Monet jäsenet tähdentävät ponnistelua sosialidemokraattien perusperiaatteiden eteenpäin viemiseksi. Demokratian ja tasa-arvon vaatimuksia ei pidetä vanhentuneina, sillä yhteiskunnassa on edelleenkin vähäosaisia, joiden puolesta on taisteltava. “Työväenyhdistys edustaa — työväenliikkeen parhaita perinteitä ja periaatteita.”

Konkreettisemmin sosialidemokraattien tavoitteet kiteytyvät “kaupunkilaisten etujen valvomiseen ja [tavoitteeseen], että me pystyttäis tarjoamaan kohtuullisen hyvät palvelut kaupunkilaisille”. Työväenyhdistyksen keskittyminen kaupungin ja sen asukkaiden tärkeisiin asioihin saa siunauksen monilta jäseniltä. Erityisesti nostetaan esiin terveyspalvelut, koulut ja asunnot, jotka perinteisesti ovat olleet sosialidemokraattien ydinaluetta. Palveluiden kilpailuttamista vastustetaan yleisesti lyhytnäköisenä toimintana.

Kolmantena tekijänä työväenyhdistyksen merkityksen muotoutumisessa on yhtenäisyys. Yhdistystä kaivataan kokoamaan sosialidemokraattiset arvot jakavia ihmisiä yhteen. Se toimii siltana kentän ja päättäjien välillä mahdollistaen demokraattisen päätöksenteon. Montaa mieltä ollaan varmasti siitä, miten hyvin kenttää sitten osataan kuunnella ja sen mukaisesti toimia. Toisinaan kaupunkilaisten toiveet käyvät niin hyvin yksiin päättäjien toimien kanssa, että valtuutettu pääsee toteamaan: “tuli jonkun verran jopa kiitosta, jota minä nyt vähän hämmästelin —”. Etenkin vuoropuhelua kaupunkilaisten kanssa pidetään tärkeänä, “ettei ihmiset pääsis kokemaan meitä vieraiks”. Toisaalta yhdistys toimii merkittävänä välittäjänä myös puolueen ja muiden yhdistysten suuntaan. Järvenpään kokoinen paikkakunta ei koskaan ole irrallaan valtakunnan tapahtumista, vaan koko maan asiat heijastuvat paikalliseen politiikkaan.

Se, miten hyvin Järvenpään Työväenyhdistys on kaupunkilaisten mielestä näitä tehtäviään hoitanut, näkyy vaalituloksissa. Mutta minkälaisen arvosanan työlle antaa yhdistyksessä pitkään toiminut jäsen?

> Se on niin vähin erin tullu, että kylhän tämä vaurastunut on. Kyllä tämä vaurastunu on ja tuota kyllähän siellä demarit on saanu päättää paljon asioita. Et kyl tää hyvin mun mielestäni on ainakin tähän asti — eihän tietysti kaikkia voida hoitaa yhtä aikaa, mutta mitä oliskaan, jos kokoomus olis ollu niskan päällä. Kyl mä ainakin oon tyytyväinen.

Osuuskauppa Perhelä - kainalojuttu

Osuuskauppa Perhelän perustamiskokous pidettiin Järvenpään työväentalolla 15. maaliskuuta vuonna 1908. Vaikka naapuripaikkakunnilla osuuskauppatoiminta oli päässyt jo hyvään vauhtiin, oli liikkeen kannattavuutta Järvenpäässä epäilty kylän pienuuden vuoksi. Pelot osoittautuivat turhiksi. Perustamisasiakirjaa oli allekirjoittamassa viitisenkymmentä jäsentä, joiden joukossa runsaasti tuttuja nimiä työväenyhdistyksen ensi vuosilta.

Työväenyhdistyksestä ja Perhelästä syntyi nopeasti tiivis parivaljakko, mitä edesauttamassa oli se, että Perhelän työntekijöistä useat kuuluivat työväenyhdistykseen. Vastaavasti yhdistyksen jäsenistöä kuului jatkuvasti Perhelän edustajistoon, hallintoneuvostoon ja johtokuntaan. Yhdistysväki pidettiin tietoisena osuuskaupan edustajiston kokouksista siinä missä kunnanvaltuustonkin työskentelystä. Hallintoneuvoston puheenjohtajana vuosina 1949–67 oli Frans Kuusela, ja häntä tehtävässä seurasi Eino Kämäräinen. Molem-

mat olivat vahvoja vaikuttajia yhtä hyvin työväenyhdistyksen puolella.

Osuuskauppa tuki yhdistystä, etenkin taloudellisesti vaikeina aikoina. Maksuajat olivat joustavia, tavaroita saatiin "käypään hintaan", eikä kauppa aina välttämättä täyttä hintaa saanutkaan. "— maksu kulki sitten miten kulki — että niitä maksettiin sitten kun jaksettiin." Tiukan paikan tullen työväentalon pihaan saattoi ilmestyä koksikuorma; lämmityksen lisäksi apua saatiin talon remontoimiseen; yhdistyksen matkoja saatettiin myös tehdä Perhelän autoilla. Työväentalon bingon menestyksen kannalta osuuskaupalla oli tärkeä rooli raha-asioiden hoidossa ja muun muassa palkintolahjakorttien hankkimisessa. Bingon aktiiviset puuhanaiset Alina Backman ja Irkka Paakkinen olivatkin molemmat Perhelän työntekijöitä. "— Perhelä ja työväentalo ja työväenyhdistys, se oli niin kun yks' ja sama."

Osuuskaupan ja yhdistyksen luottamukselliset välit olivat yleisessä tiedossa paikkakunnalla, vaikka rahaliikennettä näiden kahden välillä yritettiin hieman salaillakin. Myös kommunisteilla oli vahva edustus Perhelässä, ja irvileuat olivat äkkiä kimpussa, kun tietoja avunannosta kantautui julkisuuteen. Yhdistyksessä pidettiin kuitenkin huolta, että turhilta puheilta katkaistiin siivet. Riittävän kauan vihjailuja työväenyhdistyksen todellisista ohjailijoista kuunneltuaan puheenjohtajana toiminut Kalle Valtavuori haki Perhelästä pois yhdistyksen vekselit, jotka olivat syntyneet Kino Oy:n jäljiltä.

Valtavuori kiisti, että osuuskaupan johto olisi ohjaillut työväenyhdistyksen toimintaa, vaikka heidän sanallaan varmasti suuri painoarvo olikin. Työnjako oli selvä. Monessa tapauksessa Perhelässä työskentelevillä ei ollut kovin paljon aikaakaan politiikka varten. Esimerkiksi toimitusjohtajana vuosina 1942–1974 ollut Kalle Valasma pysytteli politiikasta loitompana, vaikka vahva vaikuttaja olikin. Yhdistyksen puolelta uskallettiin myös kovistella Perhelän johtoa, jollei jokin asia miellyttänyt. Edustajiston vaalien alla vuonna 1949 yhdistysväki totesi useiden tavaroiden olevan kalliimpia kuin kilpailijoilla. Perhelän tuli pikaisesti korjata asia, ettei vastapuoli olisi saanut siitä vaalivalttia.

Työväenyhdistyksen uskollisuus Perhelälle ulottui jäsenistöön asti; monet olivat "perheläläisiä". Kuulumista osuuskauppaan pidettiin itsestään selvänä ja tärkeänä. Kertoopa eräs työväenaktiivi, että Perhelän jäsenyyttä tultiin tarjoamaan nuoren parin kotiin heti häitten jälkeen. Ostouskollisuus jäsenistön keskuudessa oli voimakas. Helppoa se olikin osuuskaupan kulta-aikana, jolloin Perhelän myymälöitä oli joka toisella nurkalla. Yhdistyksen jäsenten keskuudessa esiintyi kuitenkin myös arvostelua kalliiden hintojen takia. Petturit saivat nopeasti palautetta syrjähypyistään: "sä kävit tuolla kookaupassa". Tiukentuneen kilpailun myötä aatteelliset "osuuskauppaihmiset" ovat vähentyneet, mutta edelleen on niitä, jotka asioivat ainoastaan Perhelän jälkeläisissä Siwassa ja Valintatalossa.

Jäsenmäärältään Perhelä kuului osuuskauppojen joukossa suurikokoisiin. 1980-luvun alkupuolella jäseniä oli yli 7000. Parhaimmillaan liikkeitä oli yksinomaan Järvenpäässä toistakymmentä. Sen lisäksi toimipaikkoja oli Tuusulassa, Mäntsälässä, Pornaisissa ja Sipoossa. Myymälät olivat suurelta osin erikoistuneita tiettyihin tuotteisiin: automyymälä ja -korjaamo, huoltoasema, leipomo, liha- sekä leipä- ja maitomyymälät, kemikalio- ja jalkinemyymälät, kangas- ja siirtomaatavaraosastot, ravintola ja jopa sauna. Esimerkiksi lihan ja

kemikaliotuotteiden myymistä samoissa tiloissa ei pidetty sopivana. Ostokuittien perusteella jäsenille maksettiin jopa puolentoista prosentin ostohyvitystä vuoden lopussa.

Yhdistys otti kantaa kiristyvään kilpailuun 1980-luvun alussa. Kuukausikokousväelle selostettiin Osuustukkukaupan (OTK) vaikeaa tilannetta ja todettiin, että vaikka Perhelän tilanne ei vielä ole niin paha kuin keskusliikkeessä, panostusta vaaditaan: “Vedottiin jäsenistön ostouskollisuuteen Perhelän tulevaisuuden turvaamiseksi.” Perhelä oli lopettanut oman keskusvarastotoimintansa 1968 ja siirtynyt OTK:n alaisuuteen. Keskusliikkeen mukana se joutui vuonna 1983 yritysfuusioon, mitä yhdistyksessä oli vastustettu. Perhelän kyltit hävisivät katukuvasta.

Osuusliikkeet ja OTK sekä myöhemmin mukaan tulleet vakuutusyhtiö Kansa sekä rakennusliike Haka muodostivat Eka-yhtymän, joka vuonna 1993 ajautui yrityssaneeraukseen. Tänä päivänä toiminta jatkuu Tradeka-yhtymän nimissä, jota Järvenpäässä edustavat neljä Siwa -myymälää.

Kokonaan ei Perhelä Järvenpäästä ole kuitenkaan hävinnyt. Nykyisen Sibeliuksenkadun ja Mannilantien kulmauksessa sijaitseva, alun perin vuonna 1940 Perhelän keskustoimipaikaksi perustettu rakennus on liiketilana edelleen, joskin huomattavasti laajennettuna. Kaupunki on ottanut rakennuksen säilytettävien ja hoitosuunnitelamalla varjeltavien kohteiden luetteloon. Rakennuksen vanhin osa on keskustan vanhimpia kivirakennuksia ja edustaa puhdaslinjaista funktionalismia. Sitä pidetään historiallisesti merkittävänä liikerakennuksena ja merkittävänä keskustan kaupunkikuvan kannalta.

On mukavaa ajatella, että Perhelän liiketila on edelleen alkuperäisessä käytössään. Kaupanteko on 50 vuodessa muuttunut paljon, mutta edelleen ihmiset viettävät runsaasti aikaa ostosten parissa - kuka mistäkin syystä. Nykyisten kauppakeskusten tunnelmaa voi verrata vanhan Perhelän työntekijän kuvailuun.

> Perhelään tuli niin tuli kuin kotiaan. — tää oli semmoinen sulattamo, että tääll’ oli ympäri maata, jotka oli töihin tulleet Järvenpäähän. Niin ne löysi sieltä sitten sen — kokoontumispaikan.

YHDISTYS JA SEN JÄSENET

9.1 Jäsentensä mittainen yhdistys

> Semmonen nyrkkisääntöhän on olemassa näistä poliittisista järjestöistä, että — 10 prosenttia korkeintaan puolueen kannattajista on jäseniä ja korkeintaan 10 prosenttia niistä on aktiivisia.

Yhdistys on yhtä kuin sen jäsenet - yhtä vahva tai heikko, yhtä aktiivinen tai passiivinen. Työväenyhdistyksen sidosryhmien voidaan nähdä muodostuvan erilaisin panoksin osallistuvista jäsenistä sekä yhdistykselle myötämielisistä puolueeseen kuulumattomista. Tosiasiassa sosialidemokraattiset arvot jakavista tai puolueelle äänensä antavista vain pienellä osalla on jäsenkirja. Satavuotisjuhlan kynnyksellä yhdistyksen historiaa on käyty läpi juuri jäsenten, yksittäisten ihmisten kautta. Tässä luvussa tarkastellaan heitä, jotka ovat päätöksensä tehneet ja liittyneet puolueeseen sekä niitä syitä, jotka valintaan ovat johtaneet. Keitä ovat Järvenpään Työväenyhdistyksen jäsenet? Mistä he tulevat? Ja ennen kaikkea, mikä saa heidät jatkamaan toiminnassa vuodesta toiseen?

Työväenyhdistyksen jäsenmäärässä sadan vuoden ajalta erottuvat muutamat yksittäiset tapahtumat, mutta pääsääntöisesti kehitys on ollut maltillista nousua tai laskua. (Ks. kuvio 3) Perustamista seuranneiden parin innostuksen vuoden jälkeen jäsenmäärä lähti huomattavaan laskuun nousten rajusti ylös kansalaissodan kynnyksellä. Vuoden 1917 400 jäsentä on ollut lyömätön ennätys näihin päiviin saakka. Kyseisen vuoden jäsenmäärä jäi kuitenkin vain yksinäiseksi piikiksi käyrälle; seuraavalta vuodelta tietoja ei ole ja kahden vuoden kuluttua mitattiin pohjalukemat syistä, jotka ovat hyvin tiedossa.

Kansalaissodasta aina viime sotien loppuun tiedot jäsenmääristä ovat hyvin vajavaiset. Vuoteen 1948 mennessä yhdistyksen koko oli kuitenkin kaksinkertaistunut 1930-luvun puolivälin lukemista. Kasvu jatkui 1950-luvun alkupuolella, kunnes vuoden 1954 aikana menetettiin peräti 88 jäsentä. Elokuvahankkeen osoittautuminen kannattamattomaksi ja siitä aiheutuneet talousvaikeudet lienevät osatekijänä. Samoihin aikoihin jäsenistön kesken vallinnut vähemmän sopuisa ilmapiiri johti lopulta uuden puolueosaston alullepanoon Järvenpäässä. Huomionarvoista on kuitenkin, että työväenyhdistys oli saanut pahimmat riitansa ratkottua ja kasvattanut jäsenmääräänsä jo ennen kuin kilpaileva yhdistys perustettiin. Varsinainen puoluehajaannuksen aika ei Järvenpään Työväenyhdistyksen jäsenmäärässä näkynyt.

Työväenyhdistyksen jäsenmäärät kääntyivät nousuun 1960-luvun alussa, pari vuotta sen jälkeen, kun puolueen jäsenten määrä oli lähtenyt kasvamaan. Selkeä nousukausi yhdistyksessä alkoi 1970-luvun alusta. Seuraavien kymmenen vuoden kuluessa jäsenmäärä kasvoi reilulla 130 henkilöllä; huippuvuosi koettiin 1982, jolloin 340 jäsenellä päästiin lähimmäs kansalaissodan aikaisia lukemia. Jakson alku voidaan liittää 1960-luvulla ja seuraavan vuosikymmenen alussa yleisesti tapahtuneeseen yhteiskunnalliseen aktivoitumiseen, jonka primus motoreina toimivat sodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat.

Kaiken kaikkiaan Järvenpään Työväenyhdistyksen jäsenmäärän kehitys seurailee Sosialidemokraattisen puolueen jäsenmäärissä tapahtuneita muutoksia. (Ks. kuvio 4) Puolueessa huippulukemat saavutettiin 1970-luvun loppupuolella; viimeisen kerran jäsenmäärä oli yli 100 000 vuonna 1980. Paikallistasolla tultiin jälleen muutama vuosi perässäpäin. Työväenyhdistystoiminnan suosio näyttää pysytelleen korkeana aina vuoteen 1988, jolloin ensimmäinen suurempi notkahdus tiputti jäsenmäärän alle kolmensadan ensimmäisen kerran sitten vuoden 1975. Työväentalon myynti ajoittuu samalle vuodelle. Lama-aika veti pörssikurssien lisäksi laskuun myös työväenyhdistyksen jäsenmäärän. Yhdistyksestä eroamisia käsiteltiin kokouksissa taajaan etenkin vuonna 1994. Hetkellinen pysähdys pudotukselle saatiin 90-vuotisjuhlien korvilla, jolloin jäsenmäärässä oltiin niukasti 200 yläpuolella. Juhlahumun hälvennyttyä sukellettiin uudestaan, kunnes uudella vuosituhannella suunta kääntyi ylöspäin.

Satavuotisjuhlien kynnyksellä takana on kolme huomattavan kasvun vuotta. Jäsenmäärässä on palattu kymmenen vuoden takaiseen tilanteeseen, ja hyvällä syyllä voidaan olettaa kehityksen jatkuvan yhtä vahvana. Vuonna 2004 työväenyhdistys saavutti jaetun ensimmäisen sijan Uudenmaan Sosialidemokraattien jäsenhankintakilpailussa 24 uudella jäsenellä, joista peräti 20 ensimmäistä kertaa puolueeseen liittyneitä. Satavuotishistorian mennessä painoon virallinen jäsenmäärä oli 206.

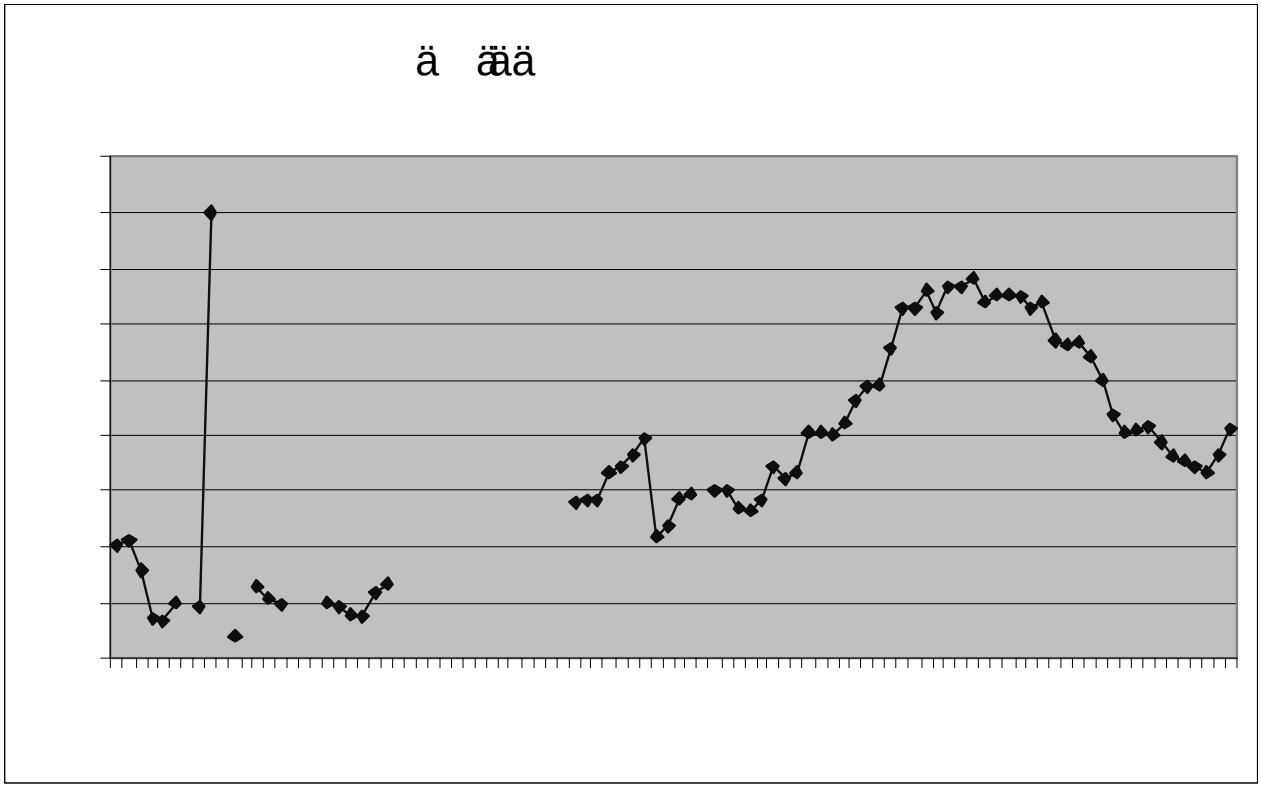

Kuvio 3: Lähde: JTy 1975 ja SDP:n jäsenrekisteri.

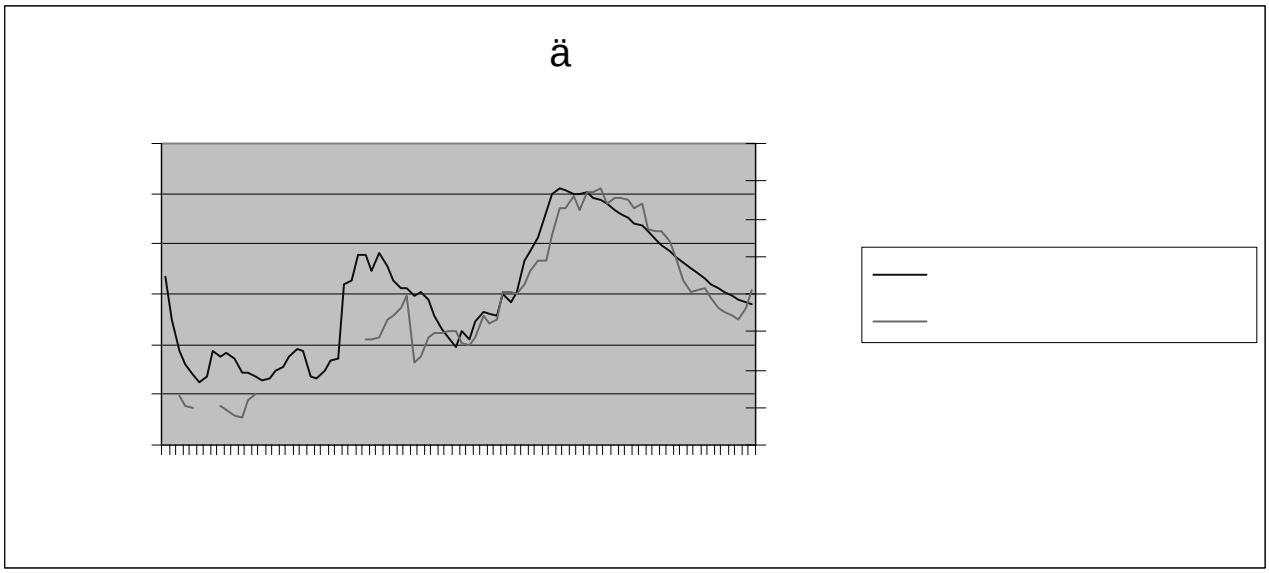

Kuvio 4: Lähde: JTy 1975 ja SDP:n jäsenrekisteri.

Vaalit työväenyhdistystoimintaan vaikuttavana tekijänä vaativat lähempää tarkastelua. Vaalityö aktivoi jä-

senistöä ja toimii samoin hyvänä tilaisuutena uusien jäsenten hankinnalle. Etenkin presidentinvaalit jaksavat edelleen kiinnostaa; kahden edellisen vaalikampanjan myötä mukaan ovat lähteneet monet tämän päivän työväenyhdistysaktiivit. Jäsenten mielikuva vaalien aikaan tapahtuvasta jäsenmäärän kasvusta on vahva, mutta tilastojen valossa vaaleilla ei kuitenkaan ole sanottavaa merkitystä jäsenmäärän kehitykseen. Onko sitten niin, ettei kiinnostuneita kuitenkaan saada liittymään puolueen jäseniksi vai saako vaalistressi vanhoja jäseniä jopa eroamaan yhdistyksestä? Erityisen mielenkiintoista on, että jopa vuosien 1994 ja 2000 suorien kansanvaalien jälkeen jäsenmäärä on laskenut. Sen sijaan Koiviston valitseminen presidentiksi vuonna 1982 saattoi viivästyttää työväenyhdistyksen jäsenmäärän kääntymistä laskuun.

Aktiivisuudessa on eroja yhdistykseen kuuluvien keskuudessa. Säännöllisesti kokouksissa käyvä väki on kuukaudesta toiseen pitkälti samaa. Suurempien joukkojen liikkeelle saaminen edellyttää jotain erityisen mielenkiintoista, kuten uusi naispuheenjohtaja (ks. luku 6) tai tiukka äänestys.

— sitten kun oli joku paikkojen jako, niin kaikki kynnelle kykeneväthän sinne köpitti.

Elämäntilanteesta tai muusta syystä johtuen kaikki eivät halua keskikentälle. Järvenpään Työväenyhdistyksen koko mahdollistaa sen, ettei kaikkien voimavarojen tarvitse olla käytössä yhtä aikaa. Reservi tarjoaa mahdollisuuden vaihtaa vastuunkantajia; toisaalta se, joka pitää taustavaikuttajan roolia parempana, saa sen myös säilyttää.

Yhdistyksen jäsenten uloimman ringin muodostavat niin sanotut “rästiläiset” eli jäsenmaksunsa maksamatta jättäneet ja sen vuoksi äänioikeutensa menettäneet. Heidän määränsä on pysynyt melko samana suhteessa jäsenmaksun suorittaneisiin. Perättäisinä vuosina “rästiläisten” määrä saattaa vaihdella kovastikin riippuen siitä, kuinka usein ei-maksaneet on tiputettu jäsenluettelosta pois.

Jäsenmaksun maksamatta jättämisen syistä voi tehdä vain arvailuja. Helposti ajatellaan, että “rästiläisten” suunta on yhdistyksestä ulospäin, mutta maksu on saattanut jäädä väliin myös hetkellisen rahapulan, unohduksen tai ohimenevän kiukunpuuskan takia. Jossain määrin vaikuttaa myös se, kuinka kovalla kädellä rästejä peritään. Muun muassa vuonna 1982 johtokunta päätti siivota jäsentiedostosta ne, joiden jäsenmaksu oli jäänyt maksamatta neljänä perättäisenä puolivuotiskautena; heidät esitettiin “poistettaviksi toivottomina - vai uskooko joku saavansa heidän asiat kuntoon?”. Jäsenmaksun laiminlyöneiden kanssa on haluttu pitää tiukkaa linjaa; luottamuspaikoille ei ”rästiläisillä” ole ollut asiaa.

9.2 Paljasjalkoja ja junantuomia

Valtaosa yhdistyksen uusista jäsenistä on paikkakunnalle muuttavia, jotka muuton yhteydessä vaihtavat paikallisosastoaan. Liittymisessä korostetaan jatkumoa, joka on saattanut saada alkunsa vuosikymmeniä sitten aivan toisella puolella Suomea. Tärkeä harrastus halutaan säilyttää asuinpaikan vaihdoksesta huolimatta. “Itsestään selvää oli liittyä (siirtyä) Järvenpään Työväenyhdistykseen tänne muuton jälkeen”, muotoilee eräs jäsen.

Ne, joille Järvenpään Työväenyhdistys on ensimmäinen puolueosasto, ovat usein nuoria, mutta puoluee-

seen liitytään vanhemmallakin iällä. Joskus saattaa kestää ennen kuin aika on kypsä tämän kaltaiselle harrastukselle. Työ toimii usein rajoittavana tekijänä. Joku on kokenut kaupungin viran esteenä päättävässä asemassa toimimiselle. “Sitoutumattomuuteni alkoi tuntua aikansa eläneeltä. Olin ajatusmaailmaltani ja arvoiltani ollut demari pienen ikäni.”

Järvenpään Työväenyhdistys oli pitkään ukkoyhdistys sanan varsinaisessa merkityksessä jäsenten keski-iän ja sukupuolijakauman perusteella. Jäsenet jakavat kuitenkin mielikuvan siitä, että muutosta on tapahtunut. 1950-luvun aktiiveista monet vetäytyivät toiminnasta 1980-luvun lopussa, jolloin tapahtui sukupolvenvaihdos. “Vanha kaarti” korvautui keski-ikäisellä ydinjoukolla; kolmissakymmenissä olevat edustivat tähän aikaa yhdistyksen pienehköä nuorta vähemmistöä.

Jäsenmäärän ollessa huippulukemissa vuonna 1981 yhdistyksen 334 jäsenestä alle 30-vuotiaita oli 8 %, alle 50-vuotiaita 55 %, alle 65-vuotiaita 26 % ja yli 65-vuotiaita 11 %. Vuosituhannen vaihteessa mukaan on liittynyt entistä nuorempia toiminnasta kiinnostuneita. Parikymppisten jäsenten joukko on kasvamassa, vaikkakin vielä pieni.

> Kyllä tää on nuorentunut, vaikka joskus kyllä huomaa olevansa nuorin itse siinä porukassa. Monta kertaa on tapahtunut myös, että on ainut nainen, edelleen.

Paljasjalkaisuus on oleellinen keskustelunaihe muuttoliikekunnissa. Radanvarsipaikkakunnan vakiosanastoon kuuluvat taajaan viljellyt käsitteet “junantuomat” ja “junajärvenpääläiset”. Termeillä viitataan ensinnäkin seudun muuttovetoisuuteen, mutta myös niihin yli kymmeneentuhanteen järvenpääläiseen, jotka päivittäin matkustavat työpaikalleen toiseen kuntaan, useat heistä junalla pääkaupunkiseudulle. Muuttoliikkeen vaikutuksesta vaihtuvuus myös työväenyhdistyksessä on runsaampaa verrattuna alkuaikojen tilanteeseen, jolloin yhdistyksen asiakirjoissa samat sukunimet toistuvat vuodesta toiseen.

Oli kyse sitten paljasjalkaisista tai “junantuomista” järvenpääläisistä, yhdistyksen jäsenten taustat ovat moninaiset. Syyksi työväenyhdistystoimintaan päätymiseen monet kertovat lapsuudenkodista saadun aatteellisen perinnön.

> Mun isä oli hyvin sellanen, sanoisinko jämerä sosialidemokraatti. Mut se on vaan se henki semmonen, että meistä on kaikista tullu sosialidemokraatteja.

Perintö saattaa myös antaa mallin yleiseen yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen ilman tiettyyn puolueeseen sitoutumista. Eräät yhdistyksen jäsenistä muistavat lapsuuden kotipaikkansa jyrkän yhteiskunnallisen kahtiajaon, joka myöhemmin kuljetti luontevasti sosialidemokratian pariin. Hyvin moni yhdistyksen jäsen on päätynyt puolueeseen työnsä ja ammattiyhdistystoiminnan kautta. Jotkut ovat kokeneet, että puolen valitsemista pidettiin tietyissä piireissä välttämättömänä.

Yhtälailla jäsenistössä on niitä, joiden lapsuudenkodissa politiikalla ei ollut suurtakaan asemaa. Heidän sosialidemokraattiseen puolueeseen päätymistään on yleisesti edeltänyt tietoinen puolueohjelmien vertailu.

> — mä hankin kaikkien puolueiden puolueohjelmat ja luin, ja niistä mä ihan selkeästi tulin siihen tulokseen, että sos.dem. puolueen ohjelma sopii minun ajatusmaailmaani kaikkein parhaiten. Ennen kaikkea kai sen vuoks, että siellä on tämmöistä — sosiaalisuutta, ih-

misläheisyyttä siellä taustalla.

Työväenliikkeen hengessä kasvaneillakin perusarvojen tarkistaminen suhteessa vasempaan laitaan on tullut ajankohtaiseksi: “— mä luin valtavan paljon kirjallisuutta sitä varten ennen kuin mä tein sen päätöksen ja mä olin entistä vakuuttuneempi, ettei musta ikinä tuu kommunistia.” Sosialidemokraattien valitseminen saattoi toimia myös vastalauseena kommunistien propagandatyölle.

Se, miksi työväenyhdistystoiminta sitten imaisee mukaansa, on usein sattuman kauppaa. Osansa on tietoisella pyrkimykselläkin, mutta monet tahtovat korostaa olleensa oikeassa paikassa oikeaan aikaan: “— kyllä se oli porukka, joka mut nosti tuntiessaan jonkin verran.”

9.3 Moniäänisesti yhteisen asian puolesta

Siinä missä yksittäiset jäsenet muodostavat yhdistyksen, muodostavat he yhdistyksen sisälle myös pienempiä ryhmittymiä. Sadan vuoden kuluessa on ollut aikoja, jolloin yhtenäisyys on ollut kortilla, ja yhteistyö pienemmissä kokoonpanoissa on ollut helpompaa. Erityisesti 1950-luku ja 1970- ja 1980-lukujen vaihde nousevat esiin tulehtuneen ilmapiirin kausina. Tämä eripura on vähentänyt intoa toimintaan, mutta toisaalta vastakkaisten näkemysten yhteentörmäyksestä on varmasti saatu myös puhtia oman asian eteenpäinviemiseksi.

— kun oli vuosikokoukset, niin siellä oli pitkästi toistasataa jäsentä, elikkä hyvin aktiivinen oli kuulija- ja osanottajakunta. Se, joka siinä vähän häiritsi, niin — erilaisia kuppikuntia oli.

Siitä, minkä perusteella kuppikunnat sitten jakautuivat, on erilaisia näkemyksiä. Yksi koki yhdistyksen järjestäytyneen niin sanottuihin “parempiin” ja “tavallisiin” ihmisiin. Toinen näki kuilun sukupolvien välisenä: nuori radikaali porukka havitteli valtaa vanhemmalta polvelta. Aikalaismuisteluissa korostetaan, että asioista ja toimintatavoista oltiin pääosin samaa mieltä, mutta niistä keskusteleminen sai henkilökohtaisen sävyn. Toisen osapuolen näkemys otettiin helposti henkilökohtaisena vastustuksena.

Kun sanotaan, että demareilla on vasen laita ja oikee laita, en tiedä onko keskilaitakin. Mä luulen, et se oli se — vasen puoli oli asioista vähän eri mieltä oikean kanssa.

Kädenvääntöä aatteelliselta pohjalta on siis käyty pitkään varsinaisen puoluehajaannuksen jälkeenkin. Asiakysymysten lisäksi kentän jakajia ovat olleet esimerkiksi perhe- ja työtausta, koulutus sekä ikä ja järjestökokemus.

Monet ovat kokeneet pakollisen kuunteluoppilasajan kuuluneen uutena yhdistykseen liittymiseen. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö uusikin jäsen voisi saada luottamustehtäviä. “Virkaikä” voidaan nähdä yhtenä jäsenistöä jakavana tekijänä, joskaan se ei välttämättä ole negatiivinen tekijä. Kokemuksen korostaminen kertoo pikemminkin pitkän linjan aktiivien, veteraanien työn arvostamisesta. Kuka sitten on uusi ja kuka vanha jäsen? Erään käsityksen mukaan uudesta vanhaksi siirtymistä tapahtuu sitä mukaan kuin uusia jäseniä tulee, joten kovin ryppyotsaiseksi suhtautumista ei voi kuvailla.

Vielä 1960-luvulla työläistausta oli, jos ei vaatimus, niin ainakin mukanaolon oikeuttava tekijä. Etenkin

korkeasti koulutetut saivat epäluuloa osakseen; “maisterilinjaa irvisteltiin”. Perinteisten fyysisten ammattien edustajat, “duunarit”, saattoivat puolestaan paheksua virkamiesten osallistumista työväenyhdistystoimintaan. Nykypäivää kohti tultaessa työläistausta tai perinteisessä työläisammatissa toimiminen on menettänyt merkitystään. Ihmiset alkavat olla yhä korkeammin koulutettuja, eikä maisteri ole enää outolintu työväenyhdistyksen riveissä.

— sillä tavalla on jäsenistössä tapahtunu muutos, että siellä on oppineita, siellä on tohtoreita ja maistereita ja mitä tahansa koulutettua väkeä, että sehän on sillä tavalla, että varmaan on semmosia yhdistyksiä, että siell‘ on työmies - se on semmonen harvinainen nähtävyys.

Jäsenistön taustasta syntyneet vastakkainasettelut eivät varmasti ole aiheuttaneet niin paljon todellisia yhteenottoja kuin käytännön toimintaan liittyvät asiat, joista keskeisimpinä henkilövalinnat.

Ihmisillä on paljon sellasia historioita, että ne on jossain vaiheessa ollu vastakkain tai erimieltä jostain jutusta tai kilpailuasetelmassa johonkin paikkaa ja ne on vammauttanu sielunsa siitä jutusta. Ja sit se nousee aina esille.

— kyllähän se myöskin niin oli, että sinne juntattiin väkeä. — varauduttiin äänestystilanteisiin, joita aina tuli näitten valintojen yhteydessä, niin sitä varten kukin haki niin kuin omia joukkojaan.

Läheskään aina taustalla ei ole mitään näin dramaattista. Paikkajaot koetaan kuitenkin tärkeiksi, minkä vuoksi ne nousevat helposti esille tunteita kuumentaneina seikkoina, vaikka muutoin yhdistyksen toiminta olisi sopuisaa ja kitkatonta. Luottamuspaikkoja ei kuitenkaan riitä kaikille, kuten sai karvaasti todeta myös eräs lautakuntapaikkaa havitellut, jonka muistetaan vakuuttaneen olevansa “niin punanen, ettei syö muita kuin punasia perunoita”. Tarjokkaiden runsautta on pidettävä ehdottomasti myönteisenä asiana, sillä usein on ehdokkaista ollut pulaakin. Muun muassa vuoden 1955 vaalikokouksessa koko johtokunta olisi halunnut siirtyä syrjään. Kokousväki kuitenkin päätti suorittaa äänestyksen vain erovuoroisten paikoille. “Ehdokkuudesta kieltäytymisiä ei kokous katsonut huomioitaviksi.” Samoin kävi 1980-luvulla sihteerille, joka ilmoitti, ettei työnsä takia ehdi pestiä enää hoitamaan, mutta tuli kuin tulikin valituksi uudelleen.

Helposti käy niin, että tehtävään valittu johtokunta hoitaa lähes kaikki yhdistyksen asiat. On pidetty myös tärkeänä, että työväenyhdistyksestä kunnallisille luottamuspaikoille ponnistaneet pysyvät mukana toiminnassa. Tästä johtuen tehtävät niin kunnallisella kuin yhdistyksenkin tasolla keskittyvät suhteellisen pienelle joukolle aktiiveja. Tehtävien kasautumista samoille harvoille ihmisille ei yleisesti pidetä toivottavana. Toisaalta asia nähdään myös vastuuhenkilöiden kantilta: “— se joka toimii, sille toiminta kasautuu.” Yhdistyksen keskeistä ja kunnallista luottamustehtävää hoitavalle kasaantuu paljon työtä ja vastuuta, mutta lisää tunteja vuorokauteen ei saa.

Ryhmäkuria pidetään yleisenä hyveenä luottamuspaikkojen haltijoilla. Yhteisestä päätöksestä lipsumiset on nostettu hanakasti esiin, kuten tapahtui esimerkiksi kauppalanjohtajaa valittaessa. Valtuustoryhmän työskentely joutui yhdistysväen hampaisiin myös vuonna 1998, jolloin ryhmäkurista poikkeamisia tapahtui muun muassa sähkölaitoksen myymispäätöksessä. Valtuutettujen toimista haluttiin virittää kunnollinen kes-

kustelu; tilanne johti jopa toteamuksiin, kuten: ”ryhmäkurista ei [ole] tietoakaan. Valtuustoryhmän toiminta on erittäin heikkoa.” Toisaalta kurittomuudelle on löytynyt myös puolestapuhujia, jotka ovat halunneet keventää ennakkoon neuvoteltujen päätösten painoarvoa. “Syntyneet äänestyspäätöksetkin ovat demokratiaa. Diktatuurissahan tämänkaltaisia ongelmia ei pääse syntymään.”

Tänä päivänä yhteishenkeä työväenyhdistyksessä pidetään hyvänä. Ne, joilla on vertailukohta parinkymmenen vuoden takaiseen tilanteeseen, näkevät yhtenäisyyden palautuneen ja säröjen korjaantuneen. Eräs jäsen toteaa, että “ainahan näitä joitain pieniä on, mutta niitähän täytyy ollakin”. Vaikuttaa siltä, että se, mikä jossain tilanteessa voitaisi kokea henkilökohtaisena erimielisyytenä, osataankin käyttää voimavarana. Mielipiteiden kirjo halutaan nostaa esiin eikä lakaista maton alle. Edelleen halutaan korostaa, että kaikki erilaiset näkemykset mahtuvat samaan yhdistykseen.

Yhdistys kokoaa yhteen niin erilaisia ihmisiä, jotka muuten eivät varmaankaan keskustelisi keskenään arkipäivässä. — Yhteisyys löytyy yhdistyksen kautta.

100-vuotiaan yhdistyksen kannalta on kunniakasta, että taloudellisten vaikeuksien jälkeen yhteisöllisyys näyttää kukoistavan juhlien kynnyksellä. “Ja se yhteishenki tiivisty, kun meilläkään ei niin valtavasti niitä osallistujia ollu. Me tuettiin niin ku toinen toisiamme.” Taustan tai ammatin sijaan korostetaan “samanmielisyyttä” ja yhteistä päämäärää. Toisaalta asiakysymyksistä ollaan rohkeasti eri mieltä. Edellisissä presidentinvaaleissa niin Ahtisaaren kuin Halosenkin ehdokkaaksi asettaminen on jakanut mielipiteet; ydinvoimalle löytyy niin puoltajia kuin vastustajia; kaavoituskysymyksissäkin esiintyy erilaisia näkökantoja.

Monipuolisuus on ehdoton etu yhdistykselle. Se, että jäsenistössä on niin ay-liikkeen, kunnallisen puolen kuin yksityisen sektorinkin edustajia, takaa yhdistykselle laajat ja hyvät suhteet ulospäin ja saa aikaan keskustelevan ilmapiirin.

9.4 ”Kyllä mulla ois muutakin tehtävää, mutta…”

Jäsenhuoltojaosto pohti vuoden 1982 toimintasuunnitelmassaan, kuinka jäsenistön hiljaisempaa osaa saataisiin aktivoitua. Syrjäänvetäytyvien kohdalla pidettiin tärkeänä puuttua asiaan jo varhaisessa vaiheessa ja selvittää vetäytymisen syy: “— koetetaan saada jäsen hyvässä ymmärryksessä takaisin toiminnan pariin.” Keinot jäsenistä kiinni pitämiseksi kuulostavat melko rajuilta. Toisaalta menetelmä oli ilmeisen toimiva, sillä kyseisenä vuonna saavutettiin - vuoden 1917 jälkeen - historian toiseksi suurin jäsenmäärä, 340 jäsenmaksun maksanutta.

Mitkä sitten ovat niitä seikkoja, jotka saavat jatkamaan yhdistyksessä toimimista? Kenties ensimmäisenä tekijänä on vaikuttaminen kunnalliseen päätöksentekoon työväenyhdistyksen kautta. Moni mainitsee vaikuttamisen mahdollisuuden kimmokkeena, joka sai lähtemään mukaan kunnallispolitiikkaan ja jatkamaan työtä, josta taloudellinen hyöty ei ole suuri. Haluun vaikuttaa yhdistetään myös helposti negatiivinen sävy, johon kuuluvat henkilökohtainen vallan ja kunnian tavoittelu ja taloudellinenkin hyöty. Puhutaan “kokouspalkkion metsästyskulttuurista”. Kunnallispolitiikassa pelaaminen on siis jatkuvaa tasapainottelua vaikutusvallan kanssa; onnistuneena sitä pidetään koko yhdistystä tukevana, mutta liikaa valtaa ei pidetä suotavana kenellekään.

Valintaan liittyy usein erilaisia etupyrkimyksiä, — henkilökohtaista vallantavoittelua. Toisaalta se on myös johonkin mittaan voitava hyväksyä, koska se osaltaan aktivoi jäsenistöä.

Voidaan ajatella, että jonkinlaisena kompensaationa palkattomalle järjestötyölle toimivat luottamusmiespalkkiot. Taloudellinen hyöty aktiivisuudesta on kuitenkin useimmiten vähäinen. Kokouspalkkioilla ei liene vielä kukaan rikastunut. Yhdistys on myös pitänyt huolen, että palkkioista määrätty osa menee kunnallisjärjestölle, vaikka toisinaan käytäntö on herättänyt keskusteluakin. Henkilökohtaisenkin vallan määrä on rajallinen. Monet tahtovat korostaa, että puoluepolitiikka on ennen kaikkea ryhmätyötä. Kunnallispolitiikka nykypäivänä on niin laaja-alaista, ettei kukaan voi hallita sen kaikkia osa-alueita. Myös ulkopuoliset tekijät, kuten median kasvava vaikutus, vähentävät yksilön vaikutusvaltaa.

Toinen politiikassa mukana pitävä tekijä on tunne kansalaisvelvollisuudesta. Kunnallista vaikuttamista yhdistettynä sosialidemokraattisiin arvoihin pidetään niin tärkeänä, ettei siitä heppoisin perustein voi kieltäytyä. Tämänkaltaisessa ajattelussa keskeistä on velvollisuus toimia muiden hyväksi ja tuottaa etuja niille, jotka eivät etujaan itse aja. Kokemalla työväenyhdistystoiminta kansalaisvelvollisuudeksi näyttää varmistavan itselleen sylin täydeltä töitä:

Tai kyllä mulla ois muutakin tehtävää, mutta kyllä mä oon lähtenyt siihen sillä tavalla, että mun on toiselle sitä hyvää luotava, ei välttämättä itselle.

Se muuttu sitten todella harrastukseks ja elämäntavaksikin, kun niitä kokousjuoksuja oli vähän liikaakin.

Työväenyhdistystoiminta todella näyttää vievän mukanaan niin, että sitä voidaan pitää jo harrastuksena ja jopa elämäntapana. Tällaisiksi “huippuaktiiveiksi” yhdistyksen jäsenistä voidaan tosin kerrallaan nimittää vain muutamia. Moni kunnallispolitiikassa ja yhdistystoiminnassa tiiviisti mukana oleva kuuluu siihen ihmisryhmään, jotka eivät osaa tai henno sanoa ei. Velvollisuudentunnosta joku saattaa ryhtyä ehdokkaaksikin, vaikkei todellisuudessa läpimenosta juuri perusta.

Huolimatta syistä, jotka alun perin saivat liikkeelle, puoluepolitiikassa mukana olleet ovat melko yksimielisiä siitä, mitä työ on antanut. Monet korostavat ainutlaatuista näköalaa kunnalliseen päätöksentekoon ja oppia, joka kokemuksen myötä on karttunut. Myös uudet tuttavat ja ystävät mainitaan arvokkaana tuloksena yhteistyöstä. Eräs jäsen arvelee, ettei koskaan olisi juurtunut Järvenpäähän samalla tavalla ilman työväenyhdistystä. Tärkeänä pidetään myös henkistä pääomaa, jonka toiminta työväenliikkeessä on antanut: keskustelut veteraanien kanssa ovat opettaneet kunnioittamaan edeltäjien työtä ja saaneet miettimään tarkemmin myös omia arvoja.

En mä olis uskonut silloin kun mä lähdin toimintaan mukaan, että tästä olis tullu näin hirvittävän rakas yhdistys.

Kaikkea ei kunnallispolitiikan alttarille olla kuitenkaan valmiita uhraamaan. Ilta illan jälkeen täynnä oleva kalenteri on saanut monen pohtimaan harrastuksensa mielekkyyttä. Perhe, työ ja opiskelu ovat ne syyt, joiden takia työväenyhdistystoiminnasta on usein luovuttu. Poliittinen harrastuneisuus nielaisee helposti lei-

jonanosan vapaa-ajasta. Useimmiten iltoihin ajoittuvat kokoukset hankaloittavat pienten lasten vanhempien osallistumista. Yhdistystoiminnan ja arjen yhteensovittaminen vaatii paljon muulta perheeltä. Toisinaan helpottaa, jos harrastuksesta tekee työnsä, mikä ei kuitenkaan aina ole mahdollista. Moni ammattiyhdistysaktiivi koki työnsä tietyssä vaiheessa niin aikaa vieväksi, ettei työväenyhdistykselle jäänyt tilaa kalenterissa. Monelle eläkkeelle jääminen on ollut valinnan hetki: toiset ovat lähteneet toimintaan koko tarmollaan, toiset vetäytyneet ja nauttineet kauan kaivatusta omasta ajasta.

Menneinä vuosina jäsenistössä saattoi olla niitäkin, joita varsinaista vaikuttamista enemmän kiinnosti harrastustoiminta, jota työväenyhdistys tarjosi, sekä yhdessäolo samanhenkisten ihmisten kanssa. Kunnallisessa päätöksenteossa mukana olemisen motiivina korostui henkilökohtainen vaikuttaminen viimeisten harrastuspiirien tultua tiensä päähän 1980-luvun lopulla. Saattaa olla, että samanaikainen jäsenmäärän väheneminen johtui siitä, ettei osa jäsenistöstä enää kokenut toimintaa mielekkääksi.

Työväenyhdistystoiminnasta luopuneissa on myös niitä, jotka ovat kokeneet yhdistyksen tai puolueen muuttuneen siten, etteivät sen ajamat asiat enää ole kannatettavia. On saatettu kokea, ettei yhdistys ole enää se sama, johon kerran oli liittynyt. Tilanteisiin on saattanut liittyä myös henkilöiden välisiä ristiriitoja. Etenkin työväentalon myyminen ja ”kasinopeliin ryhtyminen” olivat tekoja, jotka katkeroittivat vanhojen jäsenten mieliä eroon saakka.

9.5 Tämän päivän työväenyhdistys

Järvenpään Työväenyhdistyksen sata vuotta ovat pitäneet sisällään kamppailua olemassaolosta, kannattajakunnan laajenemista ja supistumista, monenlaisia kannanottoja ja tilaisuuksia. Moni yhdistyksen pitkäaikaisista jäsenistä nostaa esiin entisaikojen toiminnan laaja-alaisuuden. 1950-luvun työväenyhdistysriennoista saa sen kuvan, ettei tuon aikaisilla aktiiveilla enää muuhun aikaa riittänytkään. Vapaa-ajan sai helposti kulumaan työväentalolla kokouksissa, iltamissa tai vaikkapa kattotalkoissa. Tähän verrattuna nykypäivän toiminta on hyvin pitkälti keskittynyt kokoustoiminnan ja kunnallispolitiikan ympärille.

> Yhdistyksellä ei oo kuin ne kokoukset. Vaalit tuo semmosta pientä vipinää, mutta siinä se sitten onkin.
>
> Se on tämmösiks ykspuisek menny tää homma, että se on vain sitä yhdistystoimintaa — poliittista toimintaa.

Menneinä aikoina poliittinen kanta jakoi myös vapaa-ajanvieton tietyn puolueen suojiin. Työväenyhdistys tarjosi mahdollisuuden tyydyttää yhtä hyvin niin kulttuurinnälkää kuin liikunnan tarvettakin. Tänä päivänä vapaa-ajasta on kilpailemassa monikertainen määrä harrastusmahdollisuuksia, seuroja ja liikkeitä. Ihmisten tärkeimmät kokemukset muodostuvat joukkoviestimien, populaarikulttuurin ja työpaikan antamien virikkeiden pohjalta.

Yhdistykset ovat edelleen kiinteä osa suomalaista yhteiskuntaa. 1980-luvulla perustetuista uusista yhdistyksistä kuitenkin suurin osa oli vapaa-ajan- ja kulttuurijärjestöjä, ei puoluepoliittisia yhdistyksiä. Vastaavasti varsinaisen poliittisen toiminnan ohella järjestettävä harrastustoiminta on loitontunut lähes täy-

sin työväenyhdistysten ulkopuolelle. Työväenliikkeen vanha juhlaperinne hiipui 1970-luvulla lähes olemattomiin; samoin kävi kulttuuritoiminnan kohdalla, mistä kertoo muun muassa sosialidemokraattien hallussa olevien työväentalojen huomattava väheneminen 1980-luvulle tultaessa. Työväentalosta järvenpääläisillä on omat, kipeätkin muistonsa.

Tämän päivän työväenyhdistystoiminta on profiloitunut nimenomaan kanavaksi vaikuttaa jokaista kansalaista koskeviin asioihin, ja sen pariin hakeutuvat ihmiset, jotka haluavat osallistua kunnalliseen päätöksentekoon. Toiminnan monimuotoisuuden supistuminen, jäsenmäärän pienentyminen 1980-luvun alusta lähtien ja kunnallispoliittisen painoarvon keveneminen vuonna 2000 menetettyjen valtuustopaikkojen myötä herättävät pohdintoja yhdistyksen tulevaisuudesta. Asiaa koskeviin keskusteluihin sisältyy usein arvolataus: hyvä vanha aika - huono uusi aika. Järvenpään Työväenyhdistyksen jäsentenkin keskuudesta nousee ajatus aatteellisuuden laimentumisesta, talkoohengen vähenemisestä ja toimintatarmon laantumisesta sitten "hyvien vuosien".

> — ei aatteellisuus tänä päivänä, se ei, se ei ole niin vahvaa, että ihmiset niin kun aatteen vuoksi vaan uhrais aikaansa. — Pitää olla rahaa sen verran, että voi järjestää toimintaa.

Uskoa tulevaisuuteen luo 1990-luvun talouskriisistä selviytyminen. Vaikea aika näytti, että yhdistys on olemassa niin kauan kuin on ihmisiä, jotka ovat valmiita tekemään töitä sen puolesta. Ehkä huonontumisen (tai parantumisen) sijaan olisi sittenkin syytä puhua muutoksesta. Kukin aika luo omat toiminnan muotonsa. Muuntautumiskykyinen säilyy ja jatkaa elinvoimaisena. Järvenpään Työväenyhdistyksellä on kaikki edellytykset tähän: aktiivinen ja monipuolinen jäsenkunta, vastaanottava ja yhteistyöhaluinen foorumi vaikuttamiselle, mutta myös vahvat perinteet, joiden varassa toimia. Omasta talosta luopumisen jälkeen yhdistys on löytänyt paikkansa Järvenpään julkisista tiloista: Järvenpää-talolta, kävelykadulta ja torilta. Tässä asetelmassa yhdistyksellä on mahdollisuus olla yhä avoimemmin paikkakuntalaisten tavoitettavana.

Miltä työväenyhdistystoiminta sitten näyttää Järvenpäässä vuonna 2005? Yhdistyksen kevätkokous on kutsuttu koolle maaliskuun viimeisenä päivänä. Ihmisiä valuu paikalle harvakseen, ensimmäiset jo parikymmentä minuuttia etuajassa. Ennen kokousta ehtii hyvin vaihtaa kiireisimmät kuulumiset tuttujen kanssa. Tunnelma on odottava; saapuneet pitävät yllä pientä keskustelua ja vitsailua tulevasta kokouksesta. Sanan säilällä piikitellään toisia, mutta varsin hyväntahtoisesti. Puhuttelu tapahtuu etunimillä. Myös paljon lempinimiä viljellään.

Puheenjohtaja Hannele Olli avaa kokouksen kolme minuuttia yli kuusi: "Hyvät toverit". Läsnä olevien määrä on viime aikojen keskiarvoihin nähden pienehkö, 14 jäsentä. Keski-ikäiset ovat enemmistönä, mutta myös vanha ja nuori polvi ovat edustettuina. Esityslistalla on paljon keskustelua herättäviä aiheita ja keskustelu käykin vilkkaana puheenvuoroilla ja -vuorotta. Mielellään kommentoidaan myös vierustoverille. Osa pitää parempana pysytellä enimmäkseen hiljaa. Mielipiteet tuodaan ilmi painokkaasti. Vastaväittäjän ilmaantuessa omia asemia tiukennetaan entisestään. Aiheet liikkuvat käytännön toimista periaatteellisiin kysymyksiin. Eniten kommentteja kirvoittavat kunnallispoliittiset suunnitelmat. Kokouksen tunnelmasta välittyy vaikuttamisen halu. Asiat, joita käsitellään, ovat paikallaolijoille todellisia ja tärkeitä.

Työväenyhdistystoiminta ei enää nykyisin läpäise kaikkia elämän osa-alueita, mutta vapaa-aikansa siihen saa käytettyä kokonaan, jos niin haluaa. Tämän päivän työväenyhdistyksessä toimimista voisi kuvailla harrastuksena, jonka pohjana on tietty arvomaailma. Tärkeiksi koettuja asioita ajetaan niin henkilökohtaisen vaikuttamisen kuin joukkovoimaan ja ryhmätyöhön perustuvan vallankäytön kautta. Työväenyhdistykseen mahtuu erilaisia ihmisiä erilaisine taustoineen ja näkemyksineen, mutta yhteistä heille on halu muuttaa asioita parempaan suuntaan sosialidemokraattisen aatteen pohjalta.

Lähdeviitteet